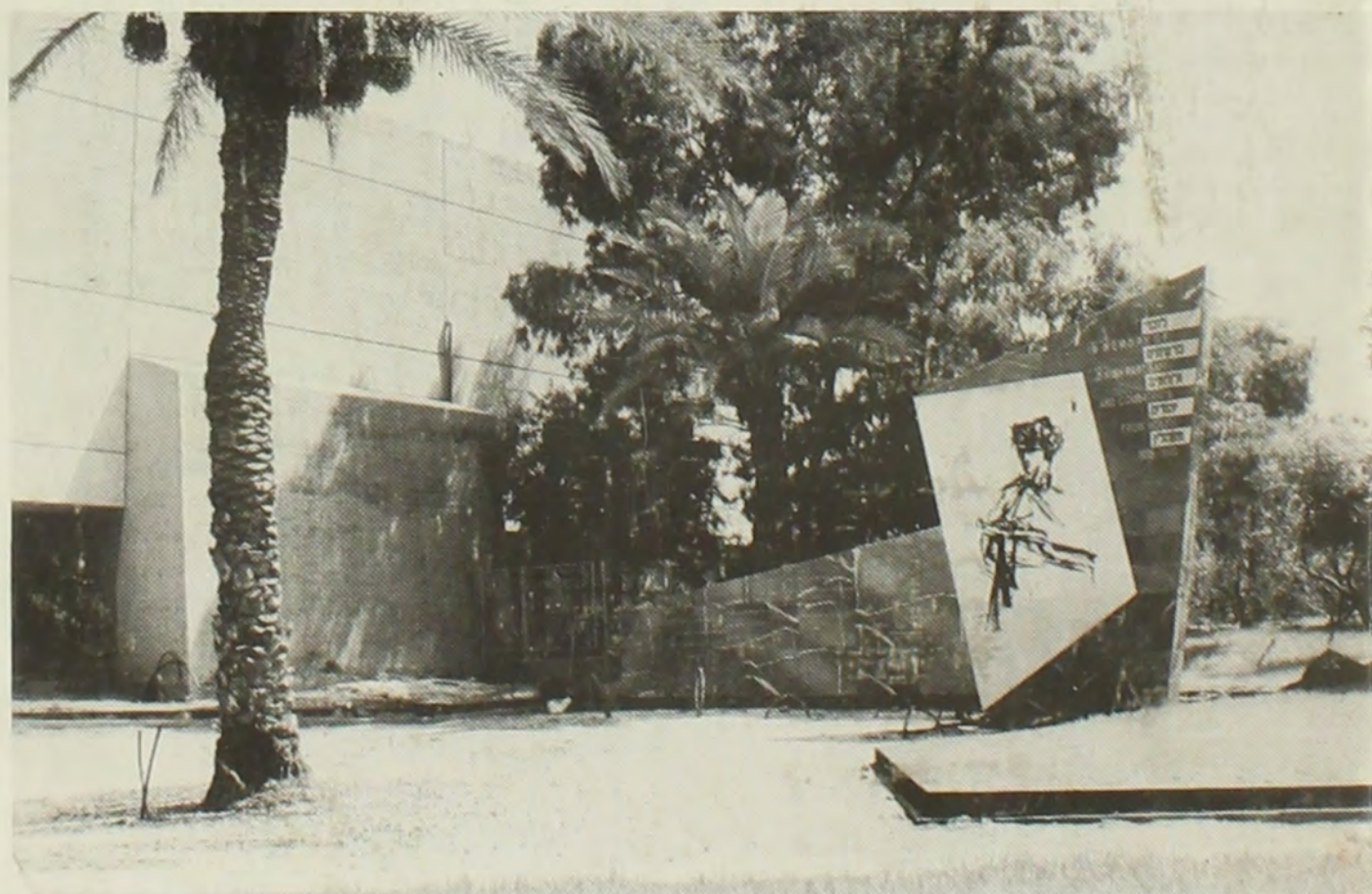

זכרון ווהלין

53 - 54

על הגבורות ועל הגבורים בימי השואה ההם
ביערות ווהלין, בצבא האדום ובצבאות בנות הברית

האנדרטה

Wolliner Society of Los Angeles
304 N. Palm Dr., Beverly Hills,
CA 90210, USA
Tel. (213)2767775

Past President:

Shaia Shechatov
Sam Kipnis

President:

Zina Nadborny

Honorary President:

Jack Stolar

Sima Magid

Vice President:

Genai Itkin

M. Hakman

Treasurer:

Harry Magid

Recording Secretary

Efim Kutz

Board of directors:

Mr.Mrs. J. Stolar

Mr.Mrs. J. Burstein

Mr.Mrs. E. Borenstein

Mr.Mrs. B. Baseman

Mr.Mrs. M. Fligelman

Mr.Mrs. H. Fried

Mrs. M. Goldberg

Mr.Mrs. H. Goldberg

Mr.Mrs. M. Hakman

Mr.Mrs. J. Huberman

Mr.Mrs. E. Hudas

Mr.Mrs. B. Itkin

Mr.Mrs. K. Chait

Mrs. F. Kipnis

Mr.Mrs. A. Magid

Mr.Mrs. H. Magid

Mrs. M. Paikow

Mrs. R. Berger

Mrs. R. Shapiro

Mr.Mrs. B. Tabacznik

Mr.Mrs. R. Tabacznik

Mr.Mrs. G. Tabacznik

Mr.Mrs. P. Nadich

Mr.Mrs. D. Kaplan

Mr.Mrs. M. Kramer

Mrs. E. Silber

Mr.Mrs. S. Schlachtman

ילקוט ווהלין

בהוצאת:

האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין, המרכז בישראל

היכל יהדות ווהלין, גבעתיים 53583, רח' כורזין 10, טל' 03-5717621

בשיתוף עם: הפדרציה של יוצאי ווהלין, ניו-יורק, ארה"ב

Federation of Wolinian Jews Inc.

2672 E, 7th Str., Brooklyn, N.Y. 1123, USA, Tel 8913323

ארגון יוצאי ווהלין, לוס אנג'לס, ארה"ב

Wolliner Society of Los Angeles

304 N. Palm Dr., Beverly Hills, CA 90210, USA

הפדרציה של יוצאי ווהלין, מונטריאול, קנדה

Federation of Wolinian Jews, Montreal, Que, H3W2Z5

העורך: נתן ליבנה, מזכיר המערכת: יהודה מרין

חברי המערכת: שלמה זיסקינד, בן-ציון קמינצקי, צבי רוניק

ועדת הילקוט: בן-ציון קמינצקי - יו"ר, בוריס בריק, רות ברנר, שלמה זיסקינד, נתן ליבנה, צבי רוניק, זאב שטרכמן

הנהלת האיגוד העולמי בישראל: המזכירות (יושבי ראש הוועדות):

עו"ד שלמה זיסקינד - יו"ר (לוצק)

צבי רוניק - סיו"ר וגזבר (קובל)

סימון חייצ'ק - סיו"ר (קולק)

יהודה מרין - מזכיר (מניביץ')

שמחה בירמן - לודמיר

חיים זוסמן - אוסטראה

חיים חרבש - אוסטראה

נתן ליבנה - זוהיל

עזרא ניר - לודמיר

ב"צ קמינצקי - רטנה

זאב שטרכמן - לוצק

חברי מועצת המנהלים:

סנדר אפלבוים - ולדימיריץ

בוריס בריק - קולק

רות ברנר - טורצ'ין

דינה אורבך - ברזנה

יוסף גליצקי - אוסטראה

יעקב גולנסקי - לודמיר

דובית בן-ארצי - טריסק

צוינגל יהושע - לוצק

אברהם ביבר - קאמין קאשירסק

אליהו מנדל - קובל

צבי ספקטור - רובנה

יצחק צ'צ'ק - רוקיטנה

יוסף קרפוס - לובומל

דוד גורן - קאמין קאשירסק

משה פורשמן - לודויל

פנחס חגין - רפלוברקה

משה פרידמן - דומברוביץ

כתובות למשלוח כתבי יד:

איגוד עולמי של יוצאי ווהלין בישראל, היכל ווהלין, רח' כורזין 10, גבעתיים, ישראל, טל' 03-5359983

אז: נתן ליבנה, רח' המעגל 38, רמת-גן 52472, ישראל, טל' 03-6729824

תוכן העניינים

4	ברכת ראש העיר גבעתיים
5	ההיכל והאנדרטה, עו"ד שלמה זיסקינד
6	האנדרטה, נתן לבנה
	מפנקס העורך:
8	אם יש את נפשך לדעת
8	שמואל אבא קלורמן ז"ל
10	יעקב סטאלאר ז"ל
11	חלום חלמתי, יצחק כצנלסון/ידיש - נ. ליבנה
	הבריגדה
12	הבריגדה כמניחת התשתית לצה"ל, שיקה קציר
13	חיילי הבריגדה במלחמה נגד רומל במדבר, צבי אטלס
15	בשבי הגרמני, אהרון אביגור ז"ל
	פרטיזנים ולוחמים
16	יהודים בתנועה הפרטיזנית במערב אוקראינה, גד רונבלט
19	יהודים בתנועה הפרטיזנית בצפון ווהלין, זאב רווה
20	יחס הרוסים ליהודים בפרטיזנקות ובצבא האדום - נשים בחזיתות, יהודה מרין
23	הקרב של אחרוני היהודים בלוצק, דוד פריטל
24	דער טויט פון עמיל עלבירט, יעקב עלבירט
25	אלכסנדר אבוגוב ז"ל, חוה אבוגוב
26	מות הגיבורים של אליעזר קנטור, יעקב בס
27	גם אני יהודי, דיאדיא מישה (מישה גינדלמן)
30	מזל של פרטיזן, יעקב גרבוב
31	יהודים צעירי ווהלין בצבא האדום, במלחמה עם הגרמנים, יהושע צווינגל
32	חייל בצבא פולין העממי, חיים זוסמן
33	דיוקנו של פרטיזן בפרטיזנקה, בצבא האדום, בישראל, יוסף גליצקי
34	מבצע נקמה, אלי זסק
35	פסח שמש ז"ל, זאב שטרקמן
35	לחמתי כיהודי גאה, יצחק קופפרברג
36	א פארטיזאן וואס האט געראטעוועט הונדערטער, יהודה קערצמאן
38	פרטיזנים מהעיירה דמידובקה ואחרות, אברהם אינגבר
38	מלחמת פרטיזנים בצבא הגרמני, חנוך קנוביץ
40	גורפינקל יצחק ז"ל, יצחק גורפינקל
40	הייתי נועז נגד בודדים, דב עמית
41	דב ברוינשטיין ז"ל, יהודה מרין
42	אחי גיבורי התהילה, זאב גרבוב
42	חיים אידל שליפר ז"ל, איסר שליפר ושמואל שפיר
43	עזרא שליפר ז"ל, איסר ושמואל שליפר
43	מפגש עם לוחמי החטיבה של קובפאק, אברהם אפלבוים
44	שבע שנות מלחמה: הקרב על לנינגרד; ההתקפה על סטלינגרד; הקרב על ברלין, יעקב מודריק
45	לחמתי בשורות הצבא האדום, בוריס בריק
47	אחי אש'דקה ישראלי (בקר) ז"ל, יהושע ישראלי
47	אין מיין טאטנס זכות, יהודה כגן
49	יהודה שר ז"ל, חבר
49	דרכי לפרטיזנים, אלכסנדר שריד - שוורצבלט
50	מנדל בורקו ז"ל, רחל לוין

51	ישעיהו קרמר ז"ל, דוד קרמר
51	היחידה למלחמה בטרור בולאדימירץ, סנדר אפלבוים
51	אוסטרובסקי סימה ז"ל
52	פוגל יעקב ז"ל, גוטמן ברוך
52	אוסטרובסקי פנחס ז"ל, גוטמן ברוך
53	גכפינבוים מוניק ז"ל, ברוך גוטמן
53	מרדכי וולמן ז"ל, ברוך גוטמן
53	שלום סוננזון ז"ל, ברוך גוטמן
54	חבלי חרות, ישראל חיט
55	אחי אהרון ז"ל, יעקב פליישון
55	יהודה בס ז"ל
56	רבקה בס
56	גולדמן פייגל'ה ז"ל
56	דוד בס ז"ל
56	יעקב בס ז"ל, פניה בס
57	ד"ר פריד ז"ל, פניה ק.
57	אבא זינגר ז"ל, פניה ק.
58	גבראל קוגוט ז"ל, גוטמן דוד
58	האחים זלמן ופסח שינדל
59	יוסף פרפל ז"ל, אסתר בורנשטיין
59	הערשל שלייפשטיין ז"ל, גוטמן ברוך
59	אשר ישראלי (בקר) ז"ל, שרה צוקרמן
60	יעקב בר זלצמן ז"ל, רחל ידושליבי
60	יצחק ידושליבי ז"ל, רחל ידושליבי
61	טבילת האש שלי, אליהו פינקלשטיין
62	דער העלדישער טויט פון צווי יינגלעך פארטיזאנער, ראבינאוויטש ואברוך
65	שלמה רוזמן ז"ל, אסתר קוטלר
66	זליג קויפמן ז"ל, מרים קויפמן
67	משה גורלניק הנפח, ישראל זינמן
67	ספרו לנכדיכם על השואה, ליעד מודריק
69	ספור פשוט, אלחנן שטיינגרטן
70	פרקי חיי במהלך המלחמה, משה אוריון
71	בצבא האדום ובצבא הפולני, ש. לידרמן
72	אליהו שליטא ז"ל, שרה שפטריק-שליטא
72	יצחק שפטריק, שרה שפטריק-שליטא
73	חיילים שלחמו ונפלו, עמה ודוד פריטל
73	אולשנסקי צבי ז"ל
73	טרוסמן יחיאל ז"ל
73	אייזנברג אברהם
74	בינדר אשר
74	הם היו רבים, קונישצ'וק (קרוק)
75	פרטיזנים (ביחידת קרוק)
77	די וואלינער פעדעראציע אין לאס אנדזשעלעס, משה האקמאן
79	בארגונים בישראל
81	והגדת לבנך, נתן ליבנה
82	על הנצחת פרטיזנים ולוחמים של יהודי ווהלין, אברהם ביבר
84	ישר כוח! בן ציון קמינצקי
85	חברי הנהלת האיגוד בישראל

ברכת ראש העיר גבעתיים לאיגוד העולמי של יהודי ווהליון

חברים יקרים, שלום רב!

רבות כבר נכתב ונאמר על מאורעות השואה, והמלים לעולם נותרות חיוורות ודלות אל מול הזוועות עצמן.

אתם שחוויתם על בשרכם את אימת המרצחים, שאיבדתם את היקרים מכל בבתי החרושת למוות שהקימו הנאצים, יודעים טוב מכל אחד אחר, כי במקום שבו זכרונות האימה שבים ועולים, נאלמים דום המשפטים והקינות.

יום הזכרון לשואה הוא גם יום לציון גבורתם של אלה שהשליכו נפשם מנגד, הרהיבו עוז והתייצבו חזיתית אל מול הצורר הנאצי. מתוך הצדעה לגבורתם של הפרטיזנים יוצאי ווהליון, סייענו להקמת אנדרטה לזיכרם, העומדת להחנך בימים אלה.

אנו מעודדים ושותפים בפעילות החינוכית-הסברתית העניפה לדור הצעיר המתבצעת בין כתלי בית ווהליון, ורואים בה נדבך חשוב במימוש הציווי שחרתנו על דגלנו: לזכור ולא לשכוח.

עיריית גבעתיים תמשיך ותשמש שותפה נאמנה במפעל היסטורי חשוב זה, על כל גווניו והיבטיו.

בכבוד רב,

אפי שטנצלר

ראש העיר

ה"היכל" והאנדרטה - שניים שמשלימים זה את זה

במלח"ה השניה, תקופת השואה הנוראה לעם היהודי, ברחו רבים מיהודי ווהלין ליערות ולחמו משם בגבורה במרצחים הגרמנים הנאצים ובעוזריהם האוקראינים. היו גם רבים מצעירי היהודים בוהלין אשר לחמו בשורות הצבאות של בעלות הברית. רבים מהנופלים במלחמות-גבורה זו לא זכו לבוא לקבר ישראל, אם בכלל הובאו לקבורה ואפילו אבן פשוטה לא מציינת את המקום בו הוטמנו רבים.

חבריהם ששרדו לא השלימו עם הפגיעה בכבודם של חבריהם לנשק, עניין זה היה תמיד נושא לשיחות ותכניות כיצד לתקן את העוול שנגרם לגיבורים, אולם זה זמן רב ששיחות אלו הסתיימו בלי שנתקבלה החלטה כלשהי, עד שיום אחד קמו חברים, פרטיזנים לשעבר, ואלה החליטו לפעול. כמה "ועדה יוזמת" והעניינים החלו לזוז.

אינני מתיימר לכתוב את ההיסטוריה של האנדרטה, ברצוני להתייחס רק לתקופה שלאחר ההחלטה של הנהלת האיגוד העולמי של יהודי ווהלין בישראל להתגייס לעזרת הוועדה היוזמת. אנו גאים על קהילות יהודי ווהלין ושרידי השואה של יהדות ווהלין בישראל, שלא איכזבו. ההתייחסות היתה הולמת יהדות מפוארת זו של ווהלין שהוכחה. כן יש ממשיכים לאלה שאינם עוד אתנו. אני ער לעובדה, כי בלי תרומותיהם הנדיבות ביותר של הפרטיזנים הווהלינאיים בארה"ב - ש.א. קלורמן ז"ל ויבדל"א רעייתו זיסל וה"ה זרצקי וסוקול ורעייתיהם, לא היה הפרויקט יוצא לדרך. אולם אין למעט כאמור, גם בחלקם של יהודי ווהלין בישראל שהתגייסו למיבצע בהתלהבות ותרמו בעין יפה גם מעבר ליכולתם.

ברצוני לציין תורמת נכבדה, לאו דוקא יוצאת ווהלין, אך אימצה את הווהלינאים בתחום עירה והושיטה לנו יד תומכת לאורך כל הדרך. הכוונה לעיריית גבעתיים. היתה זו עיריית גבעתיים אשר איפשרה לנו להקים את ה"אנדרטה" הראשונה שלנו - את היכל יהדות ווהלין להנצחת זכרה של יהדות זו שהוכחה בשואה.

והנה ההיסטוריה חוזרת על עצמה. עיריית גבעתיים התגייסה גם הפעם לעזור לנו בהקמת האנדרטה השניה, לכבודם ולזכרם של הפרטיזנים והלוחמים היהודים מווהלין. ולא זו בלבד שהעירייה תרמה לכך סכום נכבד, אלא אף המליצה למועסקים על ידה, לעזור לנו ככל האפשר. אנו מעריכים זאת מאוד ואסירי תודה על כך. במיוחד לראש העיר גבעתיים, מר אפי שטנצלר, על עזרתו ועל כך שממשיך במסורת ארוכת השנים של קודמיו ביחסו החיובי והאוהד לפעילותנו בשטחה המוניציפלי של עירו, ותודתנו נתונה גם למר ח' ברזל, יו"ר ועדת ההיגוי, שעזר לנו במיוחד. היכל יהדות ווהלין - פעילותו מתרכזת בפנים, בין כתליו, הודות לשותפה הנאמנה שלנו ב"היכל" הלא היא "יד ושם", רשות הזכרון והגבורה" אשר בעזרת מוריה ומדריכיה המסורים ללא גבול נעשה "היכל יהדות ווהלין" מרכז להוראת השואה של כל גוש דן ורבבות תלמידים, סטודנטים וצוערים של צה"ל שרכשו בו ידיעות מעמיקות על השואה.

והאנדרטה לזכר הפרטיזנים והלוחמים היהודיים בני ווהלין - מעצם מיקומה, פעילותה תתבצע בחוץ. היא תקרין כבוד לגבורת הפרטיזנים והלוחמים היהודיים מווהלין ותפריך טענותיהם של שונאי ישראל, כי היהודים לא לחמו בתקופת השואה.

ומעניין לעניין - באותו עניין. בפגישתנו האחרונה עם ראש העיר מר אפי שטנצלר, נודע לנו, כי תורם נכבד איפשר לעירייה לגשת לפיתוח השטח הסמוך לזה בו ממוקמים ההיכל והאנדרטה שלנו. הגן שיוקם ישא את שמו של התורם. אנו מקבלים בברכה תוכנית זו. הגן יוסיף רקע מרהיב להיכל ולאנדרטה. כאמור, הוא מוקם לכבודו ולזכרו של אדם אשר אינו מיוצאי ווהלין. נראה לנו כי יש לפיכך להפרידו מהשטח שלנו, שייקרא: "רחבת יהדות ווהלין".

אנו מקווים כי כב' ראש העיר ימלא גם הפעם משאלת לבנו זו שהיא הגיונית, לא פוגעת במישהו כהוא זה ומנציחה עובדות קיימות. ואכן, כך התרשמנו בישיבתנו המשותפת.

יו"ר האיגוד שלמה זיסקינד, עו"ד.

האנדרטה

- על שבעה דברים עומדת הנצחת יהדות ווהלין שנכחדה בשואה:
- ◆ על הוצאת "ספרי יזכור" ע"י רוב הארגונים להנצחת אנשי קהילותיהם (+ ספרי פרטיזנים והיסטוריונים);
 - ◆ על הוצאת "ילקוט ווהלין" במשך עשרות שנים (בעריכת אריה אבטיחי וב"צ אילון ז"ל ויבדל"א כותב שורות אלו);
 - ◆ על ערבי זכרון ביום השואה והגבורה (+ ערבי הזכרון ע"י ארגוני קהילות וכו');
 - ◆ על הקמת "היכל יהדות ווהלין" ע"י הארגונים הנ"ל בישראל ובתפוצות ובעזרת עיריית גבעתיים;
 - ◆ על לימוד השואה לאלפי צעירים, צוערים וקצינים מכל איזור דן ע"י היסטוריונים ומדריכים מ"יד ושם, רשות הזכרון והגבורה" ירושלים;
 - ◆ על הקמת מצבות ע"י הרבה ארגונים על קברות האחים בוהלין (אוקראינה);
 - ◆ על הקמת אנדרטא מפוארת לזכר הפרטיזנים והלוחמים מצעירי ווהלין שרבים מהם נפלו בקרבות עם האויב הנאצי ועוזריו ושמותיהם חרותים על לוחות שעל קיר ההיכל, מלבד אלה ששמותיהם ומקומות קבורתם לא ידועים, לצערנו.
- האנדרטא - במימונם האדיבה של הנדבנים, הפרטיזנים לשעבר שמואל אבא קלורמן ז"ל ויבדל"א ישעיהו זרצקי ואהרון סוקול ורעיותיהם, (שלושתם מהעיירה קמין-קשירסק), בנוסף לארגוני ווהלין השונים, שגם הם תרמו כפי שהוטל עליהם. גם ראש העיר גבעתיים, מר אפי נצר לא שכח אותנו, כקודמו הראשון שתורם בזמנו את המגרש לבניית ההיכל ותורם למבצע בצורות שונות. אנדרטא זו היא אפוא גולת הכותרת של כל מרכיבי ההנצחה שמונו לעיל.
- גולת הכותרת על שום מה? על שום שהפרטיזנים והלוחמים היהודים, שלזכרם ולהנצחתם הוקמה אנדרטא זו, לחמו בעוז ובגבורה באויב הנאצי האכזר, החזק. אכן רבים נפלו בקרבות, אך גם הפילו חללים באויב. הכי קורא יום השואה גם יום הגבורה, והם לחמו בחרוף נפש על כבודם, על כבוד הורים אחים ואחיות, על כבוד אנשי קהילותיהם כולם שחולל, ועל כבוד העם.

*

הרבה שנים הציקה המחשבה לכמה פרטיזנים ולוחמים ששרדו, על שלא הצליחו להנצח כראוי את זכר חבריהם שנפלו, בה בשעה שפה ושם, לרוב בקיבוצים בישראל, הוקמו כמה אנדרטאות לזכרם. אלא שהנצחה "כראוי", פירושה גם חריטת שמותיהם על לוחות מה שייקר את המבצע - ובהעדר מימון הלך עניין האנדרטא ונשכח. וכה - עד שקמו הפרטיזנים - הנדבנים דלעיל, שהביאו את הקמת האנדרטא לכלל ביצוע. ואם הזכרנו כאן שמות, מן הראוי להזכיר גם את הועדה, שביחד עם חבר עוזריו מאנשי הנהלת איגוד ווהלין ופרטיזנים לשעבר, בעידודו של יו"ר האיגוד עו"ד שלמה זיסקינד, עבדו בלי ליאות עד שהחלום הפך למציאות.

*

האנדרטא, מוארכת, היוצרת ממדי עומק, מזכירה, מחד גיסא, בונקרים ביערות, בהם מצאו מחסה, לעתים, עשרות או מאות פרטיזנים ומאידך גיסא יש בה משום מתן ביטוי לאורך רוחם וגבורתם של הפרטיזנים והלוחמים בני ווהלין, שחרפו את נפשם במלחמתם גם נגד המשטרות האוקראיניות, שחרתו על דגלן, דוגמת הצורר הנאצי, השמדת העם היהודי. מתוך התכניות של פסלים שונים, כשהעושים במלאכה ביקרו בהם, מלווים במומחים ובאנשי מחלקת ההנדסה של עיריית גבעתיים, בברכת ראש העיר דהאידינה, נבחרה לבסוף תכניתה של הפסלת איילת שלונסקי-ביתן.

*

האנדרטא תשמש אכן יד ושם, לגיבורים אלה, לדורות, ואין זה חשוב כלל אם לא כל השמות מופיעים כאן. תמיד ייזכרו בנשימה אחת עם הרשומים, גם האלמונים הנעדרים. גבורתם לא תישכח גם בדורות הבאים ותהא צרורה בהקמת מדינת ישראל, שחזרה מרחוק עוד בטרם קמה ושימשה להם עמוד אש, שהלך לפניהם והאיר את דרכם. המציאות עולה לפעמים על כל דמיון ויש ונדמה לך שאינך נוקט אלא לשון מליצית - ולא היא. זאת היתה המציאות וכזאת תישאר בזכרון האומה.

שונאי ישראל לעולם אינם נרתעים ממזימותיהם. הנסיונות הרבים, למשל, להכחשת השואה, אינם נסיונות סתם, אלה נסיונות להשכיח את השואה גם מהדורות הבאים בישראל ולטהר את האשמים ואת עצמם, וזאת כשדור העדים עדיין בחיים. זוהי מעין חזרה כללית לקראת המחר, כשאנחנו נלך לעולמנו. קיימים הסכמי תרבות בין ישראל למדינות בעולם לבדיקת ספרי הלימוד ולתקן בהם את סילופי ההיסטוריה. תפקיד זה יש להטיל אולי על "יד ושם" בירושלים ובוושינגטון. מנסים הרי ל"נצר" את השואה: המנזר באושוויץ! הוא הוזז אמנם ממקומו, אך הצלב הגדול נשאר שם תקוע. הוא הדין גם במחנות השמדה אחרים, אכן, המרצע יצא מן השק! מאז מעולם היה עם ישראל מוקף אויבים רבים, שבכל דור ודור עמדו עלינו לכולתנו. בדור השואה עלו אלה על כל המשוער. אלהים והטכניקה עמדו כאילו לצידם, עד שנדמה היה לנו שהנה הם משיגים את מטרתם, אך, כמאמר הראשונים, אלהים, כמו תמיד, הצילנו מידם. את כבודנו הצילו אלה שאת גבורתם וזכרם המבורך הנצחנו היום. יישר כוחם של אלה שעשו זאת.

נתן ליבנה

מפנקס העורך:

מ י ו מ ה
ב י ל ק ו ט

אם יש את נפשך לדעת

אם יש את נפשך לדעת את המעיין, ממנו שאבו אחיך הצעירים בערי ועיירות ווהלין הנכחדות, ונמלטו ליערות, והתחברו ללוחמים שם בעורף הגרמני, פרטיזנים, ואל הלוחמים בחזיתות, חיילי הצבא האדום ולבנות הברית והיו גם הם פרטיזנים וחיילים. ולחמו באוייב הגרמני האכזר ונקמו בכל נפשם ומאדם דם הורים וילדים ואת דם בני קהילותיהם השפוך - ורבים מהם נפלו בקרבות. אם יש את נפשך לדעת את המעיין, ממנו שאבו אחיך עוז ותעצומות נפש - אל ערי ועיירות ווהלין בטרם נכחדו סור, וראית צעירים ונוער זה בעודם ילדים בבית רבן והם שואבים מן המעיין הקולח אליהם מארץ אבות, מן החומש ומספרי השופטים והמלכים והמכבים והוא מעורר בהם געגועים לארץ האבות, עד שאין חייהם חיים אם לא יעלו אליה ויחיו בה ויחיו את שממותיה - כבר אז היו לוחמים בכח, וכשגדלו גלו לקיבוצי הכשרה והיו לחוטבי עצים ולשואבי מים - אך רק חלק מהם השיג את מבוקשו - ועלה.

רק חלק מהם. כי השערים היו סגורים ומסוגרים בפניהם ורובם אחר את המועד. אך רוח הקרב פעמה בקרבם והם לחמו באויביהם הנאצים כבני המכבים בגבורה ובתעצומות נפש. וצעירי ישראל שהתגייסו כחטיבה אחת לצבא הבריטי שקרוייה היתה "הבריגדה" והיו הספקים של נשק קל וכבד ותזונה לחיילים בחזיתות, כשהם חוצים אותן בחרוף נפש ורבים נופלים בשבי הגרמני ונופלים הרוגים במדבר.

אם יש את נפשך לדעת את תעצומות נפש אלו של אחיך הלוחמים בימים הנוראים ההם - בוא לכאן רעי, שגם אתה לחמת להגשמת חלומך - חלומם, וישבת כאן בצל העצים וקראת את שמותיהם על הקיר והתייחדת עם זכרם וידעת שחלקם עמנו בנצחוננו, ונשמתם צרורה בצרור חיינו במולדת לעולם ועד.

שמואל אבא קלורמן ז"ל

פרטיון אמיץ בעצמו ומראשי היזמים והתורמים ל"מבצע האנדרטה" - למען יהיו שמותיהם, בהם של חבריו הרבים לנשק, לנגד עינינו תמיד. פעם אחת ויחידה נפגשתי עם האיש פנים אל פנים. היה זה לרגל מאמרו על התפתחות התנועה הפרטיזנית בקרב צעירים יהודים בוהלין בספר הפרטיזנים "כאורנים גבהו" שהיה לי הכבוד לערכו. הוא ביקש לדעת בידי מי הוא "נופל" ו"אם אני אומנם בקיא במלאכת

העריכה". ואני ביקשתי "לתהות על קנקנו" לרגל ויכוח מוסווה אך נוקב. שאמור להתנהל מעל דפי הספר. על מפקד גדוד הפרטיזנים, הקומוניסט האוקראיני קונישצ'וק - קרוק. לזכותו של מפקד זה - "משפחת" הזקנים, נשים וילדים, שהתגוררו ביער בקירבת מחנהו ובחסותו ואשר הוא, קרוק, היה מראשי הדואגים להגנתם ולמחייתם. ולגנותו של קרוק - על עשותו מעשים לא הוגנים. ביניהם הריגת נער יהודי שביקש להצטרף לקרוביו הפרטיזנים. (שלושת האחים והאחיות וולפר) בעת נסיגה חפוזה כש"עברו יער". היה זה הרג מיותר לחלוטין.

קלורמן סבור היה שאין לגנות על כך את קרוק, ולו בגלל דאגתו למחנה המשפחות. "הלא חיי אדם נחשבו אז כקליפת השום בעיני רבים, ב"דור מבול-הדמים ההוא" ואילו דעתו של ברל לורבר, הפרטיזן המפורסם במחנה ההוא, שקרוק ביקשו להחליפו ולפקד במקומו, היתה שונה. שיחתנו בנושא קרוק והפרטיזנים היהודים גלשה מהר לנושא קרוב אחר. הוא הדגיש: הפרטיזנים "בני ווהלין", שמקום קבורתם (לחוד) ידוע. לאחת השאלות הוא חיווה את דעתו ש"החיים והמתים גם יחד - מקומם "כאן בישראל" ו"שאינו רוצה - כופים עליו". לשאלה לכפות על המתים - הכיצד? ענה בהן מוחלט. והוא התכוון להצבת ידות לזכרם בישראל, למען "נשווה שמותיהם לנגדנו תמיד". אני ראיתי בכך מעין שיחה אקדמית גרידא, שכן רבים היו אז האנשים בישראל, גם בקרב המנהיגים, שדיברו הרבה ועשו מעט.

לימים, העלה את עצמות הוריו ושל בני משפחתו מגיא הצלמוות והקים מצבה מפוארת לזכרם. לשאלה (בטלויזיה) לשם מה הוא עשה זאת, ענה "על מנת לשים שם פרח מפעם לפעם".

נזכרתי בשיחתנו על המפקד קונישצ'וק כשהגיענו הבשורה הרעה על מותו, והתחלתי להבין את האיש. וכאשר התייצב בראש היזמים והתורמים להקים יד לזכר הלוחמים ההם שנפלו, ואולי גם לזכרם של אלפים שלא זכו לקבר ישראל ושמן אף הולך ונשכח עם הזמן, ידעתי שלא רק על קבר הוריו ויקיריו הוא ביקש "לשים פרח", סגולה כנגד שיכחה, גם את חבריו הלוחמים ביערות הוא מסרב לשכוח - והריהו מעמיד עצמו בראש ה"לא שוכחים" תורם ומתרים ומשמש מופת לרבים כיצד אכן מבצעים דברים "בכוח".

"עליית פרטיזנים וחיילים שנפלו ושבקו חיים - לישראל", זהו רעיון שהבזיק בו, דומה. בן-רגע, ושהוחלף עם הזמן בחריטת שמותיהם על לוחות שיש. שום "דברן" מקצועי לא העלה זאת בדעתו בימים ההם. היה זה ביטוי ספונטני לרחשי לבו של פרטיזן לשעבר לא להפרד מחבריו הפרטיזנים בחייהם ובמותם.

עם אנשי מעשה נמנה האיש. מעשיו דלעיל ואלה שלא הוזכרו כאן ניזונו בעיקר מזיכרונותיו שליווהו בכל ימי חייו. וכאילו קלע למושג הרווח בפילוסופיה החדשה כי עשייה ניזונה מזכרון, ששונה במהותה מתורת הטרנסצנדנטיות של קנט, והגורסת כי הרבה דברים הם מעבר לתחום הכרתו של אדם.

שמואל אבא קלורמן ז"ל פעל מתוך מבט מפוכח אחורה, כמי שעניו בראשו, כמי שמיאן לשכוח הורים וקרובים וידידים וחברים לנשק, ואולי גם למות במחיצתם. תנצב"ה.

יעקב סטאלאר ז"ל

יעקב איז אנגעקומען קיין לאס-אנדזשעלעס קורץ נאכן סוף פון דער צווייטער וועלט מלחמה. אין יענער צייט זענען דארטן אנגעקומען נאך לעבנגעבליבענע וואלינער יידן, ניט וויסנדיק איינער פון צווייטן, אויך יעקב איז געווען א וואלינער. א קאוולער דערצו, די שטאט וואס האט אממערסטן געליטן פון די נאציס ימ"ש.

נאכדעם ווי מ'האט זיך צו ביסלעך איינגעארדנט האט יעקב איינגעלאדן נאך 2 געראטעוועטע וואלינער אויף א "זיצונג": "מ'קאן דאך ניט בלייבן זיצן, סתם אזוי, אפגעריסן פון דער יידישער וועלט". און די יידישע וועלט מיינט, קודם כל, ישראל, וואס איז שוין דעמלט געווען א מדינה. "איז וואס? אויב מיר לעבן אין לאס אנדזשעלעס זענען מיר פטור פון א ביסל הילף פאר מדינת ישראל?"

די 2 געסט האבן גלייך צוגעשטימט: "יעקב, ביסט גערעכט". פונקט אין יענער צייט האט א גרופע וואלינער יידן אין ישראל פלאנירט אויפבויען א הויז. געווידמעט דעם אנדענק פון וואלינער יידנטום, "און ווו די קומענדיקע דורות זאלן לערנען די שואה. די שואה דארף געלערנט ווערן אין משך פון א סאך דורות!"

און יעקב סטאלאר האט זיך געווידמעט דער הייליקער ארבעט. ראשית חכמה, אנאנסירט אין דעמלסדיקן "פארווערטס" וועגן "א גרויסע פארזאמלונג פון וואלינער יידן ביי אים אין שטוב". און ווער איז ניט געקומען? און די שמחה איז געווען גרויס זאגט עדות ה' משה האקמאן, אויך א וואלינער, אין זיין ארטיקל אין איצטיקן "ילקוט" און די ארבעט פון זאמלען געלט פארן "היכל" און פאר פארשידענע אינסטיטוציעס אין ישראל הויבט זיך אן. און ווער, אויב ניט יעקב סטאלאר, שטייט בראש פון אט דער הייליקער ארבעט? אין 2 יאר ארום איז ער געוויילט געווארן אלס פרעזידנט, און "געדינט" האט ער אזוי גאנצע 8 יאר, פון מעשים "און ניט סתם רעדערייען". געבענטשטע יארן וואס האבן געהאלפן בויען דעם "היכל". אויך די נבואה אז די יוגנט זאל דארטן לערנען די שואה איז מקוים געווארן: טאג-איין טאג - אויס איז דער "היכל" פול מיט חיילי צה"ל, סטודענטן און גימנאזיסטן און ארבעטער-יונגט וואס לערנען די שואה. זאל געבענטשט זיין איינער פון אונדזערע איבערגעגעבענע טוער, יעקב סטאלאר ז"ל. תנצב"ה.

הועד ואירגון יוצאי קובל בישראל

מתיחדים עם זכר יקיריהם, שנפטרו בשנת תשנ"ה - תשנ"ו

בן צבי לאה (בלוריי)	כריזמן דלה (רייכשטול)	פרן (פרוסמן) אפרים
בסוק תרצה	לב אסתי	קפטשוק מרדכי
גורלי משה	ליפשיץ פנחס	רוזנבלט מירון
דובשני אלכסנדר	לוי אהרון	רייכמן צבי
זהה אמנון	מרגלית נחמה	שפק בלה
זהה הינדה	מלמד מוטקה	שינדל יוסף
ויליצקי	סנדרס הינדה	שיינר יעקב
ורבלה אדג'ה	פנטורין סופיה	שניידר נפתלי
זיסבלט משה		

יהי זכרם ברוך

חלום חלמתי

יצחק כצנלסון

חלום חלמתי,
 נורא מאד:
 אין עמי, עמי,
 אינגע עוד.
 בצעקה קמתי:
 אהה! אהה!
 אשר חלמתי
 בא לי, בא!
 ה, אל ברמה! -
 אקרא רתת:
 על מה ולמה
 עמי מת?
 על מה ולמה
 מת לשוא?
 לא במלחמה,
 לא בקרב...
 נערים, זקנים,
 גם נשים וטף -
 כבר אינם, אינם:
 ספקו כף!
 כה אבך ביעוני
 גם יום, גם ליל:
 על מה, רבוני,
 ולמה, אל?

ס'האט זיך מיר געחלומט

יידיש - נתן ליבנה

ס'האט זיך מיר געחלומט
 א שרעקליכער חלום:
 ניטא מער מיין פאלק,
 עליו השלום.
 אוי וויי. כ'שטיי אויף
 מיט געשריי און מיט צארן:
 וואס ס'האט זיך מיר געחלומט
 איז מקויים געווארן.
 אוי, גאט אין הימל
 ס'ציטערט מיין הויט,
 פארוואס און פארווען
 איז מיין פאלק פלוצים טויט?...
 פארוואס און פארווען?
 טויט. סתם אזוי.
 ניט אין מלחמה,
 אז אך - און - וויי - און - אוי. . .
 טויט יינג און אלט.
 טויט פרוי און קינד.
 זיי זענען ניטא מער,
 וויי - איז - מיר - און - ווינד.
 כ'וויין אין מין טרויער
 בייטאג און ביינאכט:
 פארוואס, גאט אין הימל,
 האסטו אזוינס פארטראכט? . . .

ווה, ציירת ופסלת, קבוץ רוחמה.

הבריגדה כמניחת התשתית לצה"ל ולמדינת ישראל

הנאצים תיוצג כפורמציה צבאית מובהקת בין החילות שנאספו להנחיל לנאצים תבוסה סופית".

בניגוד לתצפיות הבריטים אשר הכריזו 4 שנים לפני כן, על הסכמתם לגייס רק 400 מתנדבים יהודים בארץ ישראל לתוך הרג'ימנט הרגלי BUFFS בסרפנד, קיבל הגייס תנופה רבה לאחר שהגיעו הבשורות המרות מאירופה על תחילת ההשמדה של היהודים שם בשנות 44-1942.

עם ההכרזה על הבריגדה כבר היו קיימים 3 גדודי רגלים, יחידת תותחנים, יחידת תובלה (נהגים) ועוד חילות עזר. במקום ההתארגנות לקראת היציאה לחזית באיטליה התפקדו למעלה מ-5000 חיילים ועוד צפוי היה גיוס נוסף של יהודים מאנגליה וארה"ב לשורות הבריגדה. חיילי הבריגדה קיבלו דגל עברי, סמל עברי ופיקוד עברי מלא.

הישוב העברי בארץ ישראל שלח את התזמורת הפילהרמונית מתל-אביב לבורג-אל-ערב שבמדבר המערבי להיפרד מהבריגדה בקונצרט חגיגי. 3 אוניות קרב בריטיות הובילו את חיילי הבריגדה לחופי איטליה.

מנמל טורונטו יצאה שיירת משאיות נושאות דגל עברי לעבר רומא במרכז איטליה. עד תחילת השנה החדשה 1945 עברה הבריגדה אימונים מוגברים וקיבלה ציוד יעיל וחדש לקראת כניסתם לחזית. החזית היתה אז בחבל אימולה בין חופי הים האדריאטי במזרח ורכסי הרי האפנינים לאורך הנהר ארנו בפירנצה שבמערב. בתחילת 1945 יצאה הבריגדה לקטע של החזית שהוקצה לה לאורך הנהר סניר לרגלי ההר קסטל בולונזה במזרח, עד פאנצה במערב. מול הבריגדה מעברו הצפוני של הנהר סנויוז, חנתה דביזיה הצנחנים הגרמנית YAEGER.

כאחד מראשוני המתנדבים לבריגדה יורשה לי לצטט מדבריו של ידיד ותיק וחבר לנשק, רב-אלוף חיים לסקוב ז"ל, מטובי הלוחמים בבריגדה בחזית איטליה ואחר כך ממקימי צה"ל ומפקדיו:

"למעלה מ-30 אלף מבני הישוב התנדבו לשרת בכוחות הבריטים במלחה"ע השניה. היתה זאת תנועת התנדבות מיוחדת במינה. להלחם בחו"ל נגד הנאצים. ליהודים לא היתה, לא מדינה, לא ממשלה, לא זהות לאומית ולא סמל. היהודים היו אזרחים מדרגה שניה אם לא למטה מזה בכל מקום בעולם".

30 אלף בנים ובנות מתוך היישוב יהודי בארץ ישראל שמנה אז כ-400 אלף נפש, היו אז: בחיל הים, בחיל האוויר הבריטי, בחילות מדיעין, תובלה, קשר, ציוד, חרושת, רפואה, רגלים, חפרים, הנדסה, יחידות נמל, תותחנים, חיל נשים - A.T.S. ועוד. שרתנו בכל דרג ובכל מפקדה. אנשינו הגיעו עד דרגת-סגן אלוף. צברנו נסיון לחימה במשך כל שנות המלחמה, קרוב ל-6 שנים.

הבריטים - לא רצו לאפשר לנו להתגייס לא רצו לאפשר לנו להגיע לחזית באירופה. הופעל הספר הלבן שכלל הגבלות קרקע ועליה. ואנחנו אמרנו - "נלחם כאילו לא היה ספר לבן - ניאבק נגדו כאילו אין מלחמה בנאצים" (ב.ג.)

ולסוף, לאחר 4 שנות מאבק מדיני עיקש - בספטמבר 1944 הכריז צ'רצ'יל קבל עולם ומלואו:

"ממשלת בריטניה החליטה להיענות לבקשת הסוכנות היהודית בא"י שתוקם חטיבה יהודית מוגברת כדי לקחת חלק בפעולות הקרב. נראה לי, כי יאה בהחלט שיחידה מיוחדת מאותו גזע שסבל יחס חייתי מצד

החלה. חיילי הבריגדה לא שוחררו ולא הלכו הביתה. מפקדת הבריגדה בטריוזו היתה למגדלור שהאיר את דרכם של אלפי שרידי השואה. הפליטים שנעו באלפיהם ברגל וברכב לעבר החיילים היהודים עם התג של סמל הבריגדה על שרווליהם. רבים מחיילי הבריגדה מצאו קרובים ניצולים מבין הפליטים. לצערנו היו גם רבים ששמעו רק בשורות איוב על השמדת כל בני משפחתם.

נציגי הפרטיזנים היהודים ממזרח אירופה והלוחם אבא קובנר בראשם הגיעו בשלהי הקיץ למפקדת הבריגדה בטריוזו ונתקבלו בזרועות פתוחות. שני הכוחות האלה יחד עם שליחי הישוב וההגנה הקימו את תנועת "הבריחה" מאירופה לחופי ארץ ישראל. זכותם של חיילי הבריגדה היא לא רק במלחמתם בנאצים אלא במפעל ההצלה הגדול של שרידי השואה ובהנחת התשתית לצבא ההגנה לישראל בקרבות ההגנה עם קום המדינה.

שיקה קציר (אוסטראה)

ממיסדי קיבוץ יד-מרדכי

לצידי חיילי הבריגדה שהוצבה במרכזי החזית לחמו הקורפוס הפולני ממזרח והבריגדה האיטלקית במערב. רק 64 ימים ארכה מלחמת חיל הרגלים של הבריגדה נגד הצבא הגרמני שממולה.

ב-9 לאפריל 1945 החלה ההתקפה הכללית להדיפת הכוחות הגרמניים צפונה והשמדתם הסופית. אחרי שבירת כח ההתנגדות של הדיביזיות הגרמניות הן החלו במנוסה צפונה עד מעבר לנהר הרחב פו.

חיילי הבריגדה כבשו-שחררו את העיר הגדולה בולוניה ונתקבלו בתשואות ופרחים ע"י התושבים האיטלקיים.

ב-2 במאי הופסקה לחימתם של כל צבאות גרמניה באיטליה. כולם נכנעו והלכו בשבי של בנות הברית. תמו קרבות הבריגדה בהן נפלו למעלה מ-60 חללים בשדות הקרב. הם קבורים בבית הקברות הצבאי הבריטי והאיטלקי בסביבות ורונה בחלקה מטופחת ע"י מפקדת הצבא האיטלקי וארגוני הפרטיזנים לשעבר.

תמה המלחמה, אך משימת הבריגדה רק

חיילי הבריגדה הישראלית עם מונטגומרי במלחמה נגד רומל במדבר, מובילים גם עולים לארץ ישראל

הם עומדים בצידי הדרכים, ידיהם מורמות ושואלים: "לאן לצעד"? אמרתי להם: ל"מחנה השבויים!".

בבגזי ביקרנו אצל משפחות יהודיות שהיו מלאי פחד מהגרמנים, סעדנו אותם כשאנו מפגינים את פחדם.

המשכנו למוטט כליל את הגרמנים. התקדמנו מהר, עד שהגענו בבוקר אחד לאל דאבא, מקום המטה הראשי של גנרל רומל.

כאשר הופיעו הגרמנים בפיקודו של גנרל רומל באפריקה נמצא צבאנו בין בנגזי לטריפולי. רומל החל במלחמת בזק, ואנו נסוגנו עד כ-50 ק"מ מאלכסנדריה.

אז הגיע אלינו הגנרל מונטגומרי שקיבל את הפיקוד על צפון אפריקה. תכניתו היתה לא להרפות מהגרמנים עד לכניעתם, ואכן, הצלחנו תוך שבועות מעטים להביס ולהסיג את רצבאות הגרמניים ההאיטלקיים. התקדמנו והנה

בסלבנו נמסר לנו כי קיים בין ההרים מחנה עבודה או מוות של יהודים, כמאה וחמישים במספר. ונשים וילדים בלי מזון ושמיכות, אספנו מיד שוקולד ושמיכות אצל החיילים ושלחנו עם משאית שלנו למחנה. "התלבשנו" על מחסני מזון אמריקאים (בהסכמתם) (השקטה) והעברנו לשם כל מה שהשגנו. לימים עברו אלינו מהמחנה בחורים יהודים ואנו חיילנו אותם.

בינתיים פקדו עלי להצטרף למחנה החמישי האמריקאי להובלת תחמושת, אספקה וכו', כאשר ההפצצות נמשכו יום יום הוחלט לשלוח חיילים אל פתחי החפירות הגרמניים ולהשתלט עליהם, הוכן צוות של בריטים, דרום אפריקאים, צרפתים ופולנים, ואכן הצליחו להשתלט על הגרמנים. נפלו שם הרבה קרבנות מבין הפולנים וביניהם חיילים יהודים.

כאשר נכנסנו לרומא, התבררה הטרגדיה הנוראה; רק לפני יום יומיים רצחו הגרמנים את היהודים אשר התחבאו בקטאקומבות של רומא.

הגרמנים נסוגו צפונה, אך עוד נלחמו. התבצרו בבולוניה והיה קרב עז על שחרור העיר, אני קיבלתי הוראה לעבור למצרים. לעזור שם בהקמת עוד יחידת תובלה. באוניה צבאית לאכלסנדריה פגשתי "חיילים" יהודים מא"י, שנשלחו לעזור ליהודי בולגריה, צ'כיה והונגריה. חברי ביחידות התובלה גילו מחנות יהודים בכל אתר ואתר. יחידות אלו כחיילים בריטיים, הובילו אחרי כן את העולים למרסיי ונמלי איטליה - בדרך לארץ ישראל.

צבי אטלס

באוהלים מצאנו אש בוערת בפרימוסים, עליהם מחבתות עם חביתות טריות. אספנו הרבה מאוד נשק. העברנו אותו מטריפולי לקהיר, במקום ששמור היה בשביל ה"הגנה".

בטריפולי הגיעה השמועה כי הגרמנים מעבירים את כל יהודי המחנה לגרמניה. הזדרזנו להגיע אליהם ולשמרם, ואכן הצלחנו.

מצבם של היהודים בטריפולי היה חמור מאוד והיו זקוקים לעזרה. התקשרתי עם חברי יוסף בנקובר ביחידה שנייה של הבריגדה בהצעה שביחד נפנה אל שרתוק ולגולדמן שיחישו עזרה בשביל יהודי טריפולי. ואכן הגיע כסף ומסרנו אותו לראש היהודים ולרב המקומי.

הקמנו שם בית ספר לילדים, העמדנו מספר חיילים שישמשו כמורים. ביה"ס פעל כהלכה ואף המשיך בפעילות כאשר עזבנו את טריפולי, ע"מ להצטרף לכוח הגדול של האמריקאים והבריטים שהתכוונו לשחרר את אירופה.

כממונה על פלוגה שלנו, שנשלחה למחנה אימונים מיוחד, שאי אפשר לצאת ממנו, דאגתי להכין כלים שיוכלו להפליג בים ולנסוע ביבשה.

עם כלים אלה הפלגנו באונייה, עם אור הבוקר עצרה האונייה, השער נפתח, ואנו הנענו את הרכב ונסענו כפי שלמדנו במחנה האימונים, רעם תותחים קיבל אותנו בנחיתה, התחלנו זוגות זוגות להעביר תחמושת ומזון. אך האויב חיכה לנו. הפגיוזו וירו אך לא הרפינו. בלילה הוריתי לנסות לישון תחת המכונות.

אחר מספר ימים התקדמנו לעבר סלבנו, התמקמנו בעיר התחתית, כי למעלה על גבעה 34 ישבו הגרמנים שירו בתותחיהם על הכביש בו עברנו.

בשבי הגרמני

היתה ביער.

התארגנו בקבוצות. אחת עם יוסף אלמוגי ז"ל, אחת עם קלובינסקי ז"ל, עם יעקב ריבקין ועוד. קשה היתה להתרגל לתנאים הסניטריים, אך לא היתה ברירה.

יוסף והאחרים האחרים חילקו הוראות: לא לדבר גרמנית, לא בינינו ולא עם הגרמנים, פרט לאחרים לקבוצות העבודה; להשתדל להופיע תמיד מגולחים ככל שזה ניתן ומסודרים. ביחס הגרמנים לשבויים היו עליות וירידות, תלוי במצב בחזית: אם הגרמנים התקדמו - היחס לשבויים היה סביר, אם הם ניגפו או נסוגו, היחס היה קשה.

התקרבונו לשנת 1945, כשהגרמנים החלו להינגף יותר ויותר, ביחוד בחזית המזרחית. הכוח הרוסי התקדם לתוך גרמניה ואנחנו נסוגנו יחד עם הגרמנים. יצאנו ממחנה העבודה בינואר 1945. היה חורף קשה. צעדנו ברגל ללא חבילות מהצלב האדום וכמעט בלי אוכל וכך התחיל המצעד הגדול, שנמשך ארבעה חודשים. השתחררנו ע"י האמריקאים בעיר אלברשטאט, ב-11 באפריל 1945 בכל מקום בו עברנו השארנו "זכר" של אחים לנשק ולשבי, קבורים בבתי קברות צבאיים.

ראשוני המגוייסים לצבא הבריטי היו חברי ההגנה, שנשלחו ע"י הסוכנות וגם בשבי הם מילאו תפקידים מרכזיים, כך שהיינו "הישראלי היפה". כל יום ראשון היתה יוצאת קבוצה של 20-30 איש מהמחנה שלנו למחנה בלרכהמר, מחנה גדול של שבויים בריטיים, לביקור אצל רופאים, בדרך היינו מחלקים חבילות מזון ליהודים שבמחנות הריכוז. השומרים הגרמנים השתדלו "לא לראות" כי דאגנו שישתלם להם.

אהרון אביגור

ב-29 באפריל 1941, בשעה 6:00 בבוקר, נפלנו, קבוצה של חיילי הבריגדה היהודית (הישראלית) בצבא הבריטי - בשבי הגרמני בקלואטה, יוון. היה זה אחרי קרב קשה מר ונמהר. לא עוד חייל לוחם, לא עוד אדם חופשי, כי אם שבוי, אצל הנאצים, משמידי יהודים על היותם יהודים, לא פלא שכמה מהחיילים התאבדו.

פרשת השבי גרמה בשוב היהודי בארץ ישראל זעזוע קשה; האפשרות להילקח בשבי נשכחה בכלל מלב המגייסים...

מההלם הוציאו אותנו הקצינים שלנו והבריגדיר שהסביר לנו, כי זכויות הישראלים לובשי מדים בריטיים יישמרו בדיוק כמו כל חייל בריטי אחר שנפל בשבי האויב. החלו גם מגעים עם הצלב האדום, שעזר לנו הרבה במשלוח חבילות מזון ועוד, מה שהציל רבים מאתנו ממוות.

התחלנו להתארגן ולהתרגל לחיים הקשים בשבי, כשאנו עוברים ממחנה למחנה בתנאים תת-אנושיים, ללא אוכל וללא מים, מוקפים בגדר תייל ושמירה נוקשה של חיילים גרמנים. לאחר טלטולים רבים עברנו למחנה לאמסדורף, שהיה יותר מסודר, במבנים היו מיטות, מים ומעט אוכל, בנפרד משבויים אחרים, לא יהודים. קיבלנו גם, בעיתים מזומנות, חבילות מהצלב האדום לאחר התערבות הבריטים, כי הגרמנים סרבו לספק לנו מזון.

מכת השיעמוס ממנה סבלנו יכולה היתה להיפתר רק ע"י יציאה למחנה עבודה, בלחץ הגרמנים. עברנו לכפרפר גרמני בתוך יער בשם יעקובסוולדה, בו מצאנו בית בודד בן 2 חדרים עם קערת רחצה אחת, מיטות עץ של 3 קומות וללא חשמל. ומסביב - גדר תייל. העבודה

יהודים בתנועה הפרטיזנית במערב אוקראינה

באוקראינה המערבית, שרק שנה וחצי היתה במסגרת אוקראינה המזרחית. מאידך גיסא, התנועה הלאומנית היתה מבוססת באוכלוסיה האוקראינית בעיר ובכפר כאשר הסיסמה הראשונית היא "אוקראינה עצמאית".

החל מיוני 1942 היתה האספקה לקבוצות הפרטיזנים באוקראינה המערבית בידי הצבא האדום ובאמצעות החזית הדרומית-מערבית, ב-20 ביוני ש.ז. הועמד בראש המטה של התנועה הפרטיזנית האוקראינית טימופיי סטרוקץ, לשעבר ממלא מקום שר הפנים של אוקראינה, היחידה של משמר הגבול של נ.ק.וו.ד. המלחמה הפרטיזנית גברה. באוגוסט 1942 הוזמנה מיערות בריאנסק ומיערות בילרוסיה לפגישה במוסקבה קבוצה נבחרת של מפקדי פרטיזנים, ביניהם קובפק, סבורוב, פידורוב ואחרים. בנושא זה טיפל אישית סטאלין, סטאלין כינה את התנועה הפרטיזנית "החזית השנייה", לפי פקודתו נמסרה למפקדי הפרטיזנים שהשתתפו במפגש כמות גדולה של נשק וחימוש.

יהודים בתנועה הפרטיזנית בוהלין

באוקראינה, בשטחים כבושים פעלו 28 גדודים פרטיזנים, ס"ה 50,000 איש ואישה. בחורף 1943 עברה חטיבת קובפק במסע במחוזות אוקראינה המערבית כשנעצר באיזור צ'רנוביץ. החטיבה החליטה לעצור את השיוט על נהר פריפט ובקרבות שניהלה עם שייטות של סירות משורינות הטביעה החטיבה את כולן וחיסלה את חיילי האויב שבהן. בקיץ 1943 כבר היו הרבה פרטיזנים ביערות אוקראינה המערבית. הגיעו לכאן היחידות של סבורוב, מדבדוב, פרוקופיוב ואפילו הפרשים של נאומוב.

ב-21 ביוני 1943 יצאה החטיבה של קובפק למסע לקרפטים, במסע זה השמידה החטיבה

במלחה"ע השניה הייתי פעיל בתנועה הפרטיזנית במערב אוקראינה. התחלתי בארגון יחידה יהודית בעיירה סופיובקה בוהלין, באיזור לוצק, ביולי 1942 וסיימתי בחטיבתו של גנרל מאיור סידור קובפק במאי 1944.

יש גורסים שבוהלין, הופיעו יהודים ביחידות הפרטיזנים במאוחר, כי במקומות ההם אפילו בסתיו 1941 וקיץ 1942 לא היו פרטיזנים סובייטיים. פרטיזנים יהודים הופיעו ביערות אוקראינה המערבית בקיץ 1942 כאשר התחילו לחסל את הגיטאות. לא היה קל להשאיר נשים, ילדים, הורים וזקנים, בני משפחה ולברוח בגפך ולהציל את עורך. כבר בשלהי קיץ 1942 הופיעו כנופיות הבנדורובים, בולבובים ומלנקובים ובאכזריות לכדו יהודים מסתתרים ביערות ורצחו אותם או שמסרו אותם לידי הגרמנים תמורת 5 ק"ג מלח "לראש" או זוג מגפי עור. בכל יער, בכל כפר, בכל ישוב כפרי מבודד, אפילו בקטנים ביותר, הקימו האוקראינים הלאומנים מחסומים.

מ-30 גיטאות בוהלין ברחו למעלה מ-20,000 יהודים; בגמר המלחמה נשארו מהם לא יותר מ-3,000, היתר נרצחו בעיקר ע"י הלאומנים האוקראינים.

ב-30 ביוני 1941 הקים מרכז המפלגה הקומוניסטית באוקראינה ועד שבראשו עמד ניקיטא כרושצ'וב במשימה לארגן מחתרת בשטחים הכבושים מהגרמנים, כבר ביולי-אוגוסט 1941 שלחו דרך קוי החזית עם הגרמנים 38 קומוניסטים לעיר המחוז רובנה, רבים מהנשלחים חוסלו בדרך על ידי הגרמנים, לאחר מכן נמשך נסיון נוסף על ידי הוועד ונשלחו עוד שתי קבוצות לשם ארגון תאי מחתרת בוהלין. גם עקבותיהם של אלו אבדו.

בשלהי 1941 נשלחו לאוקראינה המערבית 122 קבוצות שמנו 5800 איש אבל הצלחתם היתה מזערית בהעדר תשתית אידיאולוגית

הם התחבאו בכפרים נידחים ורק בחורף 1942, כאשר הגרמנים התחילו לחפש אותם ולהעבירם למחנות שבויים, הם התחילו לברוח ליערות ולארגן קבוצות פרטיזנים מקומיים, אירוע כזה קרה עם הפרטיזן הידוע אלכסנדר אבוגוב כאשר ברח ממחנה שבויים שבליובובסק לכפר קטן בשם וואלסק ומשם היערה, שם מצא קבוצה של 16 יהודים שברחו מגיטאות שבסביבה. כל חימוש הקבוצה התבטא באקדח אחד, שני רובי ציד, ורובה קצוץ-קנה. כעבור מספר חודשים הם מנו כבר 65 איש. אבוגוב התמנה כמפקד יחידת הסיור ופיקד על עשרה סיירים, באותה תקופה הם מצאו ביערות הרבה יהודים וצרפו אותם לקבוצתם.

קבוצה אחרת של פרטיזנים מקומיים ארגן יוסף סובייסיאק, שכיניו היה מקס, עד יוני 1941 הוא עבד במערכת עיתון מקומי בעיירה מניביץ שבווהלין, בימים הראשונים של הכיבוש הגרמני הוא הצליח הודות לקשרים שלו עם עובדי הדפוס, להדפיס עלונים אנטי גרמניים, המשטרה האוקראינית אסרה אותו. מהכלא הוא הצליח לברוח עם קבוצה של 9 אנשים ולהסתתר ביערות מניביץ ושם נתקל בקבוצה נוספת של פרטיזנים בפיקודו של ניקוליי קונשצ'וק (קרוק), בקבוצה זו היו הרבה יהודים, לאחר זמן מה הם התחלקו לשתי קבוצות, קבוצה אחת תחת פיקודו של קרוק שמנתה 30 פרטיזנים כמעט כולם יהודים, וקבוצה שניה בפיקודו של מקס שמנתה 15 יהודים. באותו איזור פעלה גם קבוצה פרטיזנית בפיקודו של מקסים מוסיורק, שמנתה 12 איש, 11 מהם היו יהודים. כולם תושבי העיירה סרניק.

בנובמבר 1942 הגיע לאיזור זה אבוגוב וארגן עוד קבוצה פרטיזנית חדשה. לאיזור זה נשלח מפקד הפרטיזנים אנטון ברינסקי ולפי פקודת המטה אירגן יחידה פרטיזנית מקומית תחת פיקודו של קורצ'וב שאצלו היה קומיסר מיסירה ואילו מפקד הסיור היה אבוגוב. ביחידה זו היו כ-50 פרטיזנים, רובם יהודים, במשך הזמן נהפכה יחידה פרטיזנית זו ליחידה פרטיזנית גדולה ע"ש וורושילוב. בראש מטה

50,000 טון בנזין משדות הנפט של דרוכוביץ, 34 בארות נפט ושני בתי זיקוק, ב-8 ביולי 1943 כבשו אנשי קובפק עיר בשם סקאלאט ובה מחנה עצורים של יהודים בערך 300 איש, מהם הוקמה לאחר מכן הפלוגה היהודית השביעית, כמפקד הפלוגה התמנה חברנו יואל שצ'רבטה, יליד לוצק, וכפולטרוק נתמנה ווטצ'ין חיים, ואילו וויצ'ק סימון, אדם קופר וכותב שורות אלו נתמנו בתור מפקדי מחלקות. באחת ההפצצות על הפלוגה נפצעו 7 אנשים ביניהם מפקד הפלוגה ואני התמנתי במקומו. הפלוגה תורגלה בשימוש בנשק ובחימוש והשתתפה במעור הקרבי של החטיבה כולל החזקת קוי הגנה, השתתפות בקרבות, ובחילוץ פצועים וסחיבתם בהרים. בקרבות הקרפטים איבדה הפלוגה הרבה לוחמים ורק 17 איש מהלוחמים חזרו בסתיו 1943 לבילורוסיה, בנוסף לבחורים שחזרו בעצמם.

ב-5.1.44, בפיקודו של וורשיגורה, יצאה החטיבה למסע לפולין. באחד הקרבות ב-19.1.44 נפצעתי. היה זה בסביבת העיר הורוכוב בוהלין, אז כבר פעל הצבא האדום באיזור. הועברנו דרך קו החזית כ-40 פצועים במגלשות עד לוצק, רובנה, קורץ, נובוגרוד ווהלינסק ואחר כך ברכבת לבית החולים הפרטיזני שברח' קירוב 5 בקייב.

בחטיבת קובפק היו 247 יהודים (12% מכלל החטיבה). יואל שצ'רבטה נפל כשהתנדב לחסל נקודת אש גרמנית על נהר בוג, כאשר החטיבה חזרה בסתיו 1944 מפולין. לארץ הגיעו אחרי 1945 יותר מ-30 פרטיזנים אנשי קובפק, כיום נשארו עדיין בחיים כ-21 איש.

לאחרונה ב-1992 התקיים כנס של כל אנשי קובפק בישראל הם ומשפחותיהם, לשם ציון 50 שנה מיום איחודם עם חטיבת קובפק, לכנס זה נשלח לנו מכתב ומברקי ברכה מהמטה של הוטרנים והפרטיזנים של אוקראינה בצירוף מדליות לציון מאורע זה.

וכמה מלים על יהודים פרטיזנים שלחמו ביחידות אחרות או בתור פרטיזנים מקומיים, שאתם היו גם קצינים וחיילים מהצבא האדום שנפלו בשבי הגרמני, או מאלה שהיו כבר במחנות שבויים גרמנים והצליחו לברוח מהם.

שפעלו באיזורים אלה, אני מונה אותם לפי שמות העיירות שמהן באו ופעלו והן: ברזנה, מלינסק, דומברוביץ, לשנובקה, מנייביצ'י, פובורסק, קמין-קשירסק, ליובומל, אוליקה, מיזוץ, דובנה, רדזבילוב.

יהודים רבים הסתתרו ביער השחור שעל יד העיר סטניסלבוב, הם מנו הרבה נשים וילדים וקשישים, כאשר פלג פרטיזנים מחטיבת קובפק בפיקודו של ודיגורה חזר מהקרפטים הוא נתקל ביהודים אלה ולפי פקדתו נמסרו להם מספר רב של רובים, כדורים ונשק אחר וכפי שהתברר אחר כך קמה מהם קבוצה של פרטיזנים מקומיים לוחמים.

הרבה קבוצות קטנות של פרטיזנים יהודים חוסלו והושמדו עלידי הלאומנים האוקראינים ואין לנו אפילו נתונים על כך. שמועות באיזורים אלה עדיין מתהלכות בין הקשישים שבמקום. לפי נתונים לא מלאים פעלו בוהלין בסוף 1943 כ-15,000 פרטיזנים מהם כ-3,500 יהודים, מלבד הלא-ידועים שנרצחו.

בידנו מספר נתונים על יהודים בקבוצות הפרטיזניות הבאות:

יחידת ברינסקי כ-150 יהודים; יחידת מקס כ-215 יהודים; יחידת קרוק כ-120 יהודים; חטיבת קובפק כ-247 יהודים; יחידת הפרטיזנים של אזור רובנה כ-400 יהודים; מוסיורי כ-72 יהודים; יחידת "מות לפשיזם" כ-23 יהודים; יחידת סבורוב כ-30 יהודים; יחידת "בעבור המולדת" כ-30 יהודים; קבוצת קונצ'ה כ-16 יהודים; איגוד ווהלין כ-55 יהודים; שיטוב כ-150 יהודים; מדוויב כ-46 יהודים; וונדה וסילבסקה כ-30 יהודים; קוטובסקי כ-16 יהודים; קרמצ'וק כ-10 יהודים; אדוכה כ-12 יהודים; קוסציושקה כ-10 יהודים.

וביחידת הפרטיזנים של סאטאנווסקי - מעריכים שהיו כמה עשרות יהודים.

גד רונזבלט

היחידה עמד אפרים בקלצ'ק ובראש השרות הרפואי - הרופא היהודי ארליך. לפני זמן מה קיבלתי מכתב דחוף מלוצק שבאוקראינה המערבית, מהקומיסר לשעבר קורצ'ב. הנ"ל פנה אלי בבקשה למצוא את ד"ר ארליך שיתן לו אישור על פציעה, אחרת מקצצים לו את הפנסיה החודשית במחצית ולא יהיה לו כדי מחיה, ואכן, מצאתי כאן בישראל את דר' ארליך והוא שלח לו אישור נוטריוני על פציעתו. קורצ'ב ממשיך לקבל פנסיה ממלכתית סבירה.

מוכרות לי עוד קבוצות של פרטיזנים יהודים בוהלין. הפעולות של הקבוצות הללו היו קשורות בפעולות היחידה הפרטיזנית של מפקד הפרטיזנים מדבצוק, אישית אני מכיר מספר רב של פרטיזנים יהודים שלחמו תחת פיקודו של מדבצוק, ביניהם הסייר האגדתי קוזנצוב, פרטיזן ביחידתו של מדבצוב, שמרבית הזמן חנה ביערות צאמאן, ערש ארגון יחידת הפרטיזנים של סופיובקה - איגנטובקה.

קבוצת פרטיזנים יוצאי קוריץ שמנתה 12 איש ואשר לראשונה היו ברשותה שני אקדחים וסכין גדולה, אורגנה ופעלה תחת פיקודו של המהנדס מישה גינדלמן, כאשר קבוצה זו נפגשה על יד נהר סלויץ עם אנשי מדבצוב, סרבו האחרונים לקבלם ליחידה שלהם מחמת העדר נשק. למרות זאת המשיך גינדלמן לפעול באזור סארנה-אלבסק, נוספו להם אנשים ונשק ומנו כבר 17 איש, באחד הימים יצרו קשר עם היחידה הגדולה של פרטיזנים תחת פיקודו של זבורוב וזה הסכים לקבלם ליחידתו. הוסיפו להם אנשים ונשק והם גדלו והתחילו לפעול כפלוגה עצמאית במחוז ז'יטומיר, שם הם גם התאחדו לאחר מכן עם הצבא האדום כאשר זה שיחרר את האיזור (באוקטובר 1943).

במערב אוקראינה פעלו עוד מספר רב של יחידות פרטיזנים יהודים. מכל מיני סיבות לא הצליחו להתחבר ליחידות פרטיזניות גדולות

יהודים בין מניחי היסודות של התנועה הפרטיזנית בצפון ווהלין

בלוגיסטיקה של הגרמנים ובזרימת האספקה והתגבורת שלהם לחזית על ידי פיצוץ רכבות; פגיעה בכוח אדם, בציוד וכו' תוך הפתעתם בפעולות קרביות, בזמן ובמקום שלא ציפו להם; בשלב מאוחר יותר, לסייע לצבא הרוסי המתקרב, שניהל קרבות קשים נגד הצבא הגרמני; לנקום במרצחים. מיבצעי-נקמה היו חשובים במיוחד ללוחמים היהודים היתומים והשכולים, אשר רגש הנקמה בער בקרבם.

הפרטיזנים מקאמין - קאשירסק, ממניוויץ' ומהסביבה, שהתארגנו והתבססו ביערות קוכוב, צפונית למניוויץ', וכן יהודים באיחודים פרטיזניים אחרים ביערות ווהלין, בילורוס ועוד, תרמו להשגת היעדים הנ"ל ביחד הם הצטיינו בפיצוץ רכבות ברדיוס של מאות קילומטרים מדרום ווהלין ועד לצפון פולסיה.

מצב הפרטיזנים ביערות, המוקפים גרמנים, היה קשה, אך לא כמצבנו בוהלין, ששם היה לנו עוד אויב מסוכן וצמא-דם - הלאומנים האוקראינים.

הגורמים לאי התנגדות פעילה, עם נשק קר או חם ביד של המוני היהודים היו רבים: לא עלה על הדעת, שהגרמנים זוממים להשמיד עם שלם רק בגלל היותם יהודים; ניהלו מלחמה פסיכולוגית נגד היהודים, הישלו את אלה שנותרו בחיים, כי לא ייפגעו עוד והצליחו לשבור אותם בגוף ובנפש ע"י הרעבה, השפלות וגזרות עד לאפיסת כוחות מלאה; לא נראתה כל דרך להשאר בחיים. האוכלוסיה המקומית ברובה הגדול שיתפה פעולה עם הגרמנים. בהשמדת היהודים והתחרתה בהם באכזריותם. מעטים בלבד היו מוכנים להושיט עזרה ליהודים, לפיכך נעשו היהודים אדישים, מתים חיים שאיבדו כל זימה. מן המוסכמות היא

בוהלין ובאזורים אחרים שהיו בשליטת בריה"מ, אירגנו הגרמנים שני מבצעי-טבח ענקיים: בקיץ 1941 רצח גברים יהודים ובסתיו 1942 רצח כל היהודים מזקן ועד טף בעזרת פושעים מבני עמים אחרים.

משעמדו היהודים על כוונת ההשמדה של האוייב האכזר, החליטו רבים להילחם על חייהם ועל כבודם. היה כמובן מקום רק לפעולות גבורה שלאחר-יאוש של יחידים. מכל מקום, קמה תנועת התנגדות יהודית רבת-היקף, שלא היתה דוגמתה מעולם.

יהודים היו בין מארגני ומניחי היסודות של התנועה הפרטיזנית ביערות שונים, החל בהתקפות-לילה של קבוצות קטנות עם רובים מיושנים בלבד על חילות-מצב גרמניים ועד ליהפכם לחלק מתנועה פרטיזנית אדירה.

יהודי העיירות שבצפון ווהלין, היוו בשלהי הקיץ 1942 גרעינים ראשונים, שהצמיחו מהר חטיבות חזקות של פרטיזנים ביערות ובביצות הסביבה. למרות שמצויים היו באיזור אוקראינים מעטים אנטי-נאצים וחיילים רוסים בודדים שברחו מהשבי הגרמני, לא קמה תנועה פרטיזנית מאורגנת עד שהיהודים יצאו ליערות והניחו, כאמור, את הבסיס לתנועה זו. בסיס זה התרחב במשך הזמן תוך כדי לחימה והתפתח לגדודים ולחטיבות, שהורכבו מרוסים, מאוקראינים ומיהודים. מצבם המיוחד של היהודים עד כדי הקרבה עצמית - הפך אותם ללוחמים מצטיינים ורבים מהם נשלחו או התנדבו לביצוע תפקידים קריטיים מסוכנים, שבוצעו במלואם, לעיתים במחיר חייהם. בחורים יהודיים הוכיחו את עצמם כלוחמים עזים וקשוחים, שעומתו ויכלו לחיילים הגרמניים ולשוטרים האוקראיניים.

התנועה הפרטיזנית שאפה לפגוע

אנשים אמיצים ומאומנים כהלכה - ללא נסיון של התנגדות המונית מצדם. המפלצת הנאצית הצליחה לשבור גם אותם, בעיקר ע"י הרעבה, ורק מעטים מהם, הצליחו להימלט.

היינו גם עדים להתנהגותם המתרפסת של חיילי "עם האדונים", כאשר נפלו בשבי הרוסי. הגרמנים לא חלמו אפילו על התנגדות, התקוממות או בריחה. והרוסים, לו רצו בכך, היו יכולים לרצוח מיליוני שבויים גרמנים, כדרך שהגרמנים רצחו את היהודים ואת השבויים הרוסים.

אין אפוא להאשים יהודים על אי-התנגדותם לטבח הגדול בהם. העיירות בצפון ווהלין בורכו בביצות נרחבות וביערות עבותים בקרבם - מה שאיפשר לצעירים לצאת לשם וללחום. העדר יתרון זה מנע זאת מצעירי הרבה עיירות אחרות.

פרט לבודדים, ווהלין היא עתה ללא יהודים, כך באה לסיומה הטראגי ההיסטוריה בת יותר מ-800 שנים של יהדות מפוארת זו, אשר עברה שלטונות ותהפוכות רבים ושמרה על קיומה עד שהושמדה כליל על ידי הגרמנים ועוזריהם האוקראיניים בשנים 1941-1942.

זאב רווה (וורבה)

בתורת הלחימה, שלא ניתן לנהל התקוממות או לחימה פרטיזנית, בלי סביבה תומכת, ולו חלקית. קשרי המשפחה ההדוקים אצל היהודים הפכו בשנות השואה לרועץ. רבים ויתרו על דרך הבריחה ובלבד להשאר יחד עם הנפשות היקרות להם; היהודים היו בכל מקום מיעוט ואלמנט עירוני מרוכז וקל היה לרכזם עוד יותר ולשמור עליהם שמירה מעולה.

גם רגש האחריות לגורל העם כולו, עיכב תכנית התקוממות כלשהי. שכן כל פעולה כזאת נגד הגרמנים היתה מחישה את הטבח ביהודים בהמוניהם.

לא היה נשק בידי היהודים מהרבה סיבות ובעיקר בגלל החשש מפרבוקציות והלשנות. היהודים, ברובם, לא ידעו את תורת הלחימה. בצבא הפולני לא יכלו יהודים להתקבל לבתי ספר צבאיים ולא ידעו כיצד לארגן פעולות צבאיות בקנה מידה גדול יותר; לתכנן ולבצע התקפה, הגנה, תנועה, נסיגה, חסימה, אבטחה, איגוף, הסוואה, איסוף מידע וכיו"ב, ידע זה היה משנה בהרבה את ממדי ההתקוממות היהודית.

גורל עמים אחרים לא היה שונה במאום אילו היו באותן נסיבות ובאותם תנאים. היינו עדים לרצח מיליוני חיילים שבויים רוסים,

יחס הרוסים ליהודים בפרטיזנקות ובצבא האדום

הלאומיים של אותן מדינות בהן ישבו ובשורותיהן לחמו. גורל דומה קרה גם לפרטיזנים יהודים. עם זאת היו גם ליבראליים שקיבלו לשורותיהם יהודים, (ביוגוסלביה, צרפת ובמקומות מסויימים באירופה המזרחית התארגנו אף יחידות של פרטיזנים יהודים בלבד). בין מאות אלפי הפרטיזנים באירופה הכבושה, הן אלה שהתארגנו לצבאות סדירים

במלחמה חזיתית נגד גרמניה השתתפו מאות אלפי יהודים בצבאות בעלות הברית, ברית המועצות, ארצות הברית, בריטניה וצבאות אחרים. אך איש אינו יודע את מספרם המדויק של אותם לוחמים. שום מדינה לא ניהלה רישום חייליה לפי מוצאם הלאומי. על לחימתם וגבורתם של יהודים נגד גרמניה לא פורסם אלא מעט מאד והן נבלעו בנתונים

במקרים רבים הצליחו הגרמנים והאוקראינים להחזיר במרמה יהודים ממחבואיהם על ידי הפצת שמועות ועלונים כי שוב לא יאונה רע ליהודים שהם כח עבודה יעיל. רבים מהם נתפתו וחזרו לעיירותיהם והושמדו. היו גם קבוצות יהודים עשירות, אשר השיגו נשק תמורת תשלום גדול. קבוצות אלו פעלו באופן עצמאי, ודאגו להגנת ולכלכלת משפחותיהן בלבד. בנוסף, היו גם קבוצות עניות אך חמושות, תחת איום בנשק השיגו מזון והתגוננו נגד מתקיפים. קבוצות אלו התקיימו זמן קצר, מעטים מהם בלבד צורפו לפרטיזנים של קרוק ומקס, רובם חוסלו או נמסרו ע"י "מיטיביהם" לידי המשטרה הגרמנית או פשוט "נעלמו" מעל פני השטח.

מפקדים אחדים של גדודי פרטיזנים (קרוק ומיסיורה האוקראינים, מקס הפולני, ועוד) היו ליבראליים יחסית בהשקפותיהם כלפי היהודים. אולם גם בפלוגות אלה, שלמעשה הוקמו והתקיימו תקופה ממושכת על טהרת יהודים או רוב יהודי, עד שהצטרפו אליהם שוטרים אוקראינים ורוסים שבויי מלחמה, שררה אנטישמיות, אז רבו המקרים שפרטיזנים יהודיים לא חזרו מפעולות קרביות ורווחו שמועות שהם נפלו מידי חבריהם לנשק, האנטישמיים. כן ארבו להם תמיד כנופיות שודדים ופושעים מזוינים, ששרצו ביערות, בכפרים ובסביבה שהיתה עוינת ליהודים.

מספרם של "חסידי האומות" היה מועט, עם זאת יש לציין, שההדות לאותם חסידים מעטים ניצלו כמעט כל היהודים שהגיעו אליהם. היו גם כאלה שתמורת חפצי ערך וזהב הסתכנו והושיטו עזרה ליהודים אחרים, קריאתם של ארגוני המחתרת ליהודים לצאת ליערות התאמתה במלואה. הם הצביעו על שתי ברירות בלבד: פחד עם סוף טראגי, היינו מוות, ופחד ללא סוף שמשמעם מאבקים קשים ביותר ביער, עם תקווה קלושה לחיים ונקם.

הפרטיזנים היהודים ביער, למרות לחימתם הנועזת, לווו לרוב בבוז ולעג מצד חבריהם

הן אלה שהמשיכו בלוחמת גרילה, היו רבבות לוחמים יהודים, אלא שגם כאן לא נרשמו פרטיזנים לפי מוצאם הלאומי. הרבה לוחמים יהודים אף הסתירו ככל האפשר את מוצאם, כי היו גורמים שהיוו סכנה ליהודים, בעיקר באוקראינה, שהיתה עוינת ברובה כלפי היהודים, בייחוד מיד לאחר השלטון הסובייטי בו התבלטו פעילים יהודים, להוציא פולנים ואוקראינים מעטים, חסידי אומות העולם, שהסתכנו ועזרו לדידיהם היהודים.

היעדים והמטרות של מנהיגות הפרטיזנקה הסובייטית היו שונים מאלה של היהודים (ביחוד במחנות המשפחה). מטרת היהודים בראש ובראשונה היתה הצלת אותם אלפי יהודים נשים וילדים חקנים אשר מצאו מקלט ביער, ואילו מגמתה העיקרית של תנועת הפרטיזנים הסובייטית היתה, לחימה באוייב. צעירים יהודים פורקו מנשקם באמתלות שונות. יחידות הפרטיזנים נסוגו והם לא התירו לתושבי המחנות לסגת בעקבותיהם בגלל בני משפחה שהיו מכבידים על הנסיגה.

אשר למחנות המשפחה, הן הוקמו ברובם בשלב א', בחודשי סתיו וחורף 1942. מצבם של היהודים במחנות המשפחה בשלב זה היה קשה והם סבלו מהתנכלויות פרטיזנים ביערות, מצבם היה תלוי בעיקר במפקדים מקומיים שהתייחסו אליהם בדרך כלל בשלילה. יחס זה התבטא לא אחת, בנטילת מעט הנשק שהיה בידי היהודים, שכמותו כחריצת גזר-דין מוות, שכן ניטל ממך נשקך, ניטלה ממך כל אפשרות להתקיים. מאות יהודים נפלו מכדורי הפרטיזנים בשלב זה, תופעה כללית, כמעט בכל האיזורים בהם חיפשו היהודים מקלט ביערות, מה שהרתיע רבים מיציאה אליהם. מצב זה חסם למעשה את דרך ההצלחה. מאידך גיסא, הימצאותם של הפרטיזנים הסובייטים ביערות הרתיע כוחות קטנים של גרמנים ואוקראינים לאומיים מלהכנס ליערות, עובדה זו היה בה כדי לסייע ליהודים.

במערכות נגד גרמניה הנאצית. למעלה מ-200 אלף לוחמים יהודים נפלו בקרבות או נספו בשבי. לפי הנתונים שהתפרסמו, זכו באותות הצטיינות קרביים כ-170 אלף לוחמים יהודים. ל-148 הוענק תאר "גבור ברית המועצות". כקבוצה אטנית מדורגים היהודים במקום ה-5 מעל ומעבר למשקלם הדמוגרפי בין עמי בריה"מ.

נשים יהודיות בחזיתות

כידוע שרתו נשים בצבא האדום על בסיס התנדבותי. 40 אלף לוחמות יהודיות שרתו לא רק בשרותי הרפואה בקווי החזית הקדמיים, אלא לחמו גם בכל היחידות הקרביות (בחיל האוויר, שריון, תותחנים, צנחנים וכו'). מהנתונים שהצלחנו לקבל באמצעות מר לדיסלב נקונייצני, מדובר ברשימות של מאות לוחמים יהודים. ב"וווינקומטים" נמצאות הודעות "איזביישצנייה" שלא נמסרו לקרובי החללים, באין מען... אני אישית יכול להעיד מנסיוני הטראגי: אחי אברהם מרין גוייס לצבא האדום, מיד עם שחרור האיזור באביב 1944, יחד עם עוד 20 מבני עיירתנו. את ה"איזביישצנייה" קבלתי בווינקומט במניביץ, בזמן בקורי שם ב-1991.

יהודה מרין

הנוצרים. בעיקר סבלו מכך שוכני מחנות המשפחה שרובם היו נשים, זקנים וילדים.

בצבא האדום

בצבא האדום שרתו חצי מיליון יהודים, אך העתונות וכל כלי התקשורת לא הבליטו את חלקם של היהודים במאבק נגד הפולש הנאצי למולדת הסובייטית.

בשנות המלחמה ואחריה היו המקורות העיקריים עדויות הלוחמים, אך למעשה "הצניע" הממסד הסובייטי, את מבצעי הגבורה הרבים של הלוחמים היהודים.

העתון "אייניקייט" היה למעשה מקור האינפורמציה היחיד בפרסמו מידע על גבורת יהודים בחזיתות השונות, אלא שעתון זה החזיק מעמד כ-6 שנים בלבד.

על המדיניות להתעלם מלחימת היהודים, אפשר ללמוד מהמובאות בספר "תולדות מלחמת המולדת הגדולה של בריה"מ". בהן לא מוזכרים יהודים כלל. אותו יחס ואותו דין לגבי חלקם של היהודים בפרטיזנקה.

"הספר האדום" של איליה אהרנבורג, שנועד לתעד את הלחימה היהודית ומעשי הגבורה של לוחמים יהודים לא פורסם מעולם. בישראל הוחל באיסוף חומר תעודי על יהודים בצבא האדום ע"י "יד ושם", בגביית עדויות של לוחמים יהודים. העליר ההמונית מרוסיה, הביאה אתה אלפי לוחמים, עטורי אותות גבורה והם, ללא ספק, יעשירו את הנתונים החשובים על חלקם של יהודים

ארגון יוצאי לודמיר בישראל

מודיע בצער רב על פטירתם של חבריו:

יעקב בליזורסקי ישראל בירמן חנה לסקר (לבית וינר)

בתשנ"ו 1996

ומשתתף בצער המשפחות

רחל (רעיה) פלוס נפלה במבצע נועז

רבקה גוז הפרטיזנית המצטיינת

רבקה בס - בריל
שרתה באוטריאד
פיודורוב - 1944,
חובשת

נערים מקאמינקושירסק שפעלו יחד
עם הפטיזנים ביערות ווהלין
(יחידות קוסצ'ושקו)

יושבים מימין לשמאל:
אלק אבוגוב ומלינקה.
עומדים: א. אברוך, י. קופרברג,
וו. וורבה וד. דיכטר

יהושע קאניוק, הנער היחיד שהיה לו אקדח
עוד בניטו ממניוויץ'

מור'ני מורטור (מוכטיק)

ישראל מוכטיק (חלונקה) עם רעייתו מיגה ובנם
נתרעקב שנולד בצאתם מן היער ומכהן כיום כפרופ' לסוציולוגיה
וחקר השואה באוניברסיטת ליוול בארה"ב.

יוסף שניידר מטריואנובקה וחבריו מפבורסק.

יצחק גוש מפבורסק

חונק וולפר ממניוויץ'

דוד פריטל, איש מעלה החמישה, ששרד מהשואה בעיר הולדתו לוצק,

מספר על הקרב של אחרוני היהודים ("הפרטיזנקה")

בלוצק בגמנסיה היהודית ב- 12.12.1942

ז"ל. עד למאסרו של אלבירט, אשר עמד בעיניי ולא הסגיר איש מחבריו, הודות לאלבירט ולגולדנברג התאפשרה בריחתם של עשרות אסירים צעירים יהודים, ביניהם גם כותב שורות אלו, מבנין המשטרה בקרסנה. עקבותיהם של 20 צעירים יהודים נעלמו, נרצחו כנראה על ידי התושבים המקומיים.

על רקע ממדי הזמן, הסביבה והרכב האוכלוסיה היהודית. יש לבחון גם את התמרדותם של אסירי מחנה העבודה בגמנסיה היהודית בוולקה ב-1942, המעוררת את התפעלותנו עד היום. לאסירי המחנה, שהיו ליהודי לוצק האחרונים לא היו אשליות באשר לגורלם והפעילים שבהם בחרו בדרך המוות תוך כדי לחימה.

אני עצמי, אחד העדים הספורים שנותרו בחיים, יכול להעיד על הקרבתה של האחות, חברתי שינדל'ה גלרנטר. האירועים התחוללו בביה"ח היהודי בזמן שיהודי הגיטו הובלו לשחיטה, מופיעים כל המרכיבים של דרמה אנושית ויהודית כאחד: 6 חיילים גרמניים ומפקדם בראש סוככו בו זמנית על שער ביה"ח היהודי בגופם וסיכלו כל נסיון של הס"ס לחדור לתוך בית החולים ולהשמיד את היהודים שם. למפקד היתה פרשת אהבים עם האחות. מקובל עלי שהיא הקריבה את עצמה להצלחת אחיה ולא אחרת. אסור שזה יצלול לתהום הנשייה. והיו מקרים נוספים של הקרבה אישית, כמו אמיל אלבירט ואחרים, מחשש פן לא יעמדו בעינויי הגסטאפו ויגלו מקומות מחבוא של יהודים, מה שיגרום גם לרצח כל המחביאים הנוצרים.

במשך כל השנים מטרידות אותנו, יוצאי לוצק, השאלות באשר לאירועים הטראגיים בלוצק בזמן הכיבוש הגרמני. הסיבה העיקרית לכך היתה שהיהודים בעיר לא היו מוכנים פסיכולוגית וארגונית לשואה: לא הספיק להם הזמן לכך והעדר אוכלוסיה תומכת מסביב; סטאלין הכחיש את כל השמועות כאילו מתכננת גרמניה מיתקפה נגד ברית המועצות, "העולם הקפיטליסטי מקיז דם בעוד שאצלנו שוררים שלום ושלווה". יהודי לוצק וקובל וכל שאר האזורים הכבושים של בריה"מ היו הראשונים לביצועי ההשמדה ההמוניים. בלוצק, נרצחו, תוך פחות מחודש מזמן הפלישה כ- 4000 צעירים יהודים באקציות הידועות לשמצה של ימי ב' ו-ה'!

הבריחה היתה דרך ההצלה האפשרית היחידה, אך מפאת קוצר הזמן הספיקו לברוח מתוך 18,000 יהודי לוצק וסביבותיה רק 300, מה שהיה בעוכרינו! ללוחמי גיטו ורשה, למשל, נדרשו למעלה משנתיים בכדי לקים את הארגון הלוחם שעמד בראש המרד ב-1949. בלוצק גוייסו הצעירים היהודים בספטמבר 1939 לצבא הפולני; באפריל-מאי 1941 גוייסו לצבא האדום; והסובייטים אסרו את פעילי מפלגות הנוער הציונות כך, שהעיר התרוקנה מצעירים ומבעלי יוזמה.

הסביבה הכפרית ברובה הגדול, התנועה הלאומית האוקראינית, נטלה חלק פעיל בהשמדת היהודים. ויטולד פומינקו, חסיד אומות העולם, הציל עשרות יהודים והודות לו התאפשרה קיומה של "פרטיזנקה יהודית" שבראשה עמדו אמיל אלבירט ואשר גולדנברג

דער טויט פון עמיל עלבירט

עפעס א חטא קעגן די דייטשן. קיינער פון די ארעסטירטע האבן דעם גלח ניט געקענט. דער גלח האט שטארק און רירנד אפעלירט צו די ארעסטירטע אין עמילס אנוועזנהייט, מ'זאל אים ניט שטערן באגיין זעלבסטמארד, מאטיווירט האט ער עס דערמיט אז אויב עמיל וועט זיך איינברעכן, וועט אן אומגליק קומען אויף די קריסטן, ביי וועמען יידן באהאלטן זיך אויס. הייזער און דערפער קאנען אומגעבראכט ווערן מיט זייערע קינדער, פונקט ווי ס'זענען אויסגעמארדעט געווארן די יידן...

די 14 ארעסטירטע האבן זיך זייער געקווינקלט: ווער ווייסט, אפשר זייערע לעבנס שטייען אין קאן... אבער דער קסיאנדז האט אין זיי ווייזט אויס נאך א סך אריינגערעדט, געפרווט זיי איבערצייגן אין זיין אמת און אז זיי דראט ניט בכלל קיין געפאר... און עמיל האט געשוויגן. פונקט ווי ער האט געשוויגן ווען די דייטשן האבן אים פאכמעניש געפייניקט...

מעגליך אז דער קסיאנדז האט געפרווט נאך א סך זיי איבערצייגן ביז זיי האבן איינגעווייליקט. ווי זיי וואלטן געגעבן א גרינע שיין...

און עמיל האט זיך גלייך אופגעהאנגען און אלע ארעסטירטע אין דער תפיסה-קאמער האבן געקניט.

און ביי דיר. מיין טייערער שוועסטערקינד עמיל, בעט איך מחילה פאר מיין שווייגן אזא לאנגע צייט. איז זאלן די עטליכע שורות מיינע זיין א בכבודיקע מצבה אויף דיין אומבאקאנטן קבר, וווּ דו רוהסט. דו, וואס האסט זיך מקריב געווען פאר אנדערע, דו ביסט דער סימבאל פון יידישער גבורה און אויפשטאנד, אין דיינע און אין פארגאנגענע דורות.

יעקב עלבירט

דער פארטיזאן, עמיל עלבירט איז אריינגעפאלן אין די הענט פון דער געסטאפא אין דער ווינונג פון ד"ר ליפניסקי, א כלומרשטער ידיד פון עמילס פאטער, האט אים פארראטן און איבערגעגעבן זיין זון, עמיל, צו דער געסטאפא.

אין דער געסטאפא האט מען עמילן געפייניקט. יעדן טאג, א צוויי-דריי שעה. ווען מ'האט אים צוריק אריינגעשליידערט אין קאמער פון די 14 ארעסטירטע איז ער געווען ווי א לעבעדיקער מת. א צעשלאגענער. פארבלוטיקער און מיט אפענע ווונדן, די לעצטע 2 טעג פון זיין לעבן האבן אים די דייטשן געברענט מיט גליענדיקע קוילן איבערן גאנצן קערפער. די ס"ס-לייט האבן פון אים געוואלט ארויסקריגן די ערטער וווּ יידן באהאלטן זיך. עמיצער האט זיי אינפארמירט אז ער איז גוט באהאוונט אין דער גאנצער געגנט ארום און ווייסט גענוי, וווּ יידן באהאלטן זיך אויס.

די דייטשן האבן באפוילן עמילס קריסטליכע שכנים אין טורמע-קאמער, זיי זאלן פון אים ארויסקריגן וואס מער אינפארמאציעס און זיי צוגעזאגט באפרייען אויף די נאענטע קריסטמעס, אויב זיי וועלן פון אים ארויסבאקומען וואס זיי ווילן וויסן. עמיל, נאך עטליכע שעה ליגן, קריגנדיק צוריק זיין באווסטזיין, האט זיך געוואלט אויפהענגען, אבער די ארעסטירטע האבן אים צו דעם ניט דערלאזט. מורא געהאט אז די געסטאפא וועט זיי דערפאר ניט באפרייען און אפילו באשטראפן.

זיי האבן אים געפרווט איינרעדן, אז פאר יעדן איינעם טובה-וועגן. זאל ער קאאפערירן מיט די דייטשן, אבער עמיל האט עקשנותדיק געשוויגן.

אויפן פינפטן טאג האט מען אריינגעווארפן אין צימער א פוילישן קסיאנדז (א גלח) פאר

אלכסנדר אבוגוב ז"ל

נכנסו הביתה, לקחו את 16 הרובים והביאום ליער. הוא קיבל אות מזהב אחרי המלחמה. הוכר כגבור ונלחם בעוז עם גרמנים, עד שהגיעה דוויזיה שלמה של גרמנים עם טנקים ואז הם היו צריכים לעזוב. יוסף, המקשר, עזר להם לעשות גשר על הנהר, עברו אותו והגיעו ליערות שבין דומברוויצה לסרניק. בלילה הם הלכו וביום נחו ביערות. ואני עם שני אחים שלי, נדדנו ביערות עם עוד יהודים, בגשם, בקור וברעב. כל יום הגויים תפסו יהודים והרגום. אלכס ועוד חבר שמעו את הרעש ובאו לראות וראו אוהל עם יהודים ואותי ראה יחפה בלי נעלים, שאל אותי: "למה את יחפה? על תדאגי, היום יהיו לך נעלים" והחליט להשאיר עם עוד כמה חברים. גויים לא ידעו שהוא יהודי. הלכו והביאו הרבה אוכל ולי הביא נעלים מקש. אסף את הבחורים, והיו שם שני גבורים: מסורה ואפרים בקלצ'וק, והם ארגנו פלוגת פרטיזנים. היו ביניהם שידעו איפה להשיג נשק מגויים. אלכס עזר ליהודים שהיו מפוזרים ביערות. השיג לנו בגדים, ואוכל, ואני נשארת אתו עד סוף המלחמה. יש הרבה יהודים שהוא הציל: בישראל, בקנדה ובאמריקה שזוכרים אותו ותמיד מזכירים אותו לטובה. אם לא אלכס, לא היינו נשארים בחיים. באנו לישראל כבלתי-לגליים. חיפשו אותו במשך שנים. פעמים בפולניה, תפסה אותו המשטרה אבל הצליח לברוח. אהב מאד את ישראל, אבל לצערי תפסה אותו המחלה הקשה והוא נפטר בטרם עת.

הוא כתב ספר, אבל לצערי אני לא יכולה לעמוד בהוצאתו לאור.

אלמנתו חוה אבוגוב

יליד אודסה. נלחם בשורות הצבא האדום. נפל בשבי על יד ברסט-ליטובסק. בשבי חלקו הגרמנים את השבויים ל-3 טורים: יהודים, רוסים ואוקראינים, 17 אלף חיילים, קצינים ואלופים יהודים נהרגו מיד. אלכס, שלא הבין כששאלו אותו: "ביסטו יודע?" ואמר "אני רוס" נשאר בחיים. אך לא לזמן רב. הוא היה ספורטאי חזק ושלט בכל מיני עבודות. מנהל המחנה, אוקראיני, חיבב אותו, והצילו כל פעם שהיתה סלקציה. פעם עמד רביעי בתור וברגע הקריטי צעק המנהל: "בוא אלכסנדר, ברז נשבר!"

אלכס היה בבונקר עם עוד 14 חיילים לא רחוק מהיער. הוא המליץ לברוח, חפרו תעלה עד ליער, את החול הוציאו בכיסים במשך שלושה שבועות וביום שהיו צריכים לצאת. כל התעלה התמוטטה. סכנה! צריך לברוח באותו לילה, אחרת יהרגו את כולם. בשמירה היו רק אוקראינים. אלכס ניגש לשומר וביקשו: "תן לנו לברוח, אתה הולך בקרוב הביתה". ונתן לו שעון. "אבל איך? הכל חשמל בגדר!" "אל תדאג רק אל תירה!" אלכס עם עוד חבר חפרו מתחת לגדר ויצאו. אבל הכין את כל החברים לצאת אחריו. אז נבהל השומר והתחיל לירות וקמה בהלה. גרמנים עם כלבים רדפו אחריהם. רק אלכס והחבר הצליחו לברוח. גשמים, קור, רעבים. ראו איזה בית ביער, ונכנסו לרפת, שכבו עד הבוקר. הגוי, יוסף שמו, ראה בבוקר עקבות, פתח את הדלת וראה את הבחורים - הזמין אותם הביתה לאכול, והוא לבדו יצא מהבית, ליער הקרוב. היו שם כמה חיילים. הוא היה המקשר. וספר להם על השנים, כשהם ישבו לאכול, נפתחה הדלת ושני חיילים בלבוש גרמני נכנסו. כמובן הם נבהלו. חשבו, גרמנים, אבל הם הרגיעו אותם ולקחו אותם ליער. הוטל עליהם להשיג נשק. בקרבת מקום היתה תחנת משטרה, שומר אחד שומר בחוץ ובבית בפינה עומדים 16 רובים "תביאו את הרובים ואז נארגן פרטיזנים ונוכל להלחם עם הגרמנים. אלכס תיכף הסכים.

אלכס וחברו, ועוד אחד שהיה לו אקדח הלכו לשם. אלכס חנק עם חבל את השומר,

מות הגבורים של אליעזר קנטור ז"ל (מזלוצק)

הייתי מסופח ליחידת פרטיזנים ליד המושבה הפולנית סופוצובה הוטה. היינו קבוצה של ששה עשר יהודים בין רבים אחרים. תפקידנו היה לגרום נזקים ואבידות לצבא הגרמני. למטרה זו נוצרו כמה קבוצות של חבלנים. ביחד גילו הפרטיזנים היהודים שלנו מעשי גבורה. אנו, היהודים, הבינונו כי מצבנו גרוע בהרבה משל האחרים וביקשנו הזדמנויות לנקמה.

מ-16 היהודים נוצרו שתי חוליות. בחוליה אחת היה החבלן איזיק פיקט, נער בן 16 מצ'רטורסק, אשר הראה נפלאות בהביאו נזק רב לתנועת הגרמנים. לחוליה השניה הגיע אז אליעזר קנטור ז"ל אשר נתקבל בתור חבלן.

בוקר אחד, נקראו היהודים שלנו אל המפקד, קפיטן קונדה, ושתי החוליות קיבלו שתי משימות מיוחדות: איזיק בראש חוליה אחת הולך לאזור מניביץ' ואילו אליעזר עם קבוצה יותר גדולה הולכים לאזור אנטונובקה. לא בא בחשבון להתנגד או להעיר הערה כלשהי. שתי הקבוצות יצאו מהמפקדה כשהחבלנים נושאים ארגזים של חומר נפץ עם מנגנונים חשמליים. לאיזיק כבר היה בעת ההיא די נסיון בכך ואילו לאליעזר עדיין לא היה שום נסיון. הוא עצרני ושאל אולי אני יודע בדיוק כיצד מכוונים את המנגנון שיפעל בשעה הנכונה. לצערי לא היה בידי לספק לו את המידע הדרוש. בתנועות של מבוכה בפניו סיפר לי על אזהרתו של המפקד כי "חומר הנפץ יקר מחיי אדם, ואם לא תצליח, אל תשאיר את החומר; בלעדיו אל תחזור..."

הקבוצה הגיעה לפסי רכבת במקום שעמד לעבור משלוח של צבא גרמני. אליעזר ועוזרו התקרבו אל הפסים ואליעזר שם את הארגז תחת הפסים. אך הוא לא הספיק לכוון את

המנגנון כשחיילים גרמנים שומרי המסילה הבחינו בהם מרחוק והתחילו לירות עליהם. אליעזר בזכרו את אזהרת המפקד, רצה להציל את הארגז. בינתיים התפוצץ המוקש ואליעזר נהרג בו במקום. עוזרו נפצע, לא קשה, והצליח לחזור עם החברה.

בשעה שחבשתי אותו הוא סיפר לי את פרטי המעשה. אליעזר ז"ל שיתף כל הזמן את עוזרו, פרטיזן מרוסיה, בתכניתו כיצד לנהוג במוקש, אך עם זה לא שכח את דברי המפקד כי המוקש יקר ממנו, האדם...

ודאי, כל פרטיזן אחר במקומו, יהיה מי שיהיה, היה נוהג כמותו, בפרט אנו היהודים שלא היתה לנו ברירה. היהודים, בהיותם מיעוט קטן בין כל הפרטיזנים, רצו לבצע את המירב האפשרי, לנקום בנאצים. כח מיוחד שדחף את צעירינו ללכת למקומות המסוכנים ביותר. גם לאליעזר שלנו היה אותו הרגש כמו לכל הפרטיזנים היהודים, להילחם לא רק למען המטרה הכללית, אלא להביא במיוחד כבוד ללוחמים היהודים.

כבוד לזכרו

יעקב באס

גם אני יהודי

(מתוך הספר "מוטלה" בתרגומו של
נ. ליבנה, בהוצ' הספרים של משרד הבטחון).

לפי הלוח הפרימיטיווי שאני מנהל בעצמי מהרגע בו יצאתי מהגטו, דומה, שמחר ערב חג השבועות. מחר יחול יום השני לאקציה הראשונה בגטו קוריץ שהייתי עד לה ואשר בה נרצחו רעייתי ובתי בת השלוש-עשרה. לעולם ועד ישאר חרות בזכרוני היום האיום ההוא.

זוכר אני את בוקר היום ההוא, כאשר חדר אל ביתנו מחנה של גסטפואים משתוללים ושוטרים אוקראינים והובילו אותנו אל ה"זונדר רגיסטראציון" של "הנהלת האיזור", כפי שהם אמרו. בככר של "הנהלת האיזור" כבר היו הרבה יהודים עם אימת-מוות בפניהם ונשים עם ילדים בוכים בזרועותיהן. את אשתי ובתי הובילו למקום בו צופפו את הנשים ואותי ואת בני סיפחו אל קבוצת היהודים, אשר עמדו לצעד אל מגרש ההריגה...

אותם להשמדה... בשעה שתיים אחה"צ עולות על המגרש הרבה עגלות אוקראיניות עמוסות בגדים של יהודי קוריץ הירוויים וכוקדים עלינו לרוקנן... אני מכיר את מעילה של בתי שלבשה בעת שהובילו אותה ואת אמה אל הבור...

את הרהורי העצובים הפסיקו הקולות העליזים שנשמעו מכל העברים: "הקרקס הגיע! הקרקס הגיע!"

על קרחת היער שבלב המחנה עלה מיטקה. כשהוא רכוב על סוסו של ליונקה, "ריז'יק". מיטקה החזיק ביד שמאל ברעמת הסוס והשתחוה ימינה ושמאלה. ליונקה, בשרוולים מופשלים ועם שוט ארוך צעד קדימה.

לא פעם תהיתי על התקשרותם של שני הנערים. ביחד על אהבתו של הנער האוקראיני כבן 12 לבני. בדרך כלל הרגשתי בהתנהגותו של מיטקה מסתורין כלשהם. חשודים היו בעיני האינטליגנציה שלו וכושר התמצאותו והבנתו. גם בחיצוניותו לא היה בו הרבה מהדמיון של בן איכרים אוקראיני. כאשר הבעתי חשדי זה באזני בני, הוא הסביר זאת בכך שהאוקראינים הם מוכשרים מאוד והשנתיים בהן בילה מיטקה בחברת ילד מחונך עידנו אותו.

עדיין אני רואה בבהירות את פניהם הרצחניות של המרצחים; עדיין אני שומע את צווחותיהם הפראיות ואת המכות האכזריות; את הבכי קורע הלב של הנשים... עכשיו, לאחר שנה, אני משמש מנהיג של מחלקה פרטיזנית חזקה... יושב אני על גדם של עץ כרות ביער עבות וסביבי, כמו בכוורת, מסתובבים הפרטיזנים שלי. מהם מנקים כלי הנשק, תוך שהם מפזמים איזו מנגינה, מהם קוראים או משוחחים ביניהם. מפעם לפעם נשמע צחוק חסר-דאגות: חברי לקרב עליזים ומלאי מרץ. אפשר, שעל מצב רוחם הטוב השפיעה השמש של יום האביב ביער הירוק, היפה, בבגדי-מאי החדשים שלו.

הפרטיזנים רגועים, כי סביבם עומדים שומרים ערנים וגם המפקד לא ינום ולא יישן. אך עצוב לי על הנשמה, כי מחשבותי עכשיו רחוקות מהיער היפהפה. אני חי בשנית את השעות הטרגיות ב"אומשלאג-פלאץ" בקוריץ. אני רואה את עצמי ואת בני יושבים על הארץ יחד עם 135 בעלי מקצוע, שהגרמנים הואילו להשאירם בינתיים בחיים... יושבים אנחנו בלי תנועה ורואים כיצד מסדרים קבוצות-קבוצות של יהודים מסכנים ומובילים

חגיגית ולקול מחיאות הכפיים של הפרטיזנים עזבו הנערים והסוס את הרחבה.

כעבור כמה דקות נגשו אלי ליונקה ומיטקה. כשהוא קורן משמחה הכריז ליונקה: "אתה יודע פאפא, החלטנו שאם נזכה ונעבור את המלחמה נרכב על ריז'יק למוסקבה להתיצב לפני וורושילוב..." כשהבחין שאני במצב רציני, הוסיף מיד: "מה אתה כל כך עצוב, פאפא?"

"מחר חג השבועות" עניתי חרש.

ליונקה מיד הרצין, כאילו ענן העיב על פניו. הוא התישב לידי על הדשא, וכשהוא מתופף, מבלי לחשוב, במקל השוט על מגפיו, הפנה מבטו הרחק אי-שם. הרגשתי שברגע זה שוב איננו, בהרהוריו, כאן ביער, כי אם בקוריץ ב"אומשלאג-פלאץ" של "ההנהלה האזורית". הוא רואה עכשיו את הגסטאפואים המשתוללים ואת הרוצחים האוקראינים; הוא רואה את אמו ואת אחותו האהובות וחי מחדש את אשר עבר עליו אשתקד.

"החלטתי להתפלל היום בציבור ולומר 'קדיש'". נתכנס ב"כוויניאק" שמעבר ל"באלוטה". תשתדל להשיג קצת שיעור ותכין כמה נרות. אני אלך להכין את ה"מנין" - אמרתי לבני.

צמרות האורנים הגבוהים עוד היו מוארות בקרני השמש השוקעת, כש-12 פרטיזנים יהודים בחגור מלא - רובה על כתף ורימונים תלויים להם מסביב, יצאו מהמחנה ובמשעול הצר שהתפתל כנחש בין העצים, שמו פניהם אל הבצה הגדולה, שנשמה בלחות קרה. לאחר שעברנו כברת דרך הבחנתי במיטקה המזנב אחרינו. הוריתי לו לחזור למחנה, כי אנחנו הולכים להתפלל.

"איזה חג היום?" שאל.

"היום בדיוק מלאה שנה מאז רצחו הגרמנים את קרובינו".

"הלא גם את הורי רצחו הגרמנים" אמר מיטקה בקול רציני.

"אנחנו הרי יהודים" עניתי לו "ואנחנו

כל הפרטיזנים עזבו את מקומם והצטופפו מסביב לנערים והסוס. אפילו טימקה הטבח עזב את הדוד הרותח ועם התרווד הגדול בידו בא לראות את ה"קרקס". ליונקה נעמד מול הסוס, הצליף בשוט שתי פעמים באויר וקרא: "ריז'יק, עשה רווראנס!" ותוך כדי כך נגע קלות במקל של השוט ברגלי הסוס, והסוס כרע מיד על רגליו הקדמיות. מיטקה איבד את שיווי-משקלו ונפל ארצה מעל ראשו של הסוס. אך בן-רגע הוא קפץ על רגליו ושוב היה על הסוס. "עכשיו עשה נר!" קרא ליונקה. הסוס חבט רגע ברגל ימינו הקדמית באדמה, הרים את רגליו קדמיות באויר ונשאר עומד על האחוריות. מיטקה חיבק בשתי ידיו את צוואר הסוס וצחק בקול רם. הפרטיזנים מחאו כף. "ועכשיו המספר האחרון של התכנית שלנו" הכריז ליונקה "כיצד מבקר ריז'יק אצל מרגל גרמני".

ליונקה הרים את ידיו וריז'יק הכניס את אפו עם נחיריו הדקים לתוך כיס מעילו של ליונקה, הוציא משם פרוסת לחם יבשה והחל ללעוס אותה, כשהוא משקשק בשיניו החזקות. "חפש עוד!" ציווה ליונקה, כשהוא מגיש לו את כיסו השני. הסוס שלף מתוך הכיס פיסת נייר מקופלת ארבעתיים ונשאר לעמוד עם פיסת הנייר בפה.

"ריז'יק מבקש שמישהו יקרא את המסמך הגרמני, כי הוא בעצמו לא יודע לקרוא" אמר ליונקה.

"אם יכולת ללמד אותו את כל הקונצנים האלה, בדאי תלמד אותו גם לקרוא גרמנית" - אמר פרטיזן אחד.

"לו לימדתי לקרוא, הייתי ממנה אותו לעורך של ה"חאבינסקי וויסטי" (עיתון אוקראיני פרו-נאצי) כי הוא יותר חכם מעורך העיתון ההוא והוא מבצע הכל לפי פקודתי כשם שהעורך ההוא מבצע את כל פקודות הנאצים.

הפרטיזנים נהנו מהבדיחה ומההצגה כולה.

"הצגת הקרקס נגמרה!" הכריז ליונקה

הולכים להתפלל לאלהינו".

"לכל בני אדם אלהים אחד, לימדני אבי. אני לא אפריע לכם. הרשו נא לי ללכת אתכם". הרשיתי לו. כשהגענו למקום היעד כבר שקעה השמש לגמרי וליל-הער מלא-הרזים כבר החל לרדת. על גדם רחב של עץ כרות הדבקנו את הנרות בשתי שורות והדלקנו אותם. האורות המהבהבים הבליטו עוד יותר את החשכה מסביב. הפרטיזנים ניצבו מסביב לנרות דולקים ובעינים עצובות הביטו בשלהבות הנעות עם הרוח. לכל אחד מהם היתה הרגשה כאילו עומד הוא ליד קבר פתוח. דויד יורוויצ' הוציא מכיסו סידור קטן והחל להתפלל תפילת "מעריב" וכל האחרים ענו אחריו בלחש. כל אחד מהיהודים החמושים נישא על כנפי דמיונו אל עיירת הולדתו, כל אחד ראה בעיני רוחו את קרוביו, ידידיו ומכריו, את אנשי קהילתו שהנאצים רצחו והשמידו באכזריות חייתית. כאשר דויד יורוויצ' גמר להתפלל אמרו כולם, בקול חנוק מדמעות, קדיש יתום. לכל אחד בלי יוצא מן הכלל היה אחרי מי לומר קדיש.

כאשר כולם גמרו שמענו, לתמהוננו הרב את קולו הדק והמתנגן של מיטקה: "הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן". כולנו הפנינו את ראשינו אל מיטקה שעמד מאחורינו והחזיק בידיו סידור קטן. דמעות גדולות התגלגלו מעל לחייו הנפולות.

טרם הספקנו להתנער מהתדהמה שאחזתנו, ומיטקה ניגש אלי במרוצה, חיבק אותי בשתי ידיו בצוארי וכשדמעות שוטפות את פניו, קרא: "דיאדיא מישא, גם אני יהודי!"

לאחר שמיטקה התגלה לנו כיהודי הבנו הרבה דברים שלפני כן נראו לנו תמוהים וסתומים. עכשיו ידענו את סיבת התקשרותו העזה לבני. הפליא אותנו רק שבמשך 5 חודשים שמר מפנינו את סודו. הרי ראה שבפלוגה שלי, שהיתה דרך אגב מעורבת, של יהודים ולא-יהודים, לא התבישו במוצא היהודי. תפקידים פיקודיים הוטלו על יהודים

בלבד. וכבר השם של המחלקה שלי "ייווגרופה דיאדי מישא" (מחלקה יהודית של דיאדי מישא) שימש אות מספיק שאיש לא היה מוכן להכחיש שאנחנו לוחמים יהודים. ביחוד נפגע בני מכך שמיטקה לא גילה לו את סודו והוא ראה בזה עלבון אישי ואי-אמון אליו. ואכן, מיד לאחר שחזרנו מאמירת קדיש לא עזב את מיטקה עד שיסביר לו על מה ולמה.

"ראשית חכמה אמור לי מה שמך היהודי?" שאל אותו ליונקה. "ושנית, מדוע לא אמרת לי שאתה יהודי. חשבת שלהיות אוקראיני זה כבוד יותר גדול?"

"שמי האמיתי הוא מוטלה, וכך אבקשכם לקרוא לי מהיום" ענה מיטקה. "ואני לא גיליתי שאני יהודי, כי מהיום הראשון שנכנסו אלינו הגרמנים עברתי כל כך הרבה כיהודי, שאפילו בהיותי בין ידידים הרגשתי את עצמי יותר בטוח כלא יהודי. מלבד זה נדמה היה לי שכאוקראיני יש לי יותר סיכויים לנקום את נקמת הירצחם של הורי ואחותי הקטנה בתיה'לה".

עוד באותו ערב החל מוטלה לתאר לנו את קורותיו האינטימיים עד לרגע בו מצא אותו בני ביער. סיפורו עורר אצלנו פלצות. הרשימו אותנו סבלנותו ואורך רוחו של ילד יהודי זה, בן ה-11. סיפורו הוליד בי את הרעיון, שהעולם יודע רק על רבבות הילדים היהודים, שהושמדו באכזריות שלא תיאמן. אך מחובתו גם לדעת על המיטקים, הסיומקים והוואנקים - למעשה המוטה'לך, המשעה'לך והשלמה'לך, שבדרך כלל כך מתוחכמת ומופלאה הצילו עצמם מידי חיות הטרף ולחמו בגבורה עילאית על מנת לנקום.

החלטתי, במקביל ליומני שנהלתי בפרטיזנקה, להעלות על הנייר גם את תולדותיו של מוטלה'ה עד בואו אלינו ואת מעשי הגבורה שלו כפרטיזן. מיבצעי הגבורה שלמוטלה כמו פיצוץ ה"קנטינה", בו מצאו את מותם למעלה מ-200 קציני ס"ס; הצלה ממוות בטוח של קבוצת קצינים רוסיים וכן הרבה מיבצעים

גיבורים כמו מוטלה. אפשר שאחטא קצת, כיהדי ווהליני, בפטריוטיזם לוקאלי, אם אתאר בהזדמנות זו את החוויות מסמרות-השיער של חלק זה של היהדות, שהוציאה מקרבה 3500 פרטיזנים ששמותיהם, ברובם ידועים לנו, מלבד אלה שנרצחו ביערות ולא ידועים לנו, ואשר בכל ספרות השואה העשירה, שנוצרה בשנים שלאחר המלחמה, כל כך מעט סופר דובר בם.

משה גינדלמן (דיאדיא מישה)

נעזים אחרים שאתאר בפרקים הבאים, הם, לעניות דעתי, פועל-יוצא מהחינוך שקיבל בילדותו מהוריו היהודים הכפריים העניים; חוויותיו הקשות כילד אוקראיני לאחר מות הוריו הקשיחו אותו עוד יותר בגופו וברוחו וחישלו את רצונו לנקום באויב האכזרי ולגרשו. אתאר קצת ביתר פירוט את הביוגרפיה של מוטלה עד לפרטיזנקה ואשלימה עם הסתכלותי ואבחנותי שלי - על מנת שהקורא יקבל תמונה נאמנה יותר של הסביבה בה גדלו ילדים

מזל של פרטיזן

במאנייביץ', ושהינו במחנה במשך שבוע שלם. לאחר שבוע הגיעה פקודה ממוסקבה, לבחור 25 איש מתוך קבוצתנו, אשר יחד עם קבוצות פרטיזנים אחרות, יחצו את הבוג ויחדרו ליערות לובלין. הייתי בין ה-25.

הלכנו בכיוון נהר הבוג, כשאנו מובילים אתנו את הנשק האוטומאטי, רימונים וכל הציוד הדרוש. משימתנו העיקרית - פעולות-מדיעין ופיצוץ פסי-רכבת.

(במקום זה יורשה לי להזכיר, שלאחר אחת הפעולות אמר לי גנרל פידורוב: "אתה תקבל את אות ההצטיינות הרוסי הגבוה ביותר!"...) אביב 1943, מהלכים היינו יומם ולילה דרך היער בכיוון הנהר בוג. קבוצתנו מנתה 200 איש. היו אלו קבוצות פרטיזנים שונות שהתאחדו, ובתוכם יהודים רבים מפולין ומרוסיה. יחד חצינו את הבוג. התקדמנו במהירות רבה מבלי להביט אחורה ומבלי להיעצר. היו אתנו גם סוסים רבים.

הגענו ליערות הסמוכים לסביבות חלם כבשנו את אחד הכפרים ולא פגשנו בו אפילו גרמני אחד. את כל יום המחרת בילינו בכפר

פעולותי הראשונות היו פיצוץ פסי רכבת, הטמנת מלכודות לאוקראינים, ששיתפו פעולה עם הגרמנים והבנדרובצים.

באותו זמן היו

נוחתים ליד פינסק מטוסים רוסיים, שהיו מביאים לנו נשק. הם היו נוחתים על האגמים הקפואים.

כעבור כמה ימים, נצטוונו ללכת דרך היערות לקובל ולשים מוקשים מתחת לפסי הרכבת שבדרך. באחד הימים פגשנו בדרך שלושה בנדרובצים מסתתרים במעבה היער. תפסנו אותם. המפקד שלנו הוציא פקודה: "להרוג את כל השלושה!" ואח"כ שאל: "מי רוצה לירות?" הצעתי את עצמי, ובו במקום פתחתי ביריות. כאשר גוויותיהם היו כבר מוטלות על הארץ היפנה אחד הפרטיזנים את מבטו אלי ומלמל בזעם: "יהודון, בן-כלבים שכמותך!..."

לאחר ביצוע כל משימותינו חזרנו למחננו

ללוצק חזרנו ברכבת. כאן נודע לנו, שעלינו לנסוע לקוברין. הואיל ועיירתי שוכנת בדרך לקוברין פניתי בלוצק אל המפקד, בבקשה שיתן לי רשיון נסיעה כדי שאוכל לנסוע מוקדם יותר ולסור הביתה. אותו דבר עשה פרטיזן נוסף רוסי ניקולאי קאמייניוב, שרצה לסור לכפרו וידרניץ. קיבלנו רשיונות-מעבר ויצאנו ביחד לדרך במכוניות צבאיות ובכלי-רכב מזדמנים, כשאנו לבושים חולצות אמריקניות ואתי גם הנשק האישי שלי: אקדח, רימונים ורובה אוטומאטי.

את ביתנו מצאתי מפורק לגמרי. נותר רק עץ אחד, שניטע ע"י אחי רפאל, לפני נסיעתו מהעיר. כאן נודע לי, כי אחי דוד נהרג ביריות ביער על-ידי הגרמנים. פניתי לבריסק ומשם, לפי הפקודה לקוברין.

הפרטיזן י.ג. נפטר בישראל

יעקב גרוב

ולפנות ערב ראינו את האוירונים הגרמנים חגים מעלינו. הצלחנו לעזוב את הכפר ללא כל אבידות.

הגענו לכביש הראשי שהוביל ללובלין. כאן נעצרנו. בכביש נעו ללא-הרף משאיות גרמניות כבדות. היינו במצב ללא מוצא. בסערה פרצנו את שיירת המכוניות. כחמש-עשרה מכוניות שרפנו ובערך מספר כזה של גרמנים הרגנו. אחד משלנו ראה שני גרמנים בורחים לגורן. הוא רדף אחריהם והרגם במקום. הגרמנים החלו יורים עלינו מן המטוסים. למזלנו רק אחד נפגע קל ברגלו.

--- חזרנו ליער, למקום הריכוז שלנו. קיבלנו פקודה לנסוע למקום מיפגש אחר בזאמושץ'. זאמושץ' היתה כבר אז עיר משוחררת. כאן כבר פעלה מיפקדה רוסית.

הגענו בסך-הכל 300 איש. חלק מהם התנדב לצבא האדום, והיתר - כ-200 איש, שאליהם השתייכתי גם אני, קיבלנו פקודה לחזור לעיר לוצק, שאף היא היתה כבר באותו זמן משוחררת.

יהודים צעירי ווהלין בצבא האדום, במלחמה עם הגרמנים

שעמד להימשך שנה. אבל פלישת הגרמנים לבריה"מ גרמה לשיחרורנו המוקדם ונשלחנו קבוצות קבוצות להתארגן כטייסות קרביות. אני נשלחתי לעיר וורוניז' שם מייצרים אוירונים, ובמשך שבועיים קיבלנו הדרכה כל אחד לפי מקצועו. על המטוס החדש דאז שהיה "מאוד סודי" זה היה ה"שטורמוביק" המפורסם איל-2 שעליו היו מורכבות גם הקטיושות המפורסמות. אחרי שבועיים התארגנו ביחידות קרביות אחרות ונשלחנו לחזית. השתתפתי

ב-1940, כשהסובייטים נכנסו ללוצק, התחילו, אחרי כמה חודשים, לגייס 2 שנתונים 1918-1919 לשורות הצבא. אני נשלחתי בתחילה לקאוקז הצפונית בצ'צ'ניה, לערים מוזדוק ופיאטיגורסק. שם היו יחידות של פרשים קוזקים. ואני נקלטתי לבית ספר של קוזקים. למזלי שירתתי שם רק 3 חודשים, אחר כך נשלחתי עם עוד 2 חיילים ידידים מחיל האויר לבית ספר טכני בעיר בטאוסק (על הדון) הייתי בקורס של חימוש מטוסים.

ב-1948 עבדתי בבריחה בגבול פולין-צ'כיה והעברתי יום יום עשרות אנשים. הגעתי ארצה מקפריסין והשתתפתי גם פה בשיחרור ארצנו. גם פה הייתי בחיל האויר, בטייסת הראשונה במלחמת השיחרור, ביחד עם נשיאנו דהאידנה עזר ווייצמן ומוטי הוד. ב-1949 השתחררתי.

יהושע צוינגל

בקרבות על מוסקווה ובחזיתות אחרות. באחת היחידות בחזית נפגשתי עם חברי יוסקה גורפינקל מלוצק, שנינו היינו בבית היתומים בלוצק.

זמן מה היינו ביחד, התמניתי למפקד המחלקה - היו עוד חיילים יהודים איתי. אני נשלחתי שוב לחיל האויר, את יוסקה גורפינקל חברי לא פגשתי עוד. אשה אחת טלפנה אלי והודיעה לי שיוסקה כבר לא בחיים. מסרתי לה את שמות שני אחיו. הם היו 3 אחים.

חייל בצבא פולין העממי

הקרע הסופי בין הממשלה הזמנית הפולנית, בראשותו של גנרל סיקורסקי, חל עם גילוי פרשת קאטין (רצח אלפי קצינים פולניים בידי הסובייטים).

באפריל 1943 נותקו היחסים סופית ונסתם הגולל על צבא פולני. עד מהרה נפלה החלטה חדשה להקים צבא פולני עממי ולמשימה זו נרתמו עסקנים פולנים - קומוניסטים וביניהם יהודים. לאחר עזיבת צבא אנדרס נשארו עוד ברחבי בריה"מ מאות אלפי אזרחים פולניים ומתוכם הוחלט בגיוס לצבא העממי הפולני. בראש הצבא - הדיוויזיה הראשונה על שם ת. קושציושקו הועמד הגנרל ברלינג. למעשה, עריק מצבא אנדרס. השלטונות הסובייטים היו מעוניינים, שבנוסף ללחימה משותפת, יהיה צבא עממי זה גרעין להקמת פולין חדשה - קומוניסטית, כלולה באזור השפעה סובייטי. הצבא הוקם במאי 1943 ובאוקטובר השתתף בקרב לנינו ליד אורשה, פלך סמולנסק.

הלחימה היתה עזה ועקובה מדם. הגרמנים היו מעוניינים בהשמדת הדיוויזיה הפולנית שלא יתפשט המרד בפולין הכבושה, בעקבות השתתפות הפולנים במלחמה נגדם.

בהמשך הוקמו דיוויזיות פולניות נוספות אשר לחמו שכם אחד עם הצבא האדום עד לשחרור פולין והנצחון על הנאצים. אנשי הצבא הפולני העממי אכן היוו בסופו של דבר יסוד

היהודים לחמו בכל שדות קרב, ביבשה, בים ובאוויר. הלוחמים היהודים סבלו אבידות כבדות בהרוגים ובפצועים.

במסגרת צבא פולין העממי, שהוקם בברית המועצות, שירתו כ-20,000 יהודים ובתוכם כ-3,200 קצינים מכל הדרגות. סך כל האבידות של היהודים בצבא היה כ-1,400 הרוגים. כ-6% מכל הנופלים (הנתונים - מתוך ספריהם של ק. נוסבאום ומ. מושקט).

בפרוץ מלחמה"ע השנייה חיו בבריה"מ רבבות פולנים וביניהם הרבה יהודים שהוגלו או נשבו או ברחו לשם ב-1939 וב-1941, לפי הסכם בין ממשלת בריה"מ וממשלת פולין בגולה (בלונדון) הוכרזה חנינה לכ-350,000 אזרחי פולין במחנות ובבתי הסוהר.

בשלב מאוחר הוחלט בארגון וגיוס צבא פולני, בפיקודו של גנרל אנדרס, במגמה לשתף את הפולנים במאמץ המלחמתי המשותף נגד הנאצים יחד עם צבא ברית המועצות.

אולם, במהרה התגלו קשיים בדרך לשיתוף פעולה בין הממשלה הסובייטית לבין ראשי הצבא הפולני, שבעקבותיהם פונו יחידות הצבא משטח בריה"מ והועברו לאירן כ-70 אלף איש. יש לציין כאן את היחס העוין שגילו מפקדי צבא אנדרס ליהודים אזרחי פולין, שביקשו להתגייס לצבא זה. לא פעם היתה זאת אנטישמיות לשמה.

טובים" ועוד. השתחררתי מהצבא בדרגת קפטן (סרן)

למרות החוויות הקשות שחוויתי בקרבות, היה לי סיפוק רב שהתאפשר לי להלחם נגד הנאצים ולנקום את דמם של קדושינו. לפני עלותי ארצה מפולין זכיתי לפעול בשרות העלייה ארצה. שימשתי גם כמדריך ומחנך בצרפת (ובדרומה) של יתומים יהודים (מטעם עליית הנוער) ובבואי ארצה (ב-1948) עוד הספקתי לשרת בצה"ל בחובה ובקבע.

חיים זוסמן

דיוקנו של פרטיזן

בפרטיזנקה, בצבא האדום, בישראל

שנה הודיעו הגרמנים באופן גלוי על השמדה סופית של היהודים שנותרו בעיר. אקציה זו שהיתה האחרונה נמשכה כשלושה ימים. הורי ואני הסתתרנו במקום שהכנו מראש, אך כעבור יום גילו אותנו, הוצאנו מהמחבוא והועמדנו צמודים לקיר. ברגע שניתנה הפקודה לירות שמעתי את קולה של אימי קורא אלי "בני ברח" ואני מתוך פחד ולא מאומץ לב ברחתי משם. חזרתי למקום כעבור חצי שעה וראיתי במו עיני את בני משפחתי ומשפחה נוספת מוטלים ללא רוח חיים. ברחתי מיד מהמקום והגעתי למשפחה אוקראינית שהכרתי. חייתי שם כחצי שנה, כשאזל הכסף, גורשתי משם. הפעם הגעתי ליערות שבסביבה. שם פגשתי עוד יהודים וחיינו יחד ברעב ובפחד תמידי.

החלטתי לחפש פרטיזנים. לאחר תקופה קצרה פגשתי בהם ובקשתי להצטרף אליהם. התנאי לעמוד במשימה שהטילו עלי, לשרוף את המנסרה באוסטראה, אני יחד עם שני בחורים עמדנו במשימה וכך נתקבלתי לשורות הפרטיזנים ליחידת "אודוחה" שנקראה ע"ש

חשוב לביסוס השלטון הפולני הקומוניסטי ויוצאי היחידות השונות תפסו לאחר מכן עמדות מפתח במשטר החדש, רבים מהם היו יהודים.

במאי 1943, אחרי תלאות רבות במחנות עבודה סובייטיים, גויסתי לדיוויזיה הראשונה הפולנית. השתתפתי בקרב לנינו ולאחר מכן בכל קרבות הארמיה, דרך שחרור ורשה ועד לכיבוש ברלין.

הוענקו לי אותות הצטיינות רבים וביניהם "הצלב לאמיצי לב", "צלב כסף בעד שירותים

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, נכבשה אוסטראה עירי ע"י הסובייטים. רשת התרבות חוסלה והשליטה במוסדות החינוך בעיר עברה לידי רוסים ואוקראינים. חלק מיהודי העיר, שהיו סוחרים או בעלי הון. הוגלו לסיביר. אני נתקבלתי לאוניברסיטה ולמדתי עד לפלישה הגרמנית לרוסיה, כשנכבשה העיר ע"י הגרמנים, בדיוק בט' באב, הוצאו יהודי העיר מבתייהם והובלו לריכוז ביער. לעיר סלקציה של צעירים, מבוגרים וילדים. כ-3,000 מהם נשלחו לבורות שהוכנו מראש והוצאו להורג. הורי, אחי ואני היינו במעמד נורא זה. אך למזלנו לא נכללנו בין הנידונים למוות וחזרנו הביתה. חודש לאחר האקציה הראשונה שוב גורשנו מבתינו, העמיסו על משאיות את רוב בני הנוער שהיו בעיר והובילו אותם לכפר "נטישן", שם הוצאו להורג כ-2,000 מתוכם, באקציה זו אני ובני משפחתי הצלחנו להתחבא. כל מי שנתפס בהברחת אוכל ירו בו במקום.

חיים כאלה נמשכו כשנה. גם האוקראינים היו מאוד פעילים בהשמדת היהודים. כעבור

המפקד.

ביצענו משימות רבות - פיצוץ רכבות, מיקוד דרכים והטרדה במחנות צבא, חלק גדול מהפרטיזנים נהרג בעת ביצוע המשימות. הפרטיזנים התאחדו עם הצבא האדום.

התמזל מזלי ונתקבלתי לשרת כחייל בצבא האדום באוקראינה, הייתי בחטיבה לוחמת, כל הזמן היינו בחזית. עברנו את פולין והגענו לגרמניה, השתתפתי בכיבוש ברלין. ב-6.5.45, יום כיבוש ברלין, גרם לי סיפוק רב בכך שחרטתי את שמי על "הרייכסטאג" הגרמני. אולם, מזל ביש, ב-9.5.45, שעה לפני ההודעה על סיום המלחמה, נפצעתי בעיר מגדבורג ושחררתי מהצבא.

הכרתי אז את רבקה בס, בת עיר שגם היא היתה חיילת בצבא האדום. נישאנו והחלטנו

לעלות לארץ-ישראל. בדרך-לא-דרך, בעליה בלתי ליגאלית, הגענו מצרפת באונייה "יגור", נתפסנו על-ידי הבריטים, ונשלחנו למחנה המעבר עתלית ושם נולד בנו הבכור. כעבור חצי שנה החזירו אותנו לארץ. גרנו בחולון ומיד גוייסתי לשורות ההגנה. עם פרוץ מלחמת השחרור גוייסתי לצבא ההגנה לישראל לחטיבה 8 של יצחק שדה.

עם שחרורי התחלתי לעבוד ב"כין חקל". שם עבדתי כ-32 שנה בתפקידים שונים והתפקיד האחרון היה מנהל האגף החקלאי. כיום אני עובד כממלא מקום ראש עיריית רחובות. יש לנו 2 בנים נשואים ו-5 נכדים. בעבודתי מצאתי סיפוק ופיצוי על כל אותם ימים קשים.

יוסף (בוזיה) גליצקי

מבצע נקמה

היהודים בסביבה תמורת רכוש יהודי שאספנו יחד אתו. ממנו גם קבלנו ידיעות על המתרחש, ובין היתר סיפר לנו כי הכל מדברים על קבוצת פרטיזנים יהודיים שלוחמים בגרמנים ונוקמים גם באוקראינים משתפי הפעולה עם הנאצים. הצלחנו ליצור מגע עם קבוצת הפרטיזנים ע"ש לוגינב. תחילה הם רצו לפרק את נשקנו, אולם ויתרו על כך לאחר התערבות של כמה יהודים, וביניהם מאיר בליט, והסכימו לצרף אותנו אליהם.

לאחר זמן-מה ולאחר שהתחילו לרחוש לנו אמון, נשלחנו לביצוע פעולות-חבלה במסילות הברזל, אך הקפידו על כך שלא נפעל בקבוצה אחת, אלא פזרו אותנו בקבוצות שונות, וכך נתפרקה החבורה שלנו. אני עברתי לגדוד של גנרל פידורוב, שהיה מקבל פקודות ישירות ממוסקבה, ובגדוד זה נפגשתי

דפקתי בדלת ביתה של חיצ'ה ינוביץ'. היא פתחה מיד ואף סיפרה לי כי אתמול הוציאו להורג את כל היהודים ואחיה ברח ונמצא אצלה. היא הביאה אותי למקום המחבוא ובשיחה קצרה בינינו סוכם. כי בלילה נלך להוציא את הנשק מן המחבוא ונברח ליער. ואכן הוצאנו את הנשק, ניקינו אותו היטב - והיערה. נכנסנו לביתו של אוקראיני שהיה נוהג לשדוד את העגלונים שהובילו סחורות לרטנה. הוא קיבל אותנו יפה וסיפר, כי ידוע לו על כמה יהודים שמסתתרים בסביבה והוא מוכן להראות לנו את מקום מחבואם. בלילה הלכנו שלושתנו (אני, אחיה של חיצ'ה והגוי הזה) לפי הנחייתו ומצאנו את שלמה פרלמוטר ומשה-חיים פוקס באיזה גורן. נתנו להם אוכל והיינו יוצאים יחד לפעולות-חבלה. האוקראיני נתן לנו את הנשק שבעזרתו היה שודד את העגלונים

וביניהם. עם התקדמות הצבא האדום הקיץ הקץ על קבוצות אלו והן חוסלו, ואילו אנחנו, הפרטיזנים, הצטרפנו לצבא והתקדמנו יחד אתו לשחרור אדמת אוקראינה.

הייתי עם הצבא האדום גם בשערי וורשה, שם נאלצנו לשהות כחצי שנה, והשתתפתי בשחרורה. יום-יום היו לנו אבידות, וביניהן גם יצחק שפירא, אשר אתו נפגשתי במקרה. לאחר מכן השתתפתי בכיבוש ברלין - וכך עד גמר המלחמה. יכולתי לומר ללא היסוס, כי קיימתי את הנדר שנתתי: נקמתי את נקמת דם אחינו שנשפך!

אלי זסק

פסח שמש ז"ל

פרטיזנים של נוער יהודי מכמה עיירות בוהלין, הצטרפו לאוטריאד של פרטיזנים שפעלו נגד הצבא הגרמני. נפטר בישראל לפני כשנתיים.

זאב שטרכמן

לחמתי כיהודי גאה

סובבנו, כיתות מיוחדות, בעשרות כפרים, השמדנו קואופרטיבים, מחלבות והנהלות כפריות. הרסנו גם חוות גרמניות, על הנהר סטוחוד שרפנו 5 גשרים שקישרו בין כפרי הסביבה לצבא הגרמני, ניסרנו עמודי טלפון ומתקני קווים על פני עשרות ק"מ. אחרי איחוד האוטריאד עם מפקדת "דיאדיא פטיה" התארגנו הלוחמים מחדש. אני עברתי קורס בפעולות חבלה ונהייתי חבלן, השתתפתי בהרבה פיצוצי רכבות גרמניות וניהלנו קרבות

שנית עם שלמה פרלמוטר שסיפר לי כי הפרטיזנים של הגנרל הזה הם - הם הפרטיזנים הנכונים ובשורותיהם נוכל לנקום. שלמה תלה במו ידיו אחד מהאוקראינים האלה, ששימש כבלש אצל הגרמנים, הלא הוא איבן מקומכורה שרצח הרבה יהודים ברטנה.

ביחידות של הגנרל פיודורוב היו הרבה יהודים מהסביבה, והן פעלו כיחידות צבאיות לכל דבר. היו מקבלות ציוד צבאי גם ממטוסים שנחתו בקירבתן והטילו אימה על האוכלוסיה בסביבה שהפכה עורה ושיתפה פעולה עם הפרטיזנים. לא פעם נתקלנו בבנדרובצים (אוקראינים לאומנים) והתפתחו קרבות בינינו

יליד לוצק. התגייס לצבא האדום עם תחילת המלחמה. לחם ברוסיה הלבנה, בסמולנסק ועוד. באחד הקרבות נפל בשבי. ברח מהשבי והצליח לחזור לוהלין. לא שהה שם הרבה ונמלט ליער בסביבות טרוכבנרוד והחל מיד את פעילותו כפרטיזן. אירגן קבוצת

התמזל מזלי והצלחתי לברוח בזמן מהעירה ליער ותוך תקופה קצרה הייתי לפרטיזן.

ברחתי ביחד עם עוד שבעה אנשים, לאחר 6 ימי חיפושים אחרי פרטיזנים שפעלו ביערות התקבלנו לאוטריאד של קרוק. בתחילת דצמבר נצטווה האוטריאד לרצע משימות שונות בסביבה, לילה לילה

מתנדבים, הרמתי את היד. קבלתי את המוקש ונכנסתי ראשון, ואחרי יתר החברה. למזלנו לא נתקלנו באש. הצלחנו.

בינואר 1944, כשהצבא האדום כבש בחזרה את סרנה ואת רובנה, עזבנו את היער ועברנו לרובנה. אני הייתי היהודי היחידי שלא קיבלתי שחרור. 8 פרטיזנים עברנו את החזית של הצבא האדום ושל הצבא הגרמני ומיקשנו שם את מקומות חניית טנקים גרמניים.

שלושה חודשים פעלתי עם הקבוצה הזאת בחזית הגרמנית.

ביום 5.6.45 קבלתי הזמנה מהקרמלין לבוא למוסקבה לקבל אות הצטיינות. עברתי לאוסטריה ומשם לאיטליה. שם עבדתי כ-3 שנים במפקדת פ.ח.ח. בעליה ב' ובשנת 1950 עליתי ארצה.

יצחק קופרברג

עם גרמנים. כחבלן מיקשתי במו-ידי 8 מסילות-ברזל ועוד. הרסתי רכבת בת 18 קרונות עמוסי טנקים ומשאיות. הצלחה מיוחדת היתה בפיצוץ רכבת בציר קובל-קייב ליד טרויאנובקה ובציר קובל-סרנה. פוצצנו את מגדל המים, שסיפק שרותים לקטרי הרכבות. המטה, בהתייעצות עם המפקד קרוק החליט להטיל משימה קשה זו על היחידה של מאליונה ואני נתמנתי כסגנו. לאחר ימים אחדים עברנו את הנהר סטוחד ובלילה בתוך תעלה התקרבו למגדל המים.

חלק מהלוחמים שראו שמסביב למגדל יש גדר תייל גבוהה אחזם פחד ובקשו ממליונה לחזור בלי לבצע את הפקודה. מליונה התייעץ אתי ואני יעצתי לו לבצע את המשימה בכל מחיר, כי רוב אנשי הקבוצה שלנו - יהודים. "מי הראשון?" שאל, בראותי שאין

שמעון פייקאו - א פארטיזאן וואס האט געראטעוועט הונדערטער

אנטלויפט. און לויפן לויפט ער צוריק אין זיין דארף קאראסין און געפינט א מקום מיקלט ביי א פריינדליכן גוי, סעמען באנדורא. אין דארף זענען שוין דא נאך יידן, אנטלאפענע פון דאמבראוויץ, נאך אין זעלבן טאג גייט שמעון אדורך אלע גוישע הייזער, בעט זיי שיקן אלע אנגעקומענע יידן צו בענדוראן און ווארנט זיי ניט אנרירן די יידן. און ווירקליך: ס'הויבן אן אנקומען א סך יידן פון נאהנט און ווייט. הונגערדיקע, דערשראקענע.

שמעון נעמט זיי אונטער זיין שוץ. ער פירט זיי אוועק אין וואלד. העלפט זיי און לערנט זיי אויפבויען "בודקעס" פון צווייגן און קאכן "געגנבעטע" קארטאפל.

א לערער איז געווען אין דארף, א

געבוירן און געלעבט אין דארף קאראסין, אין וואלין, 25 ק"מ פון סארני, מיר ברענגען דא עטליכע פון זיינע העלדישע מעשים.

ער ווערט געפירט, צוזאמען מיט זיין פרוי און 2 קינדער און אלע יידן פון קלעסאווער געטא קיין סארני. דארטן אין א וועלדל זענען שוין אויסגעגראבן גריבער און דייטשן דערשיסן אלע צענויפגעטריבענע יידן אויסגעטווענע נאקעט (אלול, 1942)

שמעון, א נאקעטער, ווארט אין דער רייע כדי דערשאסן ווערן. ווען ס'איז געגעבן געווארן דער באפיל "פויער" האט ער זיך אינסטינקטיוו א רוק געגעבן אין א זייט און נאקעטעראיד אנגעהויבן לויפן. צוליבן געוויין און רעש פון די קרבנות האבן די מערדער ניט באמערקט ווי ער

אין וואלד אריין, אבער ניט איידער זיי פארברענען און רואנירן אלע בריקן און בריקלעך וואס פירן אין וואלד אריין.

דארט זענען טעטיק פארטיזאנער איינהייטן פון גענעראל קאלפאקאו. מיט א סך געווער. שמעון ווענדעט זיך צו אים און קאלפאקאו איז מסכים זיי אריבערנעמען צו זיך צוזאמען מיט אלע משפחות און קינדער. דאס איז איינע פון די גרויסע פארדינסטן פון פארטיזאנען אנפירער שמעון פייקאו.

אבער, א נייער צרה: די "בולבאוועס" און "באנדעראוועס", אוקריינישע באנדעס, זוכן אויס און הרגענען יידן אין די וועלדער. שמעון ארגאניזירט אופס'ניי זיינע אלע איברגעבליבענע יידישע פארטיזאנער, צו זיי שטייען צו אויך ניט - יידן א "זעלבסט-שוין". א סך יידישע לעבנס זענען ניצול געווארן א דאנק דעם אויפטו פון שמעון פייקאו.

שמעון מיט זיינע "פאלקן" האלטן, פארשטייט זיך, ווייטער אן מיט גענעראל קאלפאקאווס גרופן, צעשמעטערן באנען מיט דייטשיש געווער און זעלנער. שמעון ווערט פאקטיש דער "מלך פון וואלד". ער קאן דארט אלע שטעגן און וועגן. אין איינעם פון זיינע איבערפאלן איז ער פארוונדעט געווארן און א סאוועטישער אייראפלאן פירט אים אריבער אין א מאסקווער שפיטאל.

אויס מלחמה. די לעבנגעבליבענע וואנדערן. ווער קיין ישראל, ווער קיי אמעריקא און אז"ו. שמעון קומט אן קיין לאס אנדזשעלעס. שטעלט אויף א נייער משפחה. ס'ווערט אים געבוירן א טאכטער.

געשטארבן אין 1990 אין ל.א. אן אונבאקאנטער גרויסער יידישער קעמפפערשער פארטיזאן!

יהודה קערצמאן

אנטיסעמיט. ניט קיין ארטיקער. ער "דערציילט" דעם "סטאראסטע" פון דארף אז יידן קומען אן און דרייען זיך ארום אין דארף. ס'דראהט א סכנה אז דער לערער זאל דאס דערציילן אויך די דייטשן. ס'באשלאסן געווארן אים "שטום" מאכן. שמעון פירט עס אויס. די גוים הויבן אן דוקא האבן דרך ארץ פאר אים. ווער ס'מסרט א יידן ווערט באשטראפט...

שמעון ארגאניזירט אלע יינגע מענער וואס זענען פעייק טראגן געווער, נעמט אוועק נאך ביקסן פון די גוים. מיט נאך 5 בחורים און 2 מיידלעך (אנגעקומענע) וואס האבן גוט געווער, פארשטעלן זיך פאר סאלדאטן פון רויטן מיליטער, ווארענען די גוים זיך ניט חברן מיט די דייטשן, און נעמען שפיז אויך פאר די ניט קעמפנדיקע וואלד איינוווינער...

אין דארף רודניא, 15 ק"מ פון קאראסין, האבן זיך אויסבאהאלטן א צאל יידן. די רודניער גוים האבן גע'שמ'ט אלס גרויסע יידן-פיינד.

שמעון האט באשלאסן זיי אריבערפירן "צו זיך" אין וואלד. אבער ער האט ליידער פארשפעטיקט: די ארטיקע גוים האבן זיי איברגעגעבן צו די דייטשן. שמעון האט באשלאסן אז דער הויפטשולדיקער גוי דארף דערפאר "באצאלן". שמעון אליין האט אויסגעפירט דעם טויט-שטראף. זיין שטוב איז געווען פול מיט יידישע שידן און קליידער. אלץ איז איבערגעפירט געווארן אין וואלד אריין. ס'גייט צו ווינטער...

איינער פון די גרופע פארטיזאנער, שפירא, און די 2 מיידלעך, זענען פארכאפט געווארן דורך די דייטשן און באצאלט מיט זייערע לעבנס, א באווייז אז ס'זענען דא גוים וואס געבן אויס יידן. הייזער פון די פארדעכטיקטע גייען אויף אין פלאמען. שמעון מיט זיין גרופע, מיט אלע וואלד-איינוווינער גייען אריבער טיף

פרטיזנים מהעיירה דמידובקה ואחרות שנפלו

אינגבר בנימין - ילד בן 14, הצטרף ליחידת סיור ביער מדישב, הם נתקלו ביחידת בנדרוביצים, התפתח קרב, החברה נסוגה. בנימין נהרג.

בזפלציק בתיה - ביחד עם אחרים בפעילות ניתוק קוי טלפון בקרבת דובנה. הותקפו ובתיה נהרגה.

אינגבר הרש - בדרכה של היחידה מיער קוזירשצינה ליער טערוגה נתקלה בגרמנים. בקרב שהתפתח נפלו הרוגים וביניהם הרש.

יחידת "סומצ'קוב" היתה מורכבת מנוער קומסומולי, ברובו מקומי, למיטב ידיעתי היו חללים יהודים

פרטיזנים נוספים, גם הם קומסומולצים שצורפו בזמנים שונים מעיירות שונות בוהלין, פרטים מלאים עליהם לא ידעתי גם בזמנים ההם.

אברהם אינגבר פרטיזן לשעבר מדמידובקה

ואלה שמותיהם:

בר - לייב זיידמן - בן 54. באוקטובר 1942 יצאה קבוצת יהודים מהעיירה דמידובקה ליער קוזירשצינה בה לחם בשלבי התארגנות למבצע השגת נשק, הותקפו ע"י בנדרוביצים, הם לכדו את בר - לייב כשהוא פצוע. הוא נאבק עם אוקאיני בנסותו לחנוק אותו אבל נורה ע"י אחר.

זיידמן בתיה - כלת בר - לייב נהרגה באותה התקפה.

טייטלבוים משה - הוכה בהלם, לא זז ממקומו ונרצח באותה התקפה.

זיידמן יוסף - בפעולת חיסול משתפי פעולה עם הגרמנים נלכד בידי בנדרוביצים ונתלה.

מנוטביץ מניה - נערה בת 14 וכן **פוקס רבקה** - שתי נערות אלה נהרגו בדרכן חזרה ליחידה לאחר הצתת מחסן אספקה גרמני בסמורדוק.

מלחמת פרטיזנים בצבא הגרמני

בכפרים. מתחלקים בין הבתים. ולפנות ערב אחד עברנו את העיר קובל. נעלים לא היו לנו. בינתיים עברנו את כל הדרך הזאת בנעלי עץ שהכנו לעצמנו ביער.

קובל - עיר יהודית לשעבר. בתיה הקטנים והנמוכים היו פרוצים, בלי דלתות וחלונות. האוטריאד שלנו שלא היה בין הצועדים הראשונים, לא הרחיק לכת מקובל. נכנסנו ליער, הבוץ הגיע עד לצירים של העגלות ואנחנו הלכנו בצידי הדרך.

פרטיזנים שלחנו נפלו נגד הנאצים:

חילציק שפירא, יעקב סירז'יק, יצחק קנוניץ.

החזית הלכה והתקרבה אלינו. באחד הימים גייסו הפרטיזנים איכרים עם מזחלות, סוסים ושוורים והעבירו אותם לז'יטומיר להביא משם נשק עבורם. בז'יטומיר היו כבר הרוסים. כאשר הביאו הרבה נשק, התחילו הפרטיזנים גם לקבל אנשים לשורותיהם. באחד הימים בא אלינו אברהם אפלבוים אשר ידע שאנו רוצים להצטרף לפרטיזנים והציע לנו שנלך איתו. במחנה הפרטיזנים קיבלו אותנו יפה. הגענו לאוטריאד על שם מיקוואן, אחד האוטריאדים של מחנה נאומוב בעל 3000 איש.

הלכנו רק בלילות. בימים היינו נחים

להצילם. היו כבר שעות מוקדמות של הבוקר שהתחלנו להתאסף בין העצים קבוצות קבוצות. פצועים קל זחלו לבד. את אחי לא ראיתי בהמשך התקדמותי ורק אחר כך נאמר לי שאסף אותו הקומיסר לעגלתו, כשהוא פצוע. אחרי זמן מה מצאתי אותו.

הגרמנים לא ויתרו עלינו ושלחו מטוס שליווה אותנו כמעט כל הדרך ביער בהשליכו עלינו פצצות מדי פעם. הגענו ביער למעבר פסי רכבת עם שיירה של עגלות עם פצועים. כאשר הגענו לא רחוק מהמעבר של פסי הרכבת הגיעה רכבת משוריית עם גרמנים שנעצרה והמטירה עלינו ברד של כדורים. נשלחו אנשים שהצליחו להגיע אל הרכבת ולשים חומר נפץ תחתיה. הצלחנו לעבור את פסי הרכבת ולחנות על שפת הבוג. הצלחתי להעביר את אחי על גבי.

בין הפרטיזנים התפשטה גם מחלת הטיפוס. גם אני חליתי. קיבלתי חום גבוה. קשה היה להגיע לספל חלב חם - האוכל היחידי שקיבלו החולים.

יום אחד לפנות בוקר שלחו את כל העגלות, עם הפצועים והחולים ליערות ויתר האנשים נשארו בכפר אחד כדי להכין חפירות להגנה. אבל כ-35 מטוסים גרמניים, שעברו אחר כך מעל ליער מצאו את הנשארים וירו עליהם ממקלעים. הרבה נהרגו. מאז הגיעו המטוסים יום יום. עברו מעל לכפרים הפציצו ושרפו את בתיהם. בימים ההם סבלנו גם רעב. חילקו מנות קטנות של אוכל ליום שלא הספיק לארוחה אחת. בינתיים התחילה התקפת הצבא האדום. החזית התקדמה ובאחד הימים העלו את כל הפצועים והחולים על עגלות והסיעום לבית חולים של הצבא האדום ברובנה. לשם הגיע גם אחי יצחק וכשהבריא נשלח לחזית. יצחק היה מפקד תותח נגד טנקים והגיע לדרגת קאפיטן, קיבל שני אותות הצטיינות, חצה את האוּדֶר ונפל בקרב על העיר ברסלאו באפריל 1945.

חנוך קנוביץ (ברזנה - קריית חיים)

באחד הימים נתקבלה ידיעה מסיירי האוטריאד, שבחווה לא הרחק מאיתנו נמצאים כ-50 גרמנים ולהם שלושה תותחים קטנים. הוטל עלינו לכבוש את החווה ולקחת שלל את התותחים. בשעה 4:00 לפנות בוקר יצאנו כולנו במזחלות והגענו לחורשה. פלוגה א' יצאה לכבוש את החווה שהיתה מוקפת גדר בטון. לא ידענו שבאותו לילה קיבלו הגרמנים תגבורת גדולה. הקרב התחיל. חללים ראשונים נפלו מצידינו ולא יכולנו לכבוש את קיר הבטון. לקרב נשלחה פלוגה ב' ומהלך הקרב לא השתנה. התחלנו לסגת וזה הפך לבריחה, הרבה חללים היו בזמן הבריחה. הגרמנים ידעו כנראה את דרכנו והציבו מארב, השבנו בירות והמשכנו בנסיעתנו. האבדות שלנו בקרב זה היו כ-40 איש.

התקרבונו ליערות הנמשכים עד לנהר בוג כ-20 ק"מ משם. היה כבר חושך ובאחד הכפרים המטירו עלינו אש רובים. היו חילופי יריות עם הבנדורובצים שבכפר. מהכפר נכנסנו לאחו, וכשהתקרבונו ליער נפתחה עלינו אש חזקה מכל הכוונים. כדורי הפוספור שרקו מכל צד ושוב היינו מכותרים בשטח פתוח לגמרי.

שעה קלה לפני עלות השחר הופיעו פתאום קצינים. כל אחד אסף את אנשיו, התקבלה החלטה לפרוץ את הכיתור ולא לחכות עד אור הבוקר. הראשון לפני המחנה הלך המפקד נאומוב, אחריו המפקד שלנו ואחריהם האוטריאד. כאשר אני הייתי התשיעי ולפני אחי יצחק. הגרמנים היו מוסווים בחלוקים לבנים ונתנו לנו להתקרב עד כ-20 מטר מהם ופתחו באש. מיד התפרסנו על השלג והקרח שמתחתינו והקרב היה בעיצומו. לא הספיק אחד המפקדים שמימיני להתרומם ולצעוק: "קדימה חברה" ונפל מכדורו של האוייב. התקדמנו בזחילה כשלפתע שמעתי קולו של יצחק שהיה במרחק כמה מטרים ממני "אני פצוע". לא יכולתי בשום אופן להתקרב אליו, אפילו בזחילה. כדורי האוייב ירדו עלינו כגשם. בכל זאת הצלחנו להגיע ליער, אך בשדה הקרב נשארו הרבה הרוגים ופצועים. הרבה נעזבו מהשיירה כאשר הסוסים נהרגו בלי אפשרות

גורפינקל יצחק ז"ל

המלחמה וחזר לפולין. המשיך לגרמניה, אוסטריה, איטליה ומשם בעליה בלתי ליגלית לארץ ישראל.

הבריטים שלחוהו, יחד עם האחרים, לקפריסין. הצליח לברוח משם בסירת דייגים ולעלות ארצה. כאן גויס לצה"ל ושוחרר עם תום מלחמת העצמאות. נשא אשה והקים משפחה.

בד' בתשרי תשמ"ז (6.10.1986) נפטר ממחלת לב. השאיר אחריו אשה, 3 בנות ושואות, חתנים ו-8 נכדים.
תנצ"ב

יצחק גורפינקל

יליד לדוויפול. היה חבר בתנועת "החלוץ".

ב-1935 גויס לצבא

הפולני באיזור טוביץ-

חוז'וב והקרפטים

הפולנים. בשנת 1939

גויס שוב לצבא הפולני, למלחמה בגרמנים. יחידתו פעלה באיזור וורשה. עם כיבוש וורשה חזר יצחק הביתה, שם השלטון כבר היה בידי הסובייטים.

עם פרוץ מלחמת בריה"מ-גרמניה ברח יצחק לרוסיה יחד עם רוב בני הנוער מהעיירה, שם גויס יצחק לצבא ושרת בה עד גמר

הייתי נועז נגד בודדים

בעקבותיה, עלה לעליית הגג כשאקדח שלוף בידו וקרא לנו לרדת "ותוך דקות ספורות יחסלו אתכם".

הגרמני לקח מעדר שעמד שם ברצותו להרביץ בנו "לפני שיחסל אותנו". אני נתתי לו מהלומת אגרוף בראשו, הפלתי אותו, וברחתי למגרש מלא בולי עץ והתחבאתי. הגרמני שרק במשרוקית ומיד באו במרוצה אוקראינים והתחילו לחפש אותי, הם גם דרכו על גזעי העצים שתחתם נחבאתי ובידי אקדח. בערב חזרתי ליער.

התקפנו תחנה - עמדה של המשטרה הגרמנית שבה היו גם אוקראינים. לכדנו 8 מהם (היה חורף) והבאנו אותם ליער. נערך משפט קצר והוחלט לחסל אותם בכידון.

הייתי בין הראשונים מקמין-קושירסק, שברחתי ליער על מנת לחפש פרטיזנים ולהצטרף אליהם. ויגעת ומצאת - תאמין. הגדוד שלנו, (לוזו) קלט רק אנשים שמסוגלים ללחום ולהשתמש בנשק.

היינו יוצאים להתקפה על עמדה גרמנית / אוקראינית או הורדת רכבת מהפסים וכו'.

מהיער חזרתי 3-4 פעמים לגיטו להשיג נשק ולשכנע בחורים לבוא ליער.

פעם, כשהגעתי לגיטו הוכרז שעל כל היהודים להתייצב במגרש ליד בנין המשטרה הגרמנית. ידעתי שיבוצע הרג, הרי כבר הייתי על הכוונת. עליתי אפוא לעליית הגג של אחד הבתים בגיטו עם דודי לייבל מליק, הדודה רייזל ושני ילדיהם. דודתי ירדה מעליית הגג בתורה אחרי אוכל, גרמני ראה אותה והלך

בדרך התחיל להצדיק את הגרמנים בחסלם את היהודים. הכיתיו בפרצופו. בתגובה הוריד את רובהו וכיוונו אלי. הספקתי לחטוף ממנו את הרובה. כל יתר הפרטיזנים לא התערבו. כמה מהם יעצו לי להזהר מפניו, אך לא לחסלו, מה שגרם לי זמן רב אי-נוחות רבה באוטריאד.

דב עמית

בין הפרטיזנים היה אחד שמאוד רצה לחסלם, כי הם חיסלו את כל משפחתו. הוא ציווה עליהם להתפשט והם נקשרו לעצים. ההוצאה להורג היתה באמצעות רובה מכודן. לא כל הפרטיזנים ידעו שאני יהודי, כמה מהם היו אוקראינים, שהסכימו להישאר באוטריאד שלנו. אחד מהם מהמחלקה שלי, קיבל רובה ויצא אתנו לפעולה. היינו כ-7-8 פרטיזנים.

דב ברוינשטיין ז"ל

היחידות לפעול תחת פיקודו של הגנרל-מאיור פיודורוב-צ'רניגוב, דב צורף למטה של הגנרל כמורה דרך וחבלן. קרבתו לגנרל תרמה הרבה להגנת מחנות המשפחה.

עם שחרור האזור הצטרף דב לקבוצת ה"מברחים" בלובלין בראשותו של אבא קובנר. בשלהי 1945 עלה ארצה, התישב ברמת השרון והקים משפחה מחדש.

על 4 מ-6 נכדיו ששרתו ומשרתים בצה"ל נהג לומר "זה נצחוני", דב היה מקור בלתי נדלה לסיפורים על פרטיזנים שנפלו בלי להשאיר אחריהם זכר ועל הקרבות המרובים בהם נטל חלק. עדויות על כל אלה נמצאות בארכיון "יד ושם", בספרים כ"אורנים גבהו", "עיירה ביער" וב-"זכרונותי" של מקס.

היה אחד הלוחמים היהודים הנועזים, מראשוני הפרטיזנים בוהלין. בשנים האחרונות לחייו נאלצו לקטוע את 2 רגליו, אך עד יומו האחרון המשיך לספר על חבריו הפרטיזנים שנפלו ורק מעטים מהם הובאו לקבורה.

תנצב"ה

יהודה מרין

היה מראשוני הבורחים מהעיירה מניביץ'. אחריו, בהשפעתו, ברחו כ-150 צעירים מהעיירה והסביבה וכ-250 נשים, זקנים וטף. הוא נתקבל

לקבוצת אוקראינים-קומוניסטים בהנהגת יוסף סוביסיאק ("מקס") שהסתובבה חדשים רבים ביערות ולא הצליחה להקים יחידת פרטיזנים לוחמת, רק עם הצטרפותם של כ-20 צעירים יהודים, עלה הדבר בידם. בחסותם הוקם גם מחנה משפחה (כ-100 איש). במקביל התארגנה עוד יחידת צעירים יהודים לוחמים, בראשותו של האוקראיני "קרוק". גם בחסותם הוקם "מחנה משפחה" של כ-200 נשים, זקנים וילדים. במשך כשנתיים פעלו 2 היחידות בפיצוץ רכבות, משטרות, חרמת מזון ועוד. בתקופה מאוחרת יותר יצרו תושבי "מחנות המשפחה" גם מוצרי מזון וחומרי חבלה שהפיקו מפצצות ישנות. בעבודה מסוכנת זו נספו מספר ילדים יהודים. לימים החלו

אחי גיבורי התהילה

סטלין ותעודת יערן מצטיין בשירות המדינה הסובייטית. קיבל אותו לפרטיזנים והעניק לו נשק. יום אחד קרא לו המפקד והודיעו שבקרוב צריכה לעבור במקום רכבת נושאת טנקים וחיילים. ואולי עוד באותו ערב, ויש להניח חומרי נפץ מתחת לפסי הרכבת ולפוצץ את הרכבת על תכולתה דוד השיב שהוא מוכן לקחת חלק במשימה. הלוחמים צויידו בחומרי נפץ רבים, הם הגיעו אל המקום בחושך, חפרו גומות ובתוך כל גומה הניחו חומר נפץ רב עוצמה. כאשר הרכבת התקרבה הם הציתו את הפתילים. הקטר ירד מן הפסים וכל כלי המלחמה שבקרונות נמחצו. דוד ועוד כמה לוחמים פרטיזנים נותרו במקום, בבקשם לראות כיצד החיילים הגרמנים נהרגים. אלא שדוד לא היה במרחק מספיק. והוא נהרג מרסיס.

דוד השביע את רעייתו שתלד את התינוק שהיה ברחמה. ואכן, היא קיימה את הבטחתה לבעלה ונולד לה בן, איתמר. יעקב אחי נשאר בחיים.

אחיהם זאב גרבוב

חיים אידל שליפר ז"ל

מהם ורבים הובאו למשפט ברובנו. באחת הפעולות נפל בקרב עז שהתנהל בכפר סיקוצ'ין ליד מיזיריטש - בעשרה בטבת תש"ה (ינואר 1945).

נקבר בקבר אחים עם 37 לוחמים מהגדוד, בחצר ארמונו של סטצקי במיזיריטש. משלחת מיוצאי לודביפול ביקרה באוגוסט 1993 ליד הקבר, על הקבר אנדרטה בדמות של חייל לוחם. תנצב"ה.

איסר שליפר ושמואל שפיר

אחי דוד נולד ב-1913. למד כמקובל ב"חדר" מגיל 8 ובבית ספר פרטי. מגיל צעיר היתה לו נטיה למתמטיקה. בגיל 14 הצטרף לקבוצת מהנדסים פולנים, לעזור להם בעבודתם ביערות הסביבה במגמה להוציא את המים מהביצות. בגיל 18, עם כניסת הרוסים לווהלין, הם ביקשו לדעת אם יש אנשים המכירים את האיזור המיוער של הסביבה. דוד התייצב ראשון למסור מידע. הוא נשלח לעיר לבוב, למכון ללימודי יערנות.

הגרמנים מאידך, גייסו אותו לעבוד איתם ולהדריך בנתיבי היערות. לאחר שנודע לו מה קורה ליהודים, הוא ברח מהם ומצא מקלט אצל איכרים שהכירו והוקירו אותו. על יושרו ואמינותו. באותו זמן חנו הפרטיזנים ביערות נוויר, בהנהגתו של גנרל שובידזה, קצין ממוצא גרוזיני, לאחר תקופה מסויימת. המחנה קיבל הוראה לעבור לאיזור היערות בסביבות העיירה לביבנה. יוסף קורפוס, לוחם שהיה מקובל על מפקד המחנה, פגש באחד מסיוריו את דוד ואשתו, והציג אותו בפני מפקדו. המפקד בחן אותו ומצא בין נירותיו של דוד תעודת יושר והכשר מאת המכון הסובייטי, עם תמונתו של

נולד ב-1911 בסלישט-זוטא (ליד קוסטופול) למד בישיבה לימודים כלליים, מעמדי התווכ של התנועה הרביזיוניסטית בלודביפול, לשם עקרה המשפחה בסוף שנות העשרים. אביו, ר' ישעיהו דב כיהן שם כשו"ב ושליח ציבור. עם חיסול הגטו ברח חיים אידל ליערות והצטרף לאוטריאד של מדביידב ולחם בשורותיו. עד שחרור האיזור ע"י הצבא האדום בינואר 1944, גויס לצבא לגדוד לתפקידים מיוחדים, שלחם בעיקר נגד כנופיות בנדרה. מטה הגדוד חנה בעיירה מזיריץ' חיסל רבים

עזרא שלייפר ז"ל

אח"כ למד בישיבה ולימודים כלליים, היה חניך בתנועת בני עקיבא ו-3 שנים בהכשרה בקבוצ של תנועת הפועל המזרחי בוורשה. בתחילת 1939 חזר הביתה וחיכה לסרטיפקט כדי לעלות לארץ ישראל. יהי זכרו ברוך.

איסר ושמואל שלייפר

עוד לוחם של משפחת שלייפר הענפה הוא עזרא, שגויס לצבא האדום ביוני 1941. אין הרבה פרטים עליו, מפי עד ראיה נודע שעזרא לחם בגבורה ביחידתו ונפל תוך כדי נסיגת הצבא.

עזרא ז"ל נולד ב-1916, את חינוכו קיבל תחילה כמו אחיו חיים אידל, בבית הסבא,

מפגש עם לוחמי החטיבה של קובפאק

הפציץ אותם מן האויר והיבשה והיו להם אבידות כבודות. קבוצות ובודדים הצליחו להבקיע את הכיתור ולהגיע להתארגנות מחדש באיזור הצפון-מזרחי של חבל ווהלין בסתיו-חורף 1943. בחטיבת קובפאק לחמו פרטיזנים יהודים רבים מכל מיני מחוזות בילורוסיה, אוקראינה ואחרים.

מעלונים שהוטלו ע"י אוירונים סובייטיים באיזור נודע לנו על כיתור הצבא הגרמני בסטלינגרד והמפלה שהיתה להם עם השמדת הארמיה השישית של מרשל פון פאולוס. במשך שבועות ראינו את המטוסים הגרמניים עם אספקה לחזית זו.

החלטנו לעבור את הסטיר ולהצטרף ליחידות הפרטיזנים ע"ש "ונדה וסילבסקה" בפיקודו של בוגולסקי (סגן).

ברקו זלצמן, אחיה של רחל יצא בחורף עם קבוצת פרטיזנים פולנים, מהכפר ניגובישצי בחבל "פוליסיה", בו שהינו, לאירודרו הנמצא ביערות בריאנסק - להצטיידות בנשק שטופק ע"י מטוסים סובייטיים. הוא לחם עם היחידה שלו על שחרור חבל רובנו ונפל שם, ביער "צומאן", בינואר 1944.

אברהם אפלבוים

שרתתי בצבא האדום בצפון הרחוק. בקיץ 1943 הצטרף אחי ליחידת הפרטיזנים, בפיקודו של קונצ'ה שהיתה ממוקמת במושבה הפולנית הוטא - סופאצ'ובסקה. גם אבא התקבל לאוטריאד (יח') זה ושרת בו, בתפקידי תחזוקה, כ"כ שרת בו יעקב בס כרוקח. ביחידת פרטיזנים זו לחמו כמה בחורים יהודים, נוספים מרפאלובקה ומעיירות אחרות כמו: יארצ'ון לייבל, שירמן זלמן, קריזר צבי, פירסט איזיק ואחרים.

בטיקוביץ פגשנו, לראשונה, ביחידות פרטיזנים סדירות מחטיבת הגנרל קובפאק, אלה השתלטו על כמה כפרים משני עברי הנהר סטיר. כלי ההובלה שלהם היו עגלות עם סוסים, כ"כ היו ביניהם פרשים רבים. על מסע הפרטיזנים של "קובפאק" בישרה לנו יחידת סיור שלהם, אותה פגשנו בחודש ינואר 1943 בכוטורים "שצ'וקובי" של הכפר סופצא'וב.

בהמשך המבצעים שלה, חדרה חטיבת הפרטיזנים של "קובפאק" לעורף העמוק של האויב. לגליציה שבדרום אוקראינה, בחדשי יוני-אוגוסט 1943. משימתם - חבלה בתשתית ובמפעלי הנפט שנמצאים שם.

חטיבת קובפאק הצליחה במשימתה אולם הצבא הגרמני כתר אותם בשלוחות הקרפטים,

שבע שנות מלחמה

1. הקרב על לנינגרד

ואיתם סוס הרוג שסחבו. בישראלנו אותו וכל הפלוגה אכלה מבשרו ושתתה מהמרק שהוכן. בפברואר סבלנו מאד, בייחוד החיילים הותיקים ששהו שם כבר מאוקטובר. הכל כוסה שלג עמוק וקפוא. לתושבי לנינגרד היה יותר קשה, לאחר שבועיים בחזית הוחלפנו לשלושה ימים. חיינו בארמון, עם הרהיטים והעצים חיממנו את עצמנו, מהשלג הכנו מים והתרחצנו. ההפגזות, הכפור והמלחמה שליוו אותנו בשבועיים האחרונים הפכו את שלושת ימי החופש לתענוג. אך כשיצאנו החוצה וראינו איך הילדים מחפשים אוכל בכל מיני חורים, איך כל החתולים והכלבים בעיר כבר נשחטו, הרגשנו רע. לעולם לא אשכח את המראה של הילד בן 10-12 שרץ אחרי עכברוש ותפס אותו עם כובע הפרווה שלו. הוא קרא לעוד 3 ילדים ויחד הם הדליקו אש מעתונים וקרטונים ובישלו את העכברוש בעודו חי, כשהתבשל, חילקו אותו ל-4 חלקים שווים.

זו היתה טרגדיה; חשבנו שאנחנו חיים כבני אדם, אך התבדינו. סיפרו לנו שהיו נשים ששחטו את ילדיהן כדי שלא ימותו מרעב ואכלו אותם. התחלנו להתחרט על החופש ורצינו לחזור לחזית. עם זאת, 3 הימים האלה נמשכו כמו 3 שבועות.

קיבלנו פקודה לחזור למוצב. במשך שבועיים בחזית נהרגו 3 חיילים ו-5 נפצעו, החלפה במקומם לא קיבלנו. חזרנו למוצב שלנו. בשלושת הימים בהם נחנו היו הפגזות קשות. המוצב שלנו, שהיה בנוי מתחת לאדמה ומעליו עצים עבים וגבוהים וטונות של אדמה, קרח ושלג, ספג פגיעה ישירה וכמעט מחציתו נהרסה לגמרי.

הדבר הראשון שעשינו היה לתקן את המגורים שלנו. ביום לא יכולנו לעשות זאת, כי

נלחמתי בשורות הצבא האדום במשך 7 שנים (1941 - 1948) והשתתפתי כמעט בכל הקרבות שהתרחשו בערבות רוסיה, בשלגי אוקראינה, בפולניה ובערי גרמניה.

בזכרוני נחרתו 3 קרבות עיקריים: הקרב על לנינגרד, הקרב על סטלינגרד והקרב על הבירה הנאצית ברלין.

הגענו לטמבור, לאחר חודש של אימונים קיבלתי דרגת סג"מ (גמרתי לפני כן בי"ס לקצינים), ונשלחתי לחזית לנינגרד, יחד עם 4 חבר'ה. מונית למפקד מחלקה (במחלקה בין 18 ל-20 חיילים, כולם רוסים מסיביר). קיבלנו מוצב על יד צרסקויה סלו.

מקום זה שימש כארמון החורף של הצאר. היו לנו תותח, 3 מרגמות ו-2 מכוניות ירייה. החיילים קיבלו מ.א. רובה רוס, ולי נתנו רובה קליצ'ניקוב. בחורף הזה השתתפו כוחות הצבא האדום בהתקפה גדולה נגד הגרמנים באזור מוסקווה.

בחזית הלנינגרדית המשימה היתה להדוף את הגרמנים. החורף היה קשה, הקור הגיע עד ל-35-30 מעלות מתחת לאפס.

כל יום בשעה שש בבוקר החלו הגרמנים להפגז במשך שעותיים, אנחנו ישבנו במוצב ורק הקשרים רצו דרך התעלות למוצב השני ודווחו על המצב שלנו. זו היתה תקופה של לילות לבנים. אנחנו ניצלנו את זה, וכשהיה חושך והגרמנים התכנסו ביחד (מפחד הכפור והחושך, בהם לא היו מורגלים), התחלנו בהפגזה עם התותח והמרגמות. אחרי ההפגזה שלחנו 3-4 חיילים בכיסוי אש רובים כדי להביא שבוי. הם לא תמיד הצליחו, אך תמיד חזרו עם אוכל שסחבו מהגרמנים. מלבד סכנת המוות היתה גם סכנת הרעב, שהיה אחד מאויבינו הגדולים. לילה אחד חזר הסיור שלנו מהצד הגרמני

שלהם, החלו להתקיף בחוזקה. הירי בא מכלים רבים, ולאורך כל החזית. בקשר שמענו שכל החזית מופגזת. ההפגזה נמשכה יותר משלוש שעות. לאחר ההפגזה הודיעו לנו בקשר שרואים טנקים ונגמשים נעים בכיווננו. נכנסו לתעלות וכל חייל תפס את מקומו. היו לנו רובים, מכונות ירייה ורימונים.

כשהגרמנים נכנסו לטווח הירי קיבלנו פקודת אש. כל הכלים ירו. החייל שלידי זרק בקבוק מולוטוב ופגע ישר בטנק שמולנו. הטנק החל לבעור. גם האש מצד הגרמנים היתה קשה. מעמדות החיילים הגיעו דווחים על נפגעים. ביקשנו עזרה, ואכן, אוגדה שלמה הגיעה, יחד עם תותחים, טנקים ועוד.

באותו רקע ממש החל גיהנום. אני רצתי כל הזמן מעמדה לעמדה. ספרתי את ההרוגים ופקדתי לפנות את הפצועים, והנה באחת הריצות האלה הרגשתי מכה חזקה בראש ונפלתי. שמעתי רק את החיילים צועקים: "המפקד נפגע", ואיבדתי את ההכרה. התעוררתי באווירון חד מנועי עם חייל שישב פצוע על הספסל ולידו רופא. אני הייתי על אלונקה, מכוסה כולי בדם ולא יודע איפה אני. כשהתעוררתי שוב, מצאתי עצמי בבית חולים.

הגרמנים העמידו צלפים ביום, ואם הרמת את ראשך היו יורים בך. כך, בארבע שעות חשכה, יכולנו לעשות משהו. התחלנו לתקן. לא היה ציוד הנדסי, אלא רק מסור ומעדרים. וכך עבדנו עם הכלים הפרימיטיביים, הבאנו עצים מהיער. עם המעדרים חפרנו בשלג ובקרח עד שמצאנו אדמה. כיסינו את הגג בשלג, מצאנו תנור ברזל והגענו למצב מצוין. למזלנו, ירד שלג ולא ניתן היה להבחין בשינוי.

במהרה חזרנו למסלול החיים בחזית. בבוקר הם מפגיזים ובלילה אנחנו מפגיזים. לאחר 3 שבועות פתחו את הדרך לעיר. התחלנו לקבל תחמושת - 25 קליעים ניתנו לכל חייל, וגם קצת קונסרבים, קרקרים אמריקאים ואפילו ירקות. קפואים. החיים נעשו טובים יותר, החיילים החלו להתבדח ואפילו לשיר בארוחות. עד אז כולם היו אדישים והתעסקו רק במלחמה ובהישרדות.

באחד הימים הביאה הסיירת שבוי גרמני. כיוון שאני למדתי גרמנית בביה"ס התחלתי לחקור את השבוי בגרמנית עילגת (חצי יידיש). נודע לנו שהגרמנים מכינים התקפה. שלחנו את השבוי למפקדת האוגדה והתחלנו להתכונן. זה קרה בתחילת מרץ. הגרמנים, בשעה הקבועה

2. ההתקפה על סטלינגרד

הארטילריה וראינו את האמבולנסים, שהעבירו נפגעים מהחזית. הרגשנו שאנחנו מתקדמים לעבר משהו גדול. גם בצד שלנו, בדרך, ראינו הרבה טנקים חדשים וכלי נשק. השמועה הסתובבה בשטח, אבל זה נחשב סודי. כל הקורפוס שלנו נע בדרך הראשית. אנחנו, הפרשים, נסענו דרך השדות וראינו בלי סוף צבא בתנועה של משאיות, נגמשים, טנקים והרבה משאיות, אמרו שאלה כלי המשחית

בנובמבר 1942 קיבלנו פקודה לנוע לכיוון סטלינגרד. ביצות וגשם כבר לא היו, ואת מקומם החליפו השלג והכפור. שוב היה לי סוסי חבר. בלילות, כשהיינו במנוחה ואסור היה להדליק מדורה, הסוס חימם אותנו עם חום גופו, ובאמת הבהמה הזו הפכה לחבר טוב.

המסע ארך זמר רב. הלכנו ביום ובערב. ישנו רק 3-4 שעות בלילה. כל יום קירב אותנו לחזית, וכבר התחלנו לשמוע את רעש

אחד מגדודיו וכך נשבה. כשגויס קיבל פקודה לתקוף את גרוזני שבקוקז יחד עם חטיבה גרמנית, אך לאחר מפלות קשות הם נסוגו ונשלחו לעזרה בסטלינגרד. מצאנו אצלו מסמכים ומפות, שהועילו לנו. הוא היה השבוי הראשון שחקרתי. לכל יתר השבויים (כ-20 חיילים) נתתי טפסים, הסברתי להם למלא, לחתום, ולתת לי יחד עם התעודות שלהם.

לאחר כמה ימים נשבה גם סגן אלוף מאחת הדיוויזיות הגרמניות בחזית. הוא נשלח עם פקודה מהמפקדה הגרמנית, ממנה למדנו שהארמיה ה-6 של פאולוס שנמצאת בסטלינגרד צריכה לצאת או שתהיה בסכנת מצור. כך יכולנו להגביר את ההתקפה. כוחותינו התקיפו ללא הפסק, יום ולילה, בכל האמצעים ולא נתנו להם רגע מנוחה.

לנו היו נפגעים. בסיירת שלנו נהרגו שלושה, ארבעה שנפצעו לא חזרו (לאחר יומיים שלחו מחליפים). לאחר יומיים של התקפה החזירו את היחידות הלוחמות לעורף והגיעו כוחות חדשים. חזרנו להתקפה. כל יום הגיעו עשרות שבויים, ואני הייתי עסוק מעל לראש.

חגגנו את השנה האזרחית החדשה בינואר 43, הסיירת שלנו חזרה למוצב בערך ב-11 בלילה עם 5 שבויים, ביניהם כומר וטבח. החיילים הרוסים ביקשו מהכומר השבוי שיערוך להם תפילה. הוא אמר שהוא קתולי, לא מכיר את המסורת הפרבוסלאבית, אך הם עמדו על כך, והוא שר איזה שיר. דרך אגב, קיבלתי פקודה מהמפקד שלנו, רב סרן ופריצקי לתת גם לשבויים כוסות ספירט (אז הוא עוד לא ידע שמשפחתו הושמדה ע"י הגרמנים, למרות שראינו גם רציחות בכפרי רוסיה, אף אחד לא האמין).

במשך ינואר היינו בהתקפה, והגרמנים נסוגו. למרות המכות שקיבלו בסטלינגרד, הם עדיין לחמו יפה, וכמעט כל יום היו נפגעים בקורפוס שלנו. וכך יום ולילה עם הפסקות של

החדשים, שיביאו סוף לגרמנים. גם כשהשווינו את הצבא של חורף 41 לצבא של חורף 42, ההבדל היה תהומי, כמו יום ולילה, היינו בטוחים שהנאצים יקבלו מנה אחת אפיים.

אנחנו בתור סיירת, הצטרכנו לנסוע קדימה ולבדוק את הדרך, להשוות עם המפות ולהחליט אם אנחנו בכיוון הנכון. זה היה מאד מרתק ומעניין, ראינו הרבה דברים שהחיילים לא יכלו לראות. היה תענוג לראות ולפגוש חיילים מיחידות אחרות, לדבר, לדעת מה חדש, לראות איך חיל האוויר שלנו מנצח את האויב. הייתי גאה ביחידה שלי, אף על פי שידענו שאנו הולכים למלחמה קשה, שישנו סיכון שלא נחזור, שנהפוך לנכים. אך מצב הרוח היה מצוין. פגישות עם חיילים וקצינים מחילות אחרים תמיד נסתיימו בהחלפות דברים לזיכרון, נשיקות ואיחולים לקראת הניצחון על הגרמנים.

באמצע נובמבר הגענו למרחק של 6 ק"מ מסטלינגרד, ותוך יומיים הגענו לעיר. עם שחר החלה הרעשה נוראה והפצצה מהאוויר על כל החזית, שנמשכו עד הערב. אז החלה ההתקפה הגדולה, השארנו את הסוסים בעורף וקיבלנו נגמשים. הסיירת שלנו הובילה את הטור. אנחנו בנגמשים, ואיתנו 2 טנקים חדשים, התחלנו לנוע קדימה. הגרמנים נלחמו בחזקה, אבל התמזל מזלנו ועמדנו מול יחידה הונגרית ורומנית. לאחר חצי שעה של אש מהטנקים ומהמרגמות, הם החלו לברוח. הרומנים השאירו אחריהם הרוגים ופצועים.

לאחר זמן מה, נקראתי בדחיפות למפלגה. התברר לי שבין שבויים שנלקחו היה קצין בדרגת רב-סרן ומפקד חטיבה. פקדו עלי לחקור אותם כדי ללמוד על האויב שמולנו. התחלתי לחקור אותם. הגרמנית שלי היתה עילגת, אבל השפה שלו עוד יותר מבולבלת. הוא בא מרומניה והגיע לחזית בתחילת יולי ופקד על יחידה ושלושה גדודים (2 רומנים ו-2 גרמנים). בשעה שהתקפנו, הוא היה בסיור עם

לרכיבת בוקר. התבטלנו, סיפרנו צ'זבטים, ולאחר שבועיים קיבלנו לוחמים חדשים. המחליפים היו חיילים שנלחמו בעבר, והחטיבות שלהם התפרקו. סגן האלוף שלנו בחן אותם וברר על עברם. אחר כך הובאו חדשים. עשו להם מבחן חברות. חייל שלא היה לפי רוחנו היה מועבר למחלקה אחרת, החיילים עברו אימונים - כל יום בסיירת, פעמיים בשבוע עם החטיבה, ופעם עם הגדוד, עיקר התורה היה לדעת לתקוף, להטיל מצור על האויב, ולנהל התקפה בשיטת מספריים. ידענו שמהיום והלאה אנחנו מתחילים לשחרר את ערי וכפרי המולדת, אך לא ידענו מה מחכה לנו שם.

3. הקרב על ברלין

ויעץ לי לברוח עם השליח. "בוא", הוא אמר לי, "עכשיו פסח, לפני יומיים היה ליל הסדר, זוהי זכות גדולה ליהודים להשתתף בקרב על ברלין ולנקום את נקמתנו על הנאצים הארורים ברחבי העולם". נפרדנו כבן מאביו, בתקווה שנזכה יחד לגאולה שלמה ונפגש בארץ ישראל. לצערי הרב לאחר שבוע נודע לי שהגרמנים הפציצו את בית החולים, ואותו רופא נפצע קשה. יומיים מאוחר יותר הוא נפטר. יהי זכרו ברוך.

נפגשנו עם הקולונל במפקדה, הוא קיבל אותי בשמחה - שתינו לחיים, והוא אמר: "אתה לא זז ממני לאף מקום. אם תצטרך להחליף תחבושת יבוא חובש או רופא ויסדר את העניין". הפכתי ליד ימינו, אכלנו יחד, ישנו באותו חדר וכו'. ב-30 לחדש קיבלנו פקודה - לנוע לעבר ברלין. ההתקפה הגדולה על ברלין התחילה. בערב אותו יום התחילו להפגיז את הגרמנים מכל הכלים ללא הפסקה. בשבילי, הרעש היה הסימפוניה הטובה ביותר ששמעתי מימי. ראיתי את הגרמנים בוכים, בורחים כמו

שעתיים-שלוש היינו בתנועה ובלחימה עם הנאצים. היינו עייפים מאד וחיכינו להחלפה. גם הטנקים והנגמשים הזדקקו לחלקים חדשים. באפריל 44 הגיעה, סוף סוף ההחלפה - קורפוס ממוכן עם נגמשים, טנקים, תותחים, קטיושות וחיל רגלי.

אנחנו נסענו ברכבת לאולינובסק, שעל יד קויבישב. האוכלוסייה קיבלה אותנו בחום. חיילי החטיבה שלנו היו ביער והמפקדה בבית קולנוע (שם גם היתה הסיירת שלנו). בתקופה ששהינו בחזית איבדה הסיירת 12 לוחמים (5 הרוגים ו-7 פצועים קשה). בשבועיים הראשונים לא שינו שום דבר. נחנו, האכלנו את הסוסים, השוליה הבריש את זנבותיהם ויצאנו

ב-28.2.45 נפצעתי קשה בקרב על נהר אודר. שכבתי פצוע ומגובס ברגלי השמאלית עד לירך. הקשר עם הגדוד שלנו היה הדוק - כל שבוע היה בא שליח מהגדוד שהביא באמתחתו חדשות מהחזית ומכתבים לנפגעים (לי לא היה ממי לקבל מכתבים).

ב-14.4.45 הורידו לי את הגבס והתחלתי ללמוד ללכת על קביים. השליח סיפר לנו שהקורפוס שלנו מתקרב לברלין וחסרים מתורגמנים, כך שהקולונל כבר חיכה לי בכיליון עיניים. לצערי, הפצע עדיין לא הגליד ומפעם לפעם הופיעה מוגלה, לא יכולתי לתפקד כמו שצריך. כתבתי לקולונל וביקשתי שיתן לי אישור מבית חולים שדה, והם יטפלו בי. ההשתתפות בקרב על ברלין היתה חשובה לי מאד.

באותו היום הגיע שליח עם מברק מהקולונל לבית החולים, ובו ההוראה להעביר אותי לבית חולים שדה. מנהל בית החולים לא הסכים בשום אופן. יהודי מהסגל הרפואי שהציל את רגלי מקיטוע ניגש אלי לפנות ערב

ב-11 בלילה מסרו לנו שיחידה של צנחנים נמצאת ברייכסטג, בשמחה אנחנו יוצאים מהבתים, אך החיה הנאצית לא שותקת. אני שומע צעקת "גואלד" ומגלה לצערי הגדול שחברי הטוב, היהודי היחיד בגדוד, שהיה כאחי, יוסק'ה קפלן, נפצע אנושות. רצתי להביא את החובש, אך הוא כבר נפח את נשמתו. יהי זכרו ברוך.

בלב שבור חזרתי לג'יפ של הקולונל, סיפרתי לו על הטרגדיה, התחבקנו, והוא אמר: "זו יד הגורל, הוא עבר את כל המלחמה, ולא הספיק לראות את הניצחון". לא הספקנו לסיים את שיחתנו והנה בא קצין והודיע שיחידת הצנחנים כבשה את הרייכסטג, והניפה דגל אדום בראשו. מיהרנו לראות את הניצחון במו עינינו. כששמענו את הפקודה (השחר כבר הפציע) "הפסקת אש! הגרמנים נכנעו!" מיד התחלפה האווירה. אני לא יודע מאיפה, אבל הגיעה וודקה, והתחילו לשתות לכבוד הניצחון. חייל אחד הוציא אקורדיון וכולם רקדו.

אבל השקט הזה אחרי הקרב מוביל במהרה לדין וחשבון, מי שיחזור הביתה, יפגוש אב, אם, אחים, אחיות וקרובי משפחה. אבל מי מחכה לי? רק קברים, קברים...

יעקב מודריק

עכברים, אם מישהו מעז לפתוח באש, יורים בו. לא לוקחים שבויים - אין זמן. מיהרנו לברלין. כל הלילה מפציצים מכל הכיוונים, יורקים אש על הגרמנים. יום ולילה, בלי הפסקה נמשכת ההתקפה.

ביום השלישי להתקפה נתקלנו ביחידת S.S. היו להם שלושה טנקים וכלי נשק. הם ניסו לעצור את היחידה המשוריתת שלנו. הקרב נמשך כשלוש שעות, ובסופו ראינו אותם מתים.

בכניסה לעיירה היו מוטלים הרבה מתים ופצועים. לא מצאנו מי שיטפל בפצועים. כל הגרמנים שיכלו לרוץ נסו כארנבות מבוהלות. ב-4 למאי הגענו לפרברי ברלין והתחלנו להפגז בכל הכוח, המראה היה משכר, כמו אופרה גדולה. הפרוז'קטורים הגדולים האירו את בתיה הגדולים והאפורים של ברלין. רעש הפגזים וההפצצות, מדורות גדולות שפרצו. פה ושם רואים בחורים צעירים, ממש ילדים בני 15-16, שוכבים הרוגים ופצועים.

וכך נמשכת ההצגה הגדולה עד ה-7 במאי, ואנו נמצאים במרכז ברלין, בשערי ברנדנבורג מול הרייכסטג, אנחנו מוקפים. ברעש של ירי, פצצות, שריפות. הרגשנו שמחה בלב, וסוף סוף ראינו את האור המפציע, אור של ניצחון.

לחמתי בשורות הצבא האדום

מקצועי, עמם המשכתי בכיוון מזרח עד לאוזבקיסטן. משם פיזרו אותנו לקולחוזים. מלאנו את מקום הגברים שגוייסו לצבא. לאחר כשנה העבירו אותנו להרי אורל, לעיר טרוייצק. עבדנו במוסך ענק לתיקון קטרים.

ב-1944 במלאת לי שמונה עשרה, גוייסתי

עם פרוץ המלחמה ברחתי יחד עם רבים אחרים, לתוך ברית המועצות, היתה זו שיירה אינסופית של פליטים, שניסו למלט נפשם מאימי המלחמה, את הקשר עם הורי איבדתי כבר בשלב זה, כשהייתי בן חמש עשרה בלבד. בקייב הצטרפתי לילדי F.Z.U., בית ספר

ועל דבקות במשימה של הדיפת הצבא הגרמני תחת אש תופת. בדרכנו שחררנו מחנות ריכוז קטנים, שהיו באיזור. זו היתה לי הפעם הראשונה בה חזיתי באימי שואת העם היהודי, בדמותם של ניצולים מאזור ליטא.

במהלך הקרבות התקדמנו לאורך הים הבלטי. ההתקדמות היתה איטית ומלווה בקרבות קשים. הצבא הגרמני ידע כי קרב קיצו, אך העדיף לא להיכנע לצבא בנות הברית ולא לצבא האדום שהיה ידוע כנקמני. נסיבות אלו תבעו קורבנות רבים.

הגענו לפאתי ברלין. בקפא"פ שהתקיימו שם, נפצתי. פונית לבית חולים שדה ומשם לבי"ח בעיר ליפנו, פולין. פגשתי שם שתי בנות יהודיות, ששרדו ממחנות ריכוז, רומה סנדובסקה ולוניה טמפל. הן סיפרו לי, כי מתארגנות קבוצות לעלייה לארץ ישראל. אף נודע לי שעם החלמתי מיעדים אותי למלחמה עם יפן, שטרם הסתיימה. החלטתי כי אין לי יותר עניין במלחמה כי את חובתי לעם היהודי באירופה מילאתי. ערקתי איפוא מהצבא האדום בעזרת שתי בחורות אלו, (אחת בישראל, שניה בצרפת). שסיפקו לי מסמכים מזויפים ובגדים אזרחיים. במהלך הפעולות נלקחו ממני כל המסמכים שלי, כולל אותות ההצטיינות, כדי שאם אתפס לא אזהה כעריק. כאן, החל המסע הארוך שלי, תוך שאני לוקח חלק פעיל בפעולות תנועת הבריחה בדרך-לא-דרך וזכיתי, יחד עם רבים משארית הפליטה, לקחת חלק בתקומת העם היהודי במדינת ישראל.

בוריס בריק

לצבא האדום. התחלתי בטירונות, במחנות צ'ברקול שבהרי אורל, בחברת כמליון טירונים אחרים. באחד הימים פגשתי את בוריס חייצ'וק מקולק, שכבר שירת כפרטיזן באוטריאד של קובפאק, אין מילים לתאר את ההתרגשות שאפפה אותנו.

עם תום הטירונות נשלחנו לחזית ליד וורשה. ברכבת פגשתי אוקראיני קולקאי שסיפר לי בפרוטרוט על חיסול יהודי קולקי, ביניהם משפחתי. היתה זו הפעם הראשונה בה נודע לי על גורל בני משפחתי ועל מקום חיסולם. אל מקום זה שבתי לאחר חמישים שנה בחברת בנותי, כשהיתה לנו הזכות לחנוך מצבה, שהוקמה בעזרת השלטונות, לזכר יהודי המקום.

ליד וורשה עברתי קורס של מכוונות ירייה "מקסים" והייתי לתותחן ("פולימיוצ'יק"), במהלך מרדף אחרי אנשי הא.ק.א., פולנים לאומנים, שהתנכלו לצבא האדום והיו ידועים באנטישמיותם, הסתובבנו באיזור פראגא-וורשה, שהיה איזור יהודי ברובו. לשאלתנו להיכן נעלמו יהודים אלה, התממו אותם פולנים והשיבו, כי לא ידוע להם מה עלה בגורלם.

בינואר 1945 ניתנה הפקודה לאופנסיבה הגדולה לחיסולו הסופי של הצבא הגרמני. עברנו את הוויסלה, כשאנחנו מתקדמים צפונה לכיוון פומרון. במהלך קרבות עקובים מדם, בהם נפלו חללים רבים ובתוכם הרבה יהודים מרובנו, סלונים, גרודנו ובוקובינה.

בסביבות העיר דנציג, התנהלו קרבות קשים ביותר. במהלכם, פיקדתי על שתי מכוונות יריה ואף צויינתי לשבח פעמיים: על אומץ ליבי ועל התנהגותי בחזיתות

אחי אשר'קה ישראל (בקר) ז"ל

היתה זו פגישה מרגשת ביותר. שמחנו מאוד להפגש בריאים ושלמים לאחר פרידה של 8 שנים. הם סיפרו לי על כל התלאות והיסורים שעברו עליהם במשך המלחמה. כיצד התחבאו מפני הנאצים בתוך בור שבדיר חזירים וכו'. אבא ז"ל איננו עוד בחיים ואמא ניצלה וגם היא תעלה בקרוב ארצה. אחי שלחם בהצטיינות בשורות הפרטיזנים ביערות ווהלין הצטרף עד מהרה למחתרת לח"י ולקח חלק במלחמה לגירוש השלטון הבריטי מארץ ישראל.

ועם פרוץ מלחמת העצמאות, התגייס אחי לצה"ל, יחד עם כל אנשי לח"י, ולחם בחיל השריון כמקלען בכיבוש יהוד, לוד ורמלה, ובהתקפה על עיראק אלמנשיה בנגב, נפל חלל ביום 16.10.48 והובא למנוחת עולמים בבית הקברות הצבאי בנחלת יצחק, מדי שנה אנו עולים לקברו ומשתתפים באזכרה לחללי צה"ל שנפלו במערכות ישראל. זכרו לא ימוש מאתנו לנצח.

יהושע ישראלי (בקר) קרני שומרון

כאשר נפרדתי ממשפחתי לפני עלותי ארצה (1939) אחי אשר'קה ז"ל אמר לי: "שייקה אל תשכח אותנו, תעשה כל מה שתוכל להעלות גם אותנו לארץ ישראל". הייתי אז בן 18, אחי בן 15 ואחותי בת 12.

הבטחתי לו שלא אנוח ולא אשקוט עד שיעלה בידי לעשות זאת.

זמן קצר לאחר שהגעתי ארצה פרצה המלחמה ונותקתי מכל קשר עם משפחתי.

באותה תקופה שלטו בארץ הבריטים והתנהלה אז מלחמה עקובה מדם לגירושם מהארץ. אני השתתפתי בה בשורות לח"י, ובאחת הפעולות נתפסתי ונדונתי למוות על ידי בית דין בריטי שהוחלף למאסר עולם. ולאחר ישיבה של חמש וחצי שנים בכלא עכו ברחתי ב-1947, כשנפרץ הכלא על ידי האצ"ל. נודע לי שאחותי ואחי הגיעו לארץ באנית המעפילים "פלמח" והוגלו לקפריסין. באחד הימים, לאחר שהם הגיעו (לבית משפחת ירדני ברעננה) באתי לשם.

אין מיין טאטנס זכות

האבן געשאפן א פארטיזאנער גרופע פון יידן אין סירטשער וועלדער. מיר האבן געהאט 5 אפגעשניטענע ביקסן און א ביסל "געווער" פון האלץ. ס'האט לאנג ניט געדויערט און מיר זענען ארומגערינגלט געווארן פון אוקראינער פאליציי און דייטשן. מיין טאטע איז געווען דער הויפט-קעמפפער ביז ס'זענען אים אויסגעגאנגען די קוילן. גראנאטן האבן צעריסן אים מיט זיין ברודער אפרים לייב. איך און

מיין טאטע, א

ניקאלאיעווסקער

סאלדאט, וואס האט

גוט געקאנט די

מלאכה פון מלחמה

און אנגיין מיט

געווער, צוזאמען מיט

א איזבעקישן אויבער לויטענאנט, אן

אנטלאפענער פון דער נאצישער געפענגעניש,

פאליצאנט, זענען דערשאסן געווארן, די גויים האבן זיך אנגעהויבן צעלויפן און די רוסן האבן פארכאפט דעם צענטער מיט הונדערטער וואגנס. די אנטלאפענע האבן דערציילט אין די דערפער אז ס'גייען גאנצע אטריאדן פארטיזאנער! ביז די דייטשן זענען געקומען זענען מיר שוין געווען אין פארטיזאנישע פלעצער! דאס איז געווען מיין ערשטע אויסשפיר ארבעט. מיר זענען געקומען צום גענעראל טשערמקאוואסקי-פיאדאראו און נאמינירט געווארן אלס אויסשפירער פון 7 גרופעס. מיין פלאץ איז געווען דער וועג פון בריסק - מאקראן - מאלאריטע - קאמין קאשירסק, און אזוי ביז האלב פעברואר 1944. דעם 20-סטן פעבר. 44 אין דער 32-סטער זעניט-דעוויזיע אויף לענינגראדער פראנט, נאכן נעמען די ליניע מאנערהיים - פינלאנד, בין איך געווען אין א ראטע פון שווערע מאשין-געווער קעגן טאנקן און אעראפלאנען. דער שווערסטער קאמפף מיינער איז געוואן אין וויבארג, פינלאנד, קעגן הונדערטער מעסערשמידטן. פון דער גאנצער דעוויזיע דארטן איז געבליבן איין פאלק. כ'האב געקראגן א גרויסע אויסצייכנונג.

דערנאך האב איך געקעמפט אין די רייען פון דער רויטער ארמיי אויף די פראנטן ליענינגראד - פסקאו - טארטאו - טאלין - פיארא - ריגא - ווילנא - גראדנא - ביאליסטאק - ווארשע - פויזן. און דערנאך אין לוקאץ - קרייץ אונטער דער פירונג פון פאלקאוויק בוטשין.

יהודה כגן

מיין ברודער יאסל - בער זענען געבליבן לעבן. מיר האבן מיטגעבראכט 2 קליינע מיידלעך, עלקע און גאלדע מארין, צו די פארטיזאנער, היינט זענען זיי אין אמעריקע.

מיר האבן זיך פארשטעלט פאר גויים; די מיידלעך פאר שיקסעס. מיר זענען אנגעקומען קיין נעוויס, ווו' ס'איינגעשטאנען א רוסישע-אוקריינישע "פארטיזאנער גרופע" פונעם באנדיט איוואן גיקאראוויטש, ואס האט אויסגעשאסן א גאנצע אפטיילונג פון קאמען-קאשירסק. זיי האבן געמיינט אז מיר זענען אוקריינער. פלוצים איז צוגעקומען א קאמאנדיר וואס האט אונדז געפרעגט עטליכע פראגן. ער האט מיר געפרעגט "ווי איז מיין טאטע נחום?" "ער איז געפאלן אין קאמפף" האב איך געענטפערט "ער איז געווען א גרויסער קעממפער" האט ער געזאגט. "ווען אלע וואלטן געווען ווי דיין טאטע וואלטן מיר נעכטן ניט דערשאסן די 2 יידן פון זאלעכאווע" און געהייסן די אנדערע "זיך פארנעמען מיט אונדז". אבער באלד האט ער מיר געזאגט: "דו ביסט א וודאי ווי דיין טאטע און דו קאנסט געוויס די גאנצע געגנט, איז פון היינט אן ביסטו א "ראזוועטשיק". געב אונדז א פלאן ווי אזוי "נעמען" די "פאליציי-דייטשן".

כ'האב געענטפערט אז כ'האב דארט געארבעט ביי רייניקן, אז זיי שיכורן און מ'קאן אויף זיי מאכן אן איבערפאל און כ'האב אים געמאכט אפלאן.

א סך וואגנס מייט פארטיזאנער האבן זיך געלאזט אין יענעם דארף אריין. א סך

אידל - יהודה שר ז"ל

מתוך כאב וזעם הוא ראה רק מטרה אחת
לנגד עיניו - לנקום את דמם של יקיריו.

אידל התגייס, מיד עם השחרור, לצבא
האדום ונשלח להלחם נגד הגרמנים בחזית
בלה-רוסיה, כעבור מספר חדשים קיבל מברק
מאת אשתו ובתו, בו נאמר כי אידל שר נלחם
כגיבור בנאצים, נפצע פצעים אנושים מהם הוא
נפטר ב-5.7.1944 (י"ז בתמוז, התש"ד). מקום
קבורתו לא ידוע למשפחה. יהא זכרו ברוך.

חבר

דרכי הפרטיזנים

וודקה.

תנועת הפרטיזנים התרחבה לכל רחבי
אוקראינה ובילורוסיה. מאידך גיסא היה עלינו
ללחום עם שני הפלגים האוקראיניים
הלאומניים: הבולבובצים והמדרוב'צים. הגרמנים
התבצרו ושמרו לאורך מסילות הברזל. מדי
פעם הם היו מתקיפים את המחוזות שבשליטת
הפרטיזנים.

הגענו לנהר סטיר, שעדיין לא היה קפוא.
אנשי פיודורוב בנו גשר למעבר. אבל בזמן
הצליחה הותקפנו מאנשי בולבה. שניים מאנשי
פיודורוב נהרגו. כל היחידות עברו לצד השני
של הנהר.

בסתיו המאוחר של 1943, התחיל פיודורוב
להרחיב את היחידה באנשים של הדיאדיא
פיטיה. קפצתי על המציאה, כי ידעתי שאלו הם
אנשים רציניים עם משמעת צבאית. בין עצי
היער המושלג, על עץ אורן גדוע, ישב קצין
משופם, גבה קומה, בדרגת מיור. הוא
לבש מעיל פרווה ועל ירכו אקדח בנרתיק ארוך.
לידו ישב פרטיזן צעיר שהיה מזכירו.

בנם הבכור של דבוסיה ואלקנה, יליד
רוזישץ (1901).

נישא לפייגה (לבית שקורניק) נולדו להם
בת ובן. אידל עסק בסחר תבואות ומצא את
פרנסתו בכבוד.

לאחר הפלישה הגרמנית ב-1941, עם
תחילת ההוצאות להורג של היהודים, הוא
הוסתר ע"י מכריו האוקראינים. גם אשתו ובתו
נותרו בדרך נס בחיים, אולם בנו הרך, אמו,
שלוש אחיותיו עם בעליהן וילדיהם וכל בני
המשפחה הענפה, ביחד עם כל יהודי העיר,
נטבחו בידי הנאצים.

ימי הזוועה רדפו אותי בחלומות, בכל
שעות היום והלילה. בער בי הרצון לנקום
ולעשות משהו. באביב, 1943, עברתי להירניק,
ששם, באזור, התמקמה יחידה שנקראה על-
שם מפקדה דיאדיא פיטיה. היחידה הורכבה
מחיילים סובייטים שנסוגו או ברחו מהשבי,
וממפעלים מקומיים. ביניהם, יהודים, שלרוב
נתקבלו בתנאי שהגיעו עם רובה. יחידה זו לא
היתה ממושמעת.

בקיץ 1943, הופיעה באזור חטיבת
פרטיזנים ממחוז צ'רניגוב. בראשה עמד גנרל
מיור אלכסיי פיודורוב. הם הכניסו קצת סדר
לאזור. הקימו שדה תעופה מאולתר, ואליו היו
מצניחים נשק. נתקבלתי ליחידה זו.

יום אחד צורפתי לחוליה שיצאה למטרות
מודיעיניות, לאחד הכפרים. הייתי העגלון של
החוליה. חברי למסע היו סגן וסמל לשעבר
בצבא האדום. עכשיו גם הם פרטיזנים, לפנות
ערב הגענו לבית הממוקם מחוץ לכפר. הם היו
אנשי קשר.

כיבדו אותנו בחזיר מטוגן, בביצה ובתוספת

השתתפתי בתלייתו של אחד מהצוררים האוקראינים. שרצח במו ידיו אלפי יהודים. היה זה בוקר חורפי מאוד. התייצבנו למסדר מספר פלוגות. הקומיסר קרא את פסק הדין והרוצח עמד כבול בידיו וברגליו. עמד התלייה הופעל.

בסוף החורף, החלה החזית להתקרב אלינו. הגיעה סיירת של חיילים סדירים מהצבא האדום ממקומות מרוחקים. היה זה המגע הראשון עם לוחמי החזית.

קשה היה לשמור על הניקיון בתקופת המלחמה. היינו מורידים מעלינו בגד אחר בגד ומעבירים אותו מעל אש המדורה כדי לחסל את הכינים.

החזית נעה מערבה והתקרבה אלינו. שמענו כבר את רעם התותחים שבחזית. החיל שלנו התחיל להתפרק. חלק עבר לצבא האדום ועל חלק היה לחזור הביתה. אני נשלחתי לבית ספר מלחמתי במוסקבה. מסיבות שונות לא נסעתי. הגעתי לחזית.

מאוחר יותר נודע לי שהגרמנים גרמו אבדות לקבוצה של סולואיד, והוא עצמו ניצל בנס כשהתחפש לאישה.

אלכסנדר שריד - שוורצבלט

מושב קדרון

עמדנו בשורה ארוכה יהודים ונוצרים. כשהגיע תורי, שאל אותי המיור לשמי. עניתי: שוורצבלט. השם נשמע לו מוכר. הוא שאל אותי אם הייתי קשור בהירניק. עניתי בחיוב. הוא הוסיף לשאול פרטים שונים, ולבסוף אמר לי לשבת לידו.

כשסיימו, שאל אותי המיור, אם אני רוצה ללחום איתו ועניתי: "לאן שהמולדת תצווה". לא הבנתי מה הניע אותו לקחת אותי איתו. עד היום אינני יודע. היו נערים בני גילי. אף כאלה מאיזור צרניגוב. מצאתי את עצמי במטה הראשי. למיור שלי קראו סולואיד, שהיה מפקד הסיירת וסגנו של המפקד פודורוב. לי ידוע שסולואיד היה מפקד לעניינים מיוחדים. הוא היה קורא לי "סשקו" ולפעמים: "מולדויצ'לוביק" ליווייתי אותו בכל מסעותיו.

המטה מנה שלושה מבנים תת קרקעיים ותחנת שידור. הם היו שמורים יום ולילה. באחד הימים, הודיעו לי שמישהו קורא לי. היה זה בן דודי סיומה רוזמן, שהיה עלם תמיר וחכם. הוא הצטרף לבטליון החמישי. מעתה, היינו נפגשים. הוא הוכיח את עצמו כפרטיזן אמיץ. השתתף באחד הקרבות הקשים ליד אובלפן שבו נהרגו מאות גרמנים.

מנדל בורקו ז"ל (1901 - 1986)

לחזית לטביה, נלחם על יד ריגה ונפצע קשה. שנה שלמה שהה אבא בבתי חולים ברוסיה ועבר כמה נתוחים, עם קטיעת רגל.

בגמר המלחמה חזר לולדמיריץ, שם חכתה לו משפחתו. למרות פציעתו הקשה היה איש מעשי ואופטימי, בעל כוחות נפשיים אדירים. בהגיעו לארץ ב-1948 השתכן בחיפה, הקים עסק ורווה נחת מילדיו ונכדיו, עבד עד סוף ימיו.

נפטר בשיבה טובה ב-1986.

בתו רחל לוי

נולד בולדמיריץ ב-1901, ב-1942 ברח מגיטו ליערות, שם הסתתר עם אשתו ושני ילדיו בתנאים קשים. בשואה איבדו את שלוש ילדותיהם הקטנות. לאחר שהרוסים שחררו את האיזור ה-1944. הוא

גויס בגיל מבוגר יחסית לצבא האדום, נשלח

ישעיהו קרמר ז"ל

הגרמני. בזמן השלטון הסובייטי קבלה משפחתו מכתב ממנו מהשבי. בגלל המכתב הוגלו הוריו ואחיו לסיביר. חייל פולני שחזור מהשבי לעיירה סיפר שאת ישעיהו, בגלל מוצאו היהודי, הוציאו הנאצים להורג. יהא זכרו ברוך.

דוד קרמר

נולד ב-1914. שירת בצבא הפולני בחיל הפרשים (גדוד 21 "אילנוו" ברובנו), בחור יפה-תואר, גבוה, פרש מצטיין, הרשו לו להגיע לבקור לעיירה עם סוסו, דבר נדיר בצבא הפלני. כשפרצה המלחמה בין פולניה וגרמניה בספטמבר 1939 - ישעיהו על סוסו נלחם בחירוף נפש נגד השריון הנאצי. נפל בשבי

היחידה למלחמה בטרור בולאדימירץ

אוקראינים אנטישמים והיינו צריכים להזהר גם מהם. למזלנו, מפקדי הבטליון היו קצינים רוסיים והם נתנו בנו אמון.

היה עצוב מאוד להסתובב בעיירה שנשארה בלי יהודים. כל בית הזכיר לנו משפחה, הורים, אחים, אחיות וחברים שנספו בשואה, אבל הסיפוק שהצלחנו לנקום היה גדול.

אנחנו היהודים היינו מסורים מאוד אחד לשני, ה"ביחד" הוסיף לנו כוח.

שאיפתנו היתה להגיע לארץ ישראל. עזרנו ליתומים, לאלמנות ולבודדים והרגשנו כמו משפחה אחת. איש מאתנו לא נשאר במקום. רוב היהודים ששרדו הגיעו לישראל.

סנדר אפלבוים

הצבא האדום והפרטיזנים כבשו את בולאדימירץ והסביבה בינואר 1944. אחרי השחרור הגיעו לולאדימירץ עשרות יהודים ששרדו. הם באו מהיערות, מיחידות הפרטיזנים, ממקומות מסתור ומהצבא האדום. רובם פצועים ונכים.

אותנו, הצעירים, גייסו ל"בטליון ללוחמה בטרור" - היינו כמאה לוחמים, ביניהם עשרה יהודים.

עתה התהפך הגלגל: אנחנו היהודים הנרדפים יצאנו מהיערות והגענו לולאדימירץ, ושוטרים אוקראינים, בולבובצים משתפי הפעולה עם הנאצים ברחו ליערות ולמקומות מסתור; אבל עדיין היינו נתונים בסכנה מתמדת. בין חיילי הבטליון שלנו היו הרבה

אוסטרובסקי סיומה ז"ל

בן טוביה וחווה אוסטרובסקי. יליד לידוביפול.

גויס לצבא הפולני ונלחם בגרמנים בחזית ובאחד הקרבות נפל. יבורך זכרו.

פוגל יעקב ז"ל

יליד ליודביפול, בן שלום - וולף ומינדל פוגל. גוייס לצבא הפולני ולחם נגד הגרמנים. אחרי קרב עז נפל בשבי הגרמני יחד עם עוד קבוצת לוחמים. יעקב הופיע בשם פולני, ושיגר כמה מכתבים הביתה, בשנת 1941 הגיע המכתב האחרון. נרצח, כנראה, ע"י הגרמנים, השאיר אשה ובת בת שלוש. יהי זכרו ברוך.

אוסטרובסקי פנחס ז"ל

למשפחתו. אותו ילד, שמוליק שמו, עלה ארצה והקים משפחה בישראל.

זמן קצר אחר כך התקבלו האישורים מהשלטון הרוסי, שאיפשרו את החזרה מבריה"מ לפולין.

אחרי כמה חודשים קיבל פנחס הודעה להתכונן לעזוב את פולין. תוך זמן קצר הצליח לארגן ל-70 יהודים מסמכים מזוייפים מהצבא האדום, המעידים שהקבוצה היא קבוצת יוונים שחוזרים הביתה ליוון. הקבוצה יצאה מפולין לוינה ומשם לגרמניה. בפרנוולד שבגרמניה יזם פנחס את הקמת הקיבוץ של הלוחמים מהצבא האדום והפרטיזנים, קיבוץ "קדימה" ופעל במסגרת עליה ב' כמדריך להפעלת כלי נשק למגוייסיים.

בשנת 1948 הגיע פנחס ארצה יחד עם קבוצת לוחמים יהודיים (נגד הגרמנים). הקבוצה התגייסה לצה"ל למלחמת השחרור, כשפנחס עומד בראשה. מאז שירת פנחס במגוון רחב של תפקידי קצונה בצה"ל. והשתחרר בדרגת סגן אלוף.

נפטר ב-1983 מדום לב. תנצב"ה.

גוטמן ברוך

בן מרדכי ורחל, יליד ליודביפול, נולד ב-31.8.1922.

עם פלישת הגרמנים לבריה"מ, נסע פנחס עם משפחתו לבריה"מ וביולי '41 גוייס לצבא האדום. במסגרת הארמיה הפעילה ה-28. במרוצת השנה שירת ביחידות אחרות בארמיה שלחמה בחזית הדרומית למוסקבה. באפריל '42 נשלח לקורס מפקדים. קיבל דרגת סג"מ והועבר לקורפוס ה-7. השתתף בקרבות על סטלינגרד ושם גם נפצע ובמאי '44 הצטרף לקורפוס בהיותו דרומית לורשה. במהלך הקרבות נפצע פנחס שנית ברגלו ואושפז בבית חולים. קיבל חופשה לבריה"מ לפגוש את משפחתו. התברר לו שאמו רחל נפטרה ואביו גוייס לצבא ואחותו פנינה בת ה-10 נשארה לבדה. פנחס השיג שחרור לאביו

אחרי חצי שנה הגיעה משלחת פולנית להכין רשימה של כל נתיני פולין לפני המלחמה. פנחס נפגש עם המשלחת וארגן את רשימות היהודים, אזרחי פולין.

באותה תקופה ותוך שמוש בסמכותו ומעמדו במשרד החקלאות, הצליח פנחס להציל ילד יהודי בן 10, שחי בכפר וצירף אותו

האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל
ארגון הפרטיזנים בישראל
ועד ארגון יוצאי קולקי בישראל
מודיעים בצער רב על פטירתו של
סיו"ר האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל
סימון חיצ'וק ז"ל
ומשתתפים בצער המשפחה

גכפינבוים מוניק ז"ל

ונשלח לחזית למזרח הרחוק, בשנת 1945 נפל שם בקרב. ההודעה המרה ובגדיו נשלחו לכפר מדולנקה. גיסו בוריס סולמיאניק קיבל את תעודת הלוחם שלו ובו "לחם בגבורה ונפל בקרב". יהי זכרו ברוך.

בן יאניע וביילה. יליד לידוביפול. מוניק הצליח לברוח ליערות שמעבר לנהל סלוצ, הצטרף לגדוד הפרטיזנים של מדוידב ולחם הרבה נגד הגרמנים והאוקראינים. גויס לצבא האדום מאוטריאד הפרטיזנים,

מרדכי וולמן ז"ל

במנהרה ממחנה 68 לים. רק אחדים הצליחו דרך המנהרה לצאת לחופשי כי האנגלים גילו את המנהרה.

הגיעו לקבוצ משמר-העמק, השתתף בקרבות מול הכנופיות של קאוקג'י בעמק יזרעאל. היה בין מייסדי קיבוץ מגידו.

ב-1951 השתקע בבאר-שבע שם נתמנה למפקח מטעם משרד החינוך, לאחר שסיים את לימודיו באוניברסיטה העברית (מוסמך להיסטוריה ולהוראה) נפטר ביום 10.9.1991. יהי זכרו ברוך.

בן אברהם ובתיה יליד לידוביפול. הצליח להתחמק ביום השחיטה מהעיירה ולברוח ליערות מעבר לנהל סלוצ. ב-1943 הצטרף לאוטריאד של מדוידב והשתתף בקרבות נגד הגרמנים והבנדרובצים. נפצע כשהצבא האדום שיחרר את העיירה לידוביפול והסביבה (1943) השתחרר והשתקע ברובנה משם עבר ללודג'. הצטרף לקיבוץ, לימד את חבריו עברית. עזבו את פולין בתור יוונים שחוזרים ממחנות ריכוז. הפליגו באוניה בלתי ליגאלית שנתפסה ע"י האנגלים ונשלחו לקפריסין. השתתף בחפירות

שלום סוננזון ז"ל

(נהל בית ספר תרבות בלודביפול). כשפרצה המלחמה בין רוסיה וגרמניה עזבו קומץ אנשים את העיירה וברחו לתוך רוסיה, וביניהם מנהל ב"ס תרבות שלום סוננזון, שם גויס לצבא האדום, לחם בחזית ובאחד הקרבות נפל. השאיר אשה ובת בת שנתיים.

ברוך גוטמן

חבלי חרות

"מדוע אתה רוצה להיות פרטיזן?" - וכו' וכו' שאלות ותשובות.
הוא ביקש שאמציא להם נשק שלא היה בידו.

"מספיק!" - קטע את החקירה אחד המפקדים שישבו בחדר. את המלחמה נסיים כבר בלעדיו!"

המלים האלו נשמעו לי כפסק-דין מוות ללא כל אפשרות של ערעור. רציתי להזכיר להם, כי נשלחתי אליהם לפי הוראה מטעם ראש המפקדה האיזורית של הפרטיזנים, אולם לידי כבר עמד פרטיזן מזויין ונצטוויתי ללכת אחריו.

הגענו לאחד מבתי האיכרים בכפר בו התרכזו פרטיזנים מהסביבה ומאיזורים שונים של רוסיה. על ספסל בפינה של המטבח הבחנתי במוטל דיקטינר בן עירי. מראהו היה איום. ניכר שהוא מזה-רעב ומבעד לקרעי בגדיו נראו חלקי גופו הכחולים, הוא נשען על שתי ידיו והזיל דמעות.

מן החוץ הגיע כפרי אחד נושם בכבדות ובקל רם הכריז: "מוכן כבר הבור שנצטוויתי לחפור!"

בחוץ החשיך "שגן" בלונדי תמיר נכנס, הוריד רובה מהקיר, הכניס בו מחסנית עם כדורים, נעל את הבריש ותוך כדי חיוך רמז לחבריו ואמר: "נו חברה, בואו למבצע!"

אני צעדתי ראשון, אחרי מוטל כשפתחתי דלת ולפני ניגלתה חשכת לילה, התחלתי לצעוק לעצמי ולמוטל שהלך בעקבותי: "לברוח! לברוח!" תוך כדי ריצה שמעתי את קולות הירי ורשפים אדומים של הקליעים. רצתי כל עוד נפשי בי. רק לאחר שתפסתי מחסה מאחורי אורווה של איכר, התחלתי לחוש בכאב ברגלי השמאלית. חלצתי את הנער המנוקבת מכדור ובכותנתי האחרונה שהורדתי מגופי חבשתי את הפצע.

ישראל חייט

נפטר בישראל ב-1993.

בכניסה לכפר ווידריצ' נתקלתי במשמר של הפרטיזנים, שלושה בני כפר אוקראינים טפוסיים עם הבעת פנים רצחנית עצרו אותי: "מה אתה משוטט כאן, יהודון?" עניתי בשקט: "באתי אליכם כדי להתגייס". חייכו ואחד אמר לחברו: "הא לך לוחם חדש... קח אותו לעובי היער ותראה לו כיצד לוחמים..."

זיעה קרה כיסתה את גופי, רגלי כשלו, השתדלתי לא לאבד את עשתונותי ואמרתי: "אני בא אליכם לפי הפנייה של המפקד הממונה על האיזור מלוצ'ץ, הוא גם הודיע על בואי למפקד שלכם ועלי למסור לו ידיעות חשובות".

לשמע דברי הנמרצים שינו אנשי המשמר את הטון, התייעצו ביניהם, ובמקום להובילני לעובי היער - ליוו אותי למיפקדה שלהם. "מה שמך?" - שאלני שם אחד המפקדים. "ישראל" - עניתי. "יהודי?" - "כן, עיסוקך?" - "פקיד".

"היכן התחבאת?" "במקומות שונים, בשדות וביערות ואחר כך אצל קבצנית כפרית".

"האם גם עתה, לאחר שקבלה חלק מהזהב שלך, היא קבצנית?"

"לא היה לי זהב, גם היום היא קבצנית".
"אם לא קבלה ממך שלמונים משום-מה נתנה לך מחבוא?"

"משום שהכירה את הוריי, שהיו מעניקים לה נדבות ביד רחבה, היא גם האמינה, כי על ידי הצלת אדם זוכה היא במצווה".
"האם היתה דתית?" - "כן?"

"מי מבני משפחתך נמצא עדיין בחיים?" - "איני יודע, יתכן שמישהו ניצל ויתכן שלא".
"ואם בני משפחתך אינם עוד בחיים, כלום רצונך להמשיך להיות לבד?"

"על כל פנים איני רצה לההרג בידי נאצי".
"כל כך למה?" "אולי משום שאני מקווה, כי מישהו ממשפחתי חי עדיין, ואף הוא מקווה כך".

"ומכדור שלנו אתה מוכן ליהרג" - "אם מגיע לי הדבר - כן!"

אחי אהרון ז"ל

סטודנטים יהודיים יוצא פולין ורומניה שעזרו זה לזה כלכלית ומורלית.

זכור לי כיצד חגגו בהדרכתו של אהרון את סדר הפסח באביב 1944 בטשקנט. בחדרו במעונות הסטודנטים נערך סדר פסח מרגש עם זיקה לארץ ישראל ושירים עבריים.

בסוף 1944 גויס לצבא האדום ונשלח לחזית. בדרך לחזית פגשתי את אהרון בתחנת הרכבת בטשקנט. אהרון היה גאה שיכול להצטרף ללוחמים ולנקום בנאצים. קיבלתי ממנו כמה מכתבים ממקומות אותם עברו בדרך לחזית, מפולין, ששוחררה, אבל היתה ריקה מיהודים שהושמדו על ידי הנאצים ועוזריהם.

בסוף מרץ 1945 קיבלתי את ההודעה מהבצא האדום שאחי אהרון נפל בקרב על ברלין ב-10.2.1945. יהי זכרו ברוך.

יעקב פליישון

יהודה בס ז"ל

ב-1939 נאלץ לברוח מפולין בגלל עלילת שווא. הוא היגר לארה"ב, שם עבד בבית חרושת של קרוב משפחה.

כשפרצה מלח"ה השניה וארה"ב הצטרפה למלחמה נגד גרמניה הנאצית, התגייס יהודה לצבא ארה"ב, נשלח לאירופה לחזית כחובש קרבי ומשם נשלח ליפו.

כשנסתיימה המלחמה חזר יהודה לארה"ב, לניו-יורק, נשא אישה (מינה) ונולדו להם 2 בנים (הרברט וסטיב) החיים בארה"ב. נפטר ממחלת לב בשנת 1980 בקליבלנד.

בן יצחק ופייגה פליישון ז"ל מדומברוביצה. נולד ב-1917 במשפחה יהודית מסורתית, למד בבית-ספר "תרבות" כתלמיד מצטיין, היה פעיל מאוד בחוגי הנוער היהודי בעיירה.

היה מפקד בית"ר, השתתף בקורס מדריכי התנועה בקובל. בשנים 1934-1937 ארגן את הנוער הציוני בעירה לכל זרועותיו המפלגתיות (ביתר, השומר הצעיר, החלוץ). בהדרכתו התקיימו בערבים פגישות בנושאים יהודיים וציוניים אקטואליים וערבי תרבות. בשנים 1937-1939 למד בוילנה ושם גם קבל תעודת בגרות.

עם כבוש וילנה וחלוקת גרמניה בין הגרמנים וברית המועצות חזר לדומברוביצה. בשנים 1939-1941 למד ארכיטקטורה בפוליטכניון בלבוב, עם התקפת הצבא הגרמני על בריה"מ ביוני 1941, ברח לבריה"מ והגיע לטשקנט.

כעבור זמן התקבל ללימודים באינסטיטוט לתשתיות בחקלאות בטשקנט, יחד עם עוד

בן נתן וחוה, נולד בברסט-ליטובסק ב-1914. התייתם מאביו בהיותו בן 3. היה הצעיר מבין חמישה אחים.

המשפחה עברה לגור בולדימריץ,

האח הבכור פתח שם בית-מרקחת ודאג לפרנסת המשפחה ולהשכלת אחיו. היה פעיל בתנועות הנוער הציוני, עבד בבית המרקחת של אחיו.

רבקה בס

1946 מקונסטנץ. למדה במוסד חינוכי במגדיאל, וכשאביה ודוד הגיעו ארצה הצטרפה למשפחה. שרתה בצה"ל. נישאה לבן ולדימרץ יוסף בריל.

כעת גרה ברחובות. אם לשלושה וסבתא לשמונה נכדים.

בת יעקב וזלדה. נולדה בשנת 1929 ברפולובקה. הצליחה לברוח מהגטו יחד עם אביה ואחיה דוד ליערות פוליסיה. למרות גילה הצעיר התגייסה לפרטיזנים יחד עם אביה ואחיה ושימשה כחובשת באוטריאד פיודורוב. רבקה הגיעה לארץ דרך רומניה בשנת

גולדמן פייגל'ה ז"ל

המים. הלכתי לשפת הסטיר ואכן זיהיתי את הגופות. היו אלה פייגל'ה גולדמן ולייבל מוריה. משינו אותם מהמים ובעזרת צעיר אוקראיני (אלכסנדר קוניוק) העברנו אותם על הגבעה שבכפר בילה.

עד היום מטרידה אותי המחשבה איך להביא אותם לקבר האחים שבסוכווללה. אם אכן אמצא את המקום בו הם קבורים..

ילידת רפאלובקה, בשנת 1920. הצליחה לברוח מהגטו ליערות פוליסיה. הצטרפה לפרטיזנים ב-1942. נרצחה על ידי פרטיזן אוקראיני לאומני ונזרקה לנחל סטיר בסביבות כפר מלינוק (ע"י כפר בישה).

אני הייתי אז בכפר מולצ'ץ. גויים סיפרו לי שראו גופות של אישה וגבר צפות על פני

דוד בס ז"ל

בן יעקב וזלדה, נולד בשנת תרפ"ז באוקראינה. במלחמת העולם השנייה התחבר לקבוצת פרטיזנים וביצע פעולות חבלה. עם תום המלחמה חתר בדרך-לא-דרך ארצה ועסק "בין הזמנים" במשלוחי נשק למען ה"הגנה". בארץ הצטרף לקבוצת גינוסר. נפל בואדי עמוד, ביום י"ט בטבת תש"ח, בן 20 בנפלו. הובא לקברות בגינוסר.

יעקב בס ז"ל

בנימין, פתח שם בית-מרקחת, פרנס את כל המשפחה ודאג להשכלת אחיו הצעירים ממנו. יעקב הבן שלישי עבר לסטרה-רפאלובקה ופתח שם בית מרקחת.

במלח"ה השנייה עבר בית המרקחת לרשות ממשלת בריה"מ ויעקב נתמנה למנהלו.

בן נתן וחיה, נולד בשנת 1902.

בגיל 12 התייתם מאביו. האם, חיה, וחמשת בניה עברו לגור בולדימרץ שבווהלין. הבן הבכור,

יעקב, בנו דוד ובתו רבקה הצליחו לברוח ליערות פוליסיה. התגייסו לפרטיזנים לאוטריאד פיודורוב. יעקב שימש כרופא והבן דוד היה פרטיזן לוחם. רבקה הבת, למרות גילה הצעיר, שימשה חובשת. אחרי השחרור, רק בשנת 1947 הגיע יקב לישראל. כאן קים משפחה חדשה ועבד כרוקח בקופ"ח בפתח-תקה. הבן דוד נפל ב-1.1.48 במלחמת השחרור. יעקב נפטר בכ"ו בחשוון 1987. יהי זכרם ברוך

פניה בס

בשנת 1941 כבשו הגרמנים את האזור וריכוזו את כל יהודי הסביבה בגטו רפאלובקה. יעקב היה היחיד שהושאר בסטרה-רפאלובקה, מחוץ לגטו. לפי בקשת הגויים שבעיירה. אשתו ושלושת ילדיהם הועברו לגטו. בהיותו מחוץ לגטו עזר לצעירים שנשלחו ע"י הנאצים לעבודות-פרך ביערות ובמפעלים וביתו שימש להם אכסניה. כמו כן הצליח לספק מזון ליהודי הגטו. בט"ו באלול 1942 חיסלו הנאצים את הגטו. אשתו זלדה ובנו הבכור נתן נרצחו עם רוב בני רפאלובקה והסביבה.

ד"ר פריד ז"ל

הסובייטית. הציל מספר לא מבוטל של יהודים, במיוחד ילדי רוז'ישץ.

בתחילת 1944, קרוב לזמן שחרור האיזור שלנו, יצא לפעולה עם גדוד הפרטיזנים ונפל בקרב.

היה אדם יקר, לאות הוקרה על מעשה הגבורה שלו הקימו הסובייטים מצבה גדולה לזכרו.

פנינה ק.

רופא צעיר בפרג. שירת בחיל הרפואה הצ'כי.

בזמן הכבוש הנאצי הגיע לאחד הכפרים בסביבות רוז'ישץ (ווהלין) שם עבד בתור רופא בזהות נוצרית.

היה קשור עם פרטיזנים רוסיים בסביבה. הוא טיפל בפצועים רבים וסיפק תרופות לבית החולים שלהם.

היה גם איש קשר של המפקדה הפרטיזנית

אבא זינגר ז"ל

בשם "צברים".

בשלהי 1947 התייצב להגנת המולדת. נפל בקרב נגד המצרים באשדוד (ב-3 ביוני 1948). הובא לקבורה באוקטובר 1951 בקרית-שאול. תנצב"ה.

פנינה ק.

נולד ב-1928 ברוז'ישץ ווהלין, להורים חיים ולובה.

כל משפחתו נספתה בשואה ביחד עם בני העיר. הוא הצליח לברוח ליערות ולהתחבר לפרטיזנים. אחרי שחרור האיזור הגיע לאיטליה וחי בכפר נוער.

בשנת 1945 עלה ארצה עם קבוצת נוער

גבריאל קוגוט ז"ל

גבריאל קוגוט, ותעודה שנפל בקרב, ולחם בגבורה נגד הגרמנים. את אביו בירל קוגוט רצח הקומיסר הגרמני עוד לפני חיסול יהודי ליודפיבול.

גוטמן דוד

בן בירל וטייבל קוגוט. נולד ב-1921 בעיירה ליודביפול. כשפרצה המלחמה ברח עם גבריאל וניסל אחיו לברית המועצות שם גויס לצבא האדום ולחם נגד הגרמנים, באחד הקרבות בשנת 1944 נפל. הגיעה מהווינקומט בדואר הבשורה הקשה והמרה והבגדים של

האחים זלמן ופסח שינדל

מהעיירה ליודביפול, הגיעו פסח וזלמן זינדל, והביאו לי אוכל, אבל לא הייתי מסוגל לאכול. הם התישבו וסיפרו שבאחד הלילות יצניחו פה פרטיזנים תחמושת. למחרת בלילה הדליקו מדורות בשטח הפתוח, ומטוס התקרב והצליח להצניח תחמושת. בבוקר השכם הביאו פסח וזלמן רופא מהפרטיזנים. הרופא הסביר לאחים שינדל ש"העזרה היחידה שאני אתן לו - זאת כוסית וודקה" או שיגמור מהר ולא יסבול", ואכן, הכניסו לי את כוסית הוודקה, בקשתי "מים!" הגישו לי מים ונרדמתי. הפרטיזנים של קובפאק אחרי ימים יצאו לפעולה עם כח גדול לקרפטים וביניהם זלמן ופסח שינדל. בהרי הקרפטים לחמו קשה נגד הגרמנים, אבל את המשימה הצליחו לבצע אם כי אבדו הרבה לוחמים בקרב וביניהם זלמן ופסח ולא די בכך שהצליחו לחזור מהפעולה עם כח קטן ליערות, הם לא ידעו את הסיסמה והתפתח קרב בין הפרטיזנים של נאומוב ושל קובפאק, אחד הצליח להתקרב עם דגל לבן וצעק: "אנחנו פרטיזנים מקובפאק!" והאש נעצרה משני הצדדים.

הצליחו להתחמק מהשורות שעל פי הבור והסתתרו מתחת לגשרון, וכשהחשיך הצליחו, דרך השדות להגיע לנהר סלוצ' ולעבור את הנהר בשחיה לצד השני ומשם התקדמו ליערות. אחרי חודשים מעטים הצטרפו לשורות הפרטיזנים מדוידוב. אז הוחלט בגדוד לרכז קבוצת פרטיזנים יהודים, שיעברו את החזית הגרמנית ויצטרפו לכוחות הצבא-האדום בבילורוסיה. דרך היערות, כשהתקרבו לחזית נתקלו בגרמנים. התפתח קרב בין הפרטיזנים והגרמנים. הפרטיזנים הצליחו לסגת וחזרו למטה של מדוידוב אך אלה לא היו במקום.

האחים זלמן ופסח שינדל הצטרפו לפרטיזנים של קובפאק. את זלמן ופסח שינדל פגשתי בפעם האחרונה כששכבתי חולה בטיפוס, ביערות בצ'ולנקה, בין שתי העיירות היה שטח מרעה גדול, שם חנה האוטריאד של קובפאק. הסוסים הריחו את המים. הפרטיזנים באו להחזיר את הסוסים למקום המפגש. ראו שאני שוכב בין השיחים, ושאלו אותי, "מה אתה?" "אני נער יהודי חולה בטיפוס", ענית, "ואינני מסוגל לזוז". בקושי ענית לי שאני

יוסף פרפל ז"ל

שנתיים ושם גם נדע לי מיהודי שהיה יחד עם אחי יוסף בצבא שהוא אושפז בבית-חולים בעיר טשלינסק ושם גם נפטר. הוא מסר לי תמונות של אחי וגם טבעת זהב. עלינו לישראל.

אחותו אסתר בורנשטיין

אחי שלמה-חיים פרפל גוייס לצבא האדום ונשלח לחזית ליטובסק. קבלתי ממנו 3 מכתבים. באחרון: "האם עו נראה?" כידוע הירשו ליהודי פולין ב-1946 לחזור הביתה מבריה"מ. יצאנו ועצרנו בפולין ומשם לגרמניה. בברלין התארגן קיבוץ והביא אותנו לליפהם בכדי לעלות לישראל. בגרמניה היינו

הערשל שלייפשטיין ז"ל

יהודים מעיירתו. החופש עבר מהר, ובכאב נפרד מאנשי ליודביפול. יצא ממצ'ולנקה ברכבת לרוקיטנה להצטרף לגדודו. אבל למזלו הרע, הבנדרוביציס מיקשו את מסילת הברזל והרכבת ירדה מהפסים. הבנדרוביציס פתחו באש והרגו עשרות אנשים וביניהם את הרשל שלייפשטיין, לחם בחזית כל כך הרבה זמן ונפצע והבריא וחזר ללחום ולנקום בגרמנים והנה מצא את מותו ע"י הרוצחים האוקראינים זמן קצר לפני סיום המלחמה.

גוטמן ברוך

ליד ליודביפול. היה בין הקבוצה שעזבה את ליודביפול ויצאה לברית-המועצות בעצת המושל הצבאי בליודביפול. אחרי זמן קצר גוייס לצבא האדום. השתתף בקרבות נגד הגרמנים על אדמת ברית המועצות. בשנת 1944 שוחררו העיירה והסביבה ע"י הצבא האדום.

שלייפשטיין קיבל חופשה מהצבא האדום ובא לחפש את משפחתו. בכפר מצ'ולנקה נפגש עם יהודים יוצאי ליודביפול, למרות שלא מצא אף אחד ממשפחתו היה מאושר שפגש כמה

אשר ישראלי (בקר) ז"ל

באוקטובר 1946 הגענו, אחי אשר ואני, באוניית המעפילים "פלמח" לחופי ישראל, אבל האנגלים שלחו אותנו לקפריסין. אחרי 6 חדשים הגיע תורנו לעלות ארצה. לא היה אדם יותר מאושר מאחי שזכה סוף סוף להגשים את שאיפתו.

לדאבוננו לא הספיק להכיר את ארצנו, פרצה מלחמת השחרור, לא חיכה שיגיסו אותו

נולד ברוזישץ בן לישראל ולטייבל (יונה) בקר. לא זכור לי תאריך הולדתו. בן 22 היה כשנפל במלחמת העצמאות בקרב עירק אל מנשיה (נקבר בבית הקברות בנחלת-יצחק), עבר את כל שבעת מדורי הגיהנום: ברח מהגיטו, התחבא בבונקר עד שהצליח להתחבר לפרטיזנים ולחם בנצים. אותו לא הרתיע דבר, העיקר להגיע ארצה, זו היתה שאיפתו.

אנו מתנחמים שלפחות נפל כלוחם עבור
ארצנו ולא נרצח בידי הנאצים. תנצב"ה

אחותו שרה צוקרמן

לצבא הוא התיצב מיד וביקש לתרום את חלקו
בהגנת המולדת. הבטיח לבוא לחג הסוכות
הביתה ולחגוג ביחד אתנו אבל הגורל המר
שיבש את תכניותיו ובמקום בואו הגיעתנו
הבשורה המרה על נפילתו.

יעקב בר זלצמן ז"ל

וכאן נתפרסם במעלליו הנועזים במאבק עם
צורריו. בשלהי דצמבר 1943 נפל יעקב-בר
בעת פעולה ליד הכפר אוסניצה.

ביערות הכרתי את בעלי, אריה, ובגמר
המלחמה במרץ 1944 שוחררנו ע"י הצבא
האדום ובעלי גוייס אליו. בהיותו בעיר סרני
במחנות הצבא, הם שכנו לא רחוק מבית
קברות זמני. יום אחד בעת טיול בסביבה, נתקל
בעלי בשלט קטן על אחד הקברים, בו היה
כתוב: "פה נטמן יעקב-בר זלצמן, לוחם
בשורות הפרטיזנים, תהילת עולם לאלה
שלחמו ונפלו במלחמתם נגד האויב הגרמני".

אחותו רחל ידושליבי

אחד הלוחמים היהודים, אשר פעל רבות
בשורות הפארטיזנים. בן וולאדמירץ. נולד ב-
1920, לימים עזבו הוריו את העיירה והתיישבו
בכפר טיקוביץ. אולם בימי השואה, משהוקם
הגיטו הועברה המשפחה הזאת, כשאר
המשפחות היהודיות, לולאדימירץ. יעקב-בר
ואחותו רחל הצליחו להתחמק מן הגיטו לפני
יום ההשמדה ולהגיע לכפר-מגוריהם טיקוביץ.
כאן מצאו מחסה אצל גויים נדיבים. יעקב-בר
שהכיר יפה את הסביבה הזאת הושיט את
עזרתו ליהודים הנבוכים והתועים ביערות -
שרידי העיירות ולאדימירץ, רפאלובקה,
דומברוביץ ועוד. מספק היה להם אוכל
ומלבושים.

בחודש מאי 1943 הצטרף יעקב-בר
ליחידה הפרטיזאנית "מוות-לפאשיסטים"

יצחק ידושליבי ז"ל מרפלובקה ואריה ורחל ידושליבי, יבדל"א

בחורף 1943 החלו להתארגן קבוצות פרטיזנים, ליהודים היה קשה במיוחד להתקבל לפלוגות
אלו. רחל היתה בת 14 כאשר חוסל הגיטו. היא ברחת עם קבוצת נערים מן העבדה אל היער,
פגשה באחיה יצחק, שברח קודם לכן והצטרף לפרטיזנים, הוא נהרג לאחר מכן בקרב ומקום
קבורתו לא נודע. הצבא הרוסי כבש את האיזור בפברואר 1944, אריה גוייס לצבא-האדום נשלח
לקרבות ונפצע. כמעט כל היהודים ששרדו ביערות נהרגו במלחמה על פינלנד, בשורות הצבא
האדום.

רחל ידושליבי

טבילת האש שלי

נפתחה הדלת ונכנסו חמישה אנשים חמושים: פרטיזנים סובייטיים שביתו של האיכר שימש להם כתחנה בדרכם, לכל מיני פעולות. בבוקר יצאנו עם הפרטיזנים מהבית ונכנסנו איתם לעומק היער למשך היום. משיחות איתם התברר לי שיחידתם מונה כמה עשרות לוחמים, כולם הוצנחו מרוסיה לאחר שעברו אימונים מיוחדים ושהם לא מקבלים זרים. שמתי לב שהיה להם גם מכשיר קשר ושהם מתקשרים במשך היום עם בסיסם. לפנות ערב גילה לי מפקדם שמטרתם לפוצץ את מסילת הרכבת בקטע שבין אוז'נין-מוגולני. מכיוון שאני מכיר את הסביבה הוא הציע לי לשמש מורה דרך ובתמורה בדרכם חזרה לבסיסם הם יקחו אותנו ויעזרו לנו למצוא יחידת פרטיזנים שתסכים לקלוט אותנו.

הסכמתי, למחרת לאחר שהחשיך יצאנו לדרך, חמשתם היו חמושים בתת מקלעים ואני קיבלתי את האקדח של המפקד. היה לנו גם חומר נפץ להכנת המוקש. יצאנו לדרך מיד כשהחשיך. הובלתי אותם בשבילים שבשדות תוך כדי עקיפת הכפרים, כשכל הדרך מלוות אותנו נביחות של כלבים בחוטורים שלידם עברנו, לפני הזריחה הגענו למשקו של איכר שהכרתי. נכנסנו לשם, ושם חיכינו לו עד שהוא נכנס לקחת כלים לעבודה בשדה. קשה לדעת שהוא היה מאושר לראות אותנו, אבל במציאות של אז זה לא היה בריא להתווכח עם אנשים חמושים. נשארנו כל היום באסם בתוך הקש ולפי דרישת המפקד הביא את 2 ילדיו והם נשארו אתנו עד שעזבנו. היה לפנינו עוד מכשול רציני - נהר ההורין שרוחבו כמה עשרות מטרים ועומקו הממוצע 5-6 מטר. בזמנים רגילים היו צולחים את הנהר במעבורת שהיתה ליד הכפר סטינסקי, אולם האיכר אמר לנו שהמעבורת שמורה יום ולילה ע"י אנשי

תחילת חורף 1942 מצאה אותי נודד בין הכפרים שבמשולש האשט-אוסטראה-זדולבונוב. לאחר ששרדתי לבד מכל משפחתי, החלטתי להתרחק מהכפר ו"להפוך" לאוקראיני. איכר פולני, שהיה ידיד של אבי, השיג לי מדים של הצבא האדום והפכתי לחייל רוסי שנשאר, כביכול, בשטח, לאחר נסיגת יחידתו וקראתי לעצמי בונדרצוק סרגיי. המצב אז היה שאלפי חיילים הסתובבו בכפרים לאחר תבוסתו של הצבא האדום בחדשים הראשונים של מלחמת 1941. תוך כדי נדודים הגעתי לכפר צ'כי בשם קראיענו, לנתי אצל איכר שהיה הרופא הוורטינרי של האיזור ולמחרת כשהתכוונתי להמשיך הלאה הוא הציע לי להשאר אצלו כפועל חקלאי במשקו. לטענתי שאני עירוני (אמרתי לו שאני מהעיר חארקוב) ועבודת החקלאות זרה לי, ענה שעכשיו בין כך חורף, עבודה בשדה אין ואת העבודות במשק הוא יראה לי. נשארתי אצלו וכעבור כמה שבועות הוא גם הביא לי אישור מהלנדווירט הגרמני בזדולבונוב המאשר ששבוי המלחמה בונדרצ'וק סרגיי עובד אצל קובץ' וויטק והאחרון אחראי שהוא לא יעסוק בשום פעילות חריגה. וכך עד תחילת קיץ 1943. אז התרגשה פורענות חדשה: כנופיות של אנשי בנדרה! לרוע המזל, כל החיילים הרוסיים לשעבר, הוכרזו על ידם כקומוניסטים ודינם נגזר למות. הבנדרוביצים פיתחו צורה מיוחדת של הוצאה להורג. הם היו קושרים את ידיהם ורגליהם של השבויים עם גדר תיל וזורקים אותם לנהר ההורין שזרם בקרבת מקום.

לא רציתי לחכות לתורי ובעצה אחת עם עוד שבוי שעבד במשק שכן, החלטנו לעזוב וזכינו לקבלת פנים ידידותית אצל אשה פולניה, תושבת הכפר של אבי ובערב התבררה לי סיבת קבלת הפנים היפה: בעודנו יושבים ואוכלים,

אלא לבטל את הפעולה ולחזור. חזרנו. המפקד הודיע שהוא קבל פקודה לחזור לבסיס, לזכותו ייאמר שהוא עמד בדיבורו וצרף גם אותי ואת חברי, תוך שלושה ימים של הליכה מאומצת לחטיבת הפרטיזנים שבפיקודו של הגנרל נאומב.

לחמתי בשורות הפרטיזנים עד אפריל 1944, אז גויסתי לצבא האדום, בחיל הפרשים וסיימתי את המלחמה בקרב על כיבוש פראג. במאי 1947 שוחררתי מהצבא, בדצמבר 1947 עזבתי לפולין וביולי 1948 עליתי לישראל וגויסתי לצה"ל. שירתתי בגדוד השריון בחטיבתו של יצחק שדה, שוחררתי ב-1950.

פינקלשטיין אליהו

בנדרה חמושים והיא לא באה בחשבון עבורנו. אבל, גילה לנו, שבמרחק כמה מאות מטרים מהמעבורת קשורה בשיחים סירה שהיא בבעלותו של אחד האיכרים. הוא לא ידע שגם ליד הסירה הזאת הציבו שמירה. בדרך הצביע המפקד על עץ, וקבע איתנו שבמקרה של תקלה ונצטרך להתפזר כולנו מתאספים ליד העץ. התקרבונו בזהירות למקום עגינת הסירה וכשהיינו במרחק של כ-20-30 מטר מהחוף, נשמעה פתאום קריאה "עצור" ו"סיסמא" תוך שניות ספורות נפתחה עלינו אש מכמה רובים. השבנו אש וכמובן שלא נשארה לנו ברירה אלא לסגת. התאספנו חזרה ליד העץ כפי שקבע המפקד והוחלט שמכיוון שהתגלינו, הסביבה עויינת ונשמעות יריות, אין ברירה,

דער העלדישער טויט פון צוויי יינגלעך פארטיזאנער

און חלום זענען געווען - נקמה. יינגלעך זענען מיר געווען און וואס מיר ווילן דערציילן איז געווינדמעט אלע יידישע יינגלעך און די יינגלעך אין ישראל. פריילינג 1943 דייטשישע מעסערשמידטן זענען געפלויגן איבערן וואלד ווו מיר זענען געווען און אים באשאסן. און פונקט דעמלט איז אנגעקומן דער מאיאר מוחמד און גערופן: "בלייבט אויף אייערע ערטער!"

מיר זענען ווייטער געלאפן. "שטייט!" האט געשריגן דער מאיאר "אויב ניט, שיש איך!" אין האנט האט ער געהאלטן א מאזער. מיר האבן זיך אפגעשטעלט. ווען די שיערייען האבן אויפגעהערט, האט אונדז דער מאיאר געזאגט:

"היינט נאך מיטיק, הויבן מיר אן א אינטערעסאנטע ארבעט. כ'ועל אייך לערנען קוקן גלייך אין די אויגן פונעם "מלאך המוות..." די "אינטערעסאנטע ארבעט" איז געווען א

זאב אברוך

וואס מיר ווילן דא דערציילן איז די געשיכטע פון צוויי טייערע חברים וואס זענען געפאלן; וואס אלע זייערע מחשבות און ווילן

מסוכנע... זאל גיין איינער... ווייל אויב חלילה... זאל זיין נאר איין קרבן, פאר געהרגעטע עלטערן, פאר אייער פאלק... (שטענדיק פלעג ער צוגעבן "פאר אייער פאלק").

ס'געווען ערב פסח. אין א שעה ארום, בערך, זענען מיר צוריקגעקומען און איס באריכטעט אז ס'אונדז געלונגען באפראייען א "קאפ" פון א באמבע. ער האט ממש געשטראלט פון פרייד:

"גייט צו די חברה, מארגן וועט איר ארבעטן און צוגרייטן וואס איר וועט נאר קענען".

אויף מארגן איז ער געקומען אונדז באזוכן. באקוקט די באמבעס. איין באמבע איז פארזשאווערט. ער הייסט איר אוועקלייגן אין א זייט און זיך ניט צורירן צו איר. "א באפיל!" זאגט ער. ס'איז געווען דער צווייטער טאג פסח. סימקע רעדט צו זיך אליין: "א שאד! ס'אגרויסע באמבע. מ'קאן פון איר ארויסבאקומן 8 ק"ג. מ'קאן אויפרייסן דערמיט א גענצע באן. מיט די דייטשן דארט צוזאמען..."

אויף מארגן אין דער פרי איז דערשינען מוחמד צוזאמען מיטן קאמאנדיר קאסטין פונעם שטאב.

"א גוט מארגן, קינדער!"

און צו קאסטינען: זע, מ'זאגט אז יידן זענען פחדנים. א מין געפערליכע ארבעט פירן אויס אט די קינדער! ווער נאך פון די אנדערע וואלט דאס געמאכט?

און צו אונדז: "און פאר אייך קינדער האב איך גייס: אין ווארשע האבן זיך די יידן צעבונטעוועט: די בראווע יידן הרגענען דייטשן! זיי קעמפן העלדיש קעגן די גרויסע צאל דייטשן... אזוי גיט איבער מאסקווער ראדיא... הערט אויס, ניט אנרירן אט די באמבע! דאס איז א באפיל!" און צופרידענע פארלאזן זיי אונדזער ווארשטאט. סימקע דרייט זיך ארום

סך פרווון וואס זענען ניט געלונגען: אויפשטעלן א ווארשטאט כדי ארויסבאקומען דעם אויפרייס - מאטעריאל פון די שווערע באמבעס וואס די רויטע ארמיי האט איבעגעלאזן בעתן שנעלן צוריקציען זיך. מ'האט באדארפט באפרייען דעם "קאפ" פון דער באמבע דורך צעווארעמען איר ביז 100 גראד צעלזיוס, ס'הייסט ביזן זידן אין א פאס וואסער און אויסגיסן דעם אויפרייס מאטעריאל פון דער באמבע אין פארמעס. יעדע פארמע - 5 ק"ג די באמבעס האט געבראכט דער קעמפנדיקער "אטריאד" אינעם לאגער.

נאך עטליכע טעג פון אט דער ארבעט איז אריינגעקומען אינעם וואשטאט סימקע בידערמאן, א 12 יעריק יינגל פון מאניעוויטש און זיך כמעט צעשריגן: "א סוף! אן עק! איך וויל ניט מער ארבעטן מיט שמעונען און וואשן די פערד. איך בלייב מיט אייך. איך בין זיך מתנדב!"

אונדזער גרופע פון 3 יינגלעך האט געארבעט. און נאך ווי אזוי! אפילו נחמקע די קעכין האט זיך צו אונדז באצויגן מיט גרויס כבוד. סימקע האט געלאכט: "זי גיט אונדז דאס בעסטע עסן ווייל זי זעט אונדז אין "עולם הבא" און זי וויל מיר זאלן אויסבעטן פאר איר א גוטן פלאץ אין גן עדן און מיר זאלן איר זיין "מליצי-יושר פארן ריבונ של עולם".

ס'זענען געבליבן 8 באמבעס וואס דער מאיאר האט אונדז שטרענג אנגעזאגט ניט זיך צורירן צו זיי, ווייל זיי זענען געפערליך. ער איז געווען א גרויסער מומחה אין די ענינים.

אין אוונט האבן מיר זיך געזעצט אפרוען. מיר זיצן אזוי ווי ס'אנגעקומען דער מאיאר. ער זוכט אונדז און רופט אונדז מיט אונדזערע יידישע נעמען (מיט דער צייט האבן מיר זיך דערווסט אז ער איז בכלל א ייד פון אדעס...)

"א מין שיינע נאכט איז היינט... מיר דארפן דרינגענד נאך אויפרייס-מאטעריאל. קומט מיר וועלן פרווון באפרייען א באמבע פון די

מאטעריאל...

נאך אין יענעם טאג איז צו אונדז אנגעקומען א גרופע יידן פון טרויאנאווקע. דער מאיאר האט פאר אונדז פארגעשטעלט א יינגל, 16 יאר אלט, א שלאנקער און מיט א שטארקן כאראקטער. פייסקע. מיר האבן זיך באפריינדעט. זיין גאנצע משפחה איז אומגעקומען. זיין ברודער איז דערהרגעט געווארן אין קאמפף מיט דייטשן און אוקריינער. ער איז געקומען צו אונדז נקמה נעמען...

דעם ווארשטאט האט דער מאיאר באפוילן דערווייטערן פונעם לאגער דאס ארט זאל אונדז ניט דערמאנען סיאמקען. וואלוויש איז איבערגעפירט געווארן אין סאקאלאו-איינהייט. איינע פון די שווערע איינהייטן וואס האבן זיך אויסגעצייכנט.

דערנאך זענען מיר ווידער א מאל געווארן דריי. מיר זענען געווארן פארזיכטיקער. קיינמאל ניט געארבעט צוזאמען.

נאך מיטיק האבן מיר באפרייט די "קעפ" און פייסקע האט געפירט דעם מאטעריאל אין א וואגן איינגעשפאנט אין 2 פערד. פלוצים דערשיינט פייסקע אן א וואגן און אן פערד, איך האב דעמלט געארבעט ביי באפרייען א "קאפ".

"לאז, איך וויל אויך פרווון. איך האב אויך א חשבון מיט די דייטשן. אויך איך בין א ייד! ניין? אויך מיינ-נ-נ-נע דארט האט מען דערהרגעט... אלע טרויאנאווקער און מאניעוויטשער יידן... און די טרערן האבן אים געווארגן אין זיין האלדז נאר ער האט זיך באהערשט. א פארטיזאן וויינט ניט...

מיר דערלאנגען אים א באמבע און דערווייטערן זיך. פלוצים - א דונער! אן א וויי, אן א קרעכץ. שא-שטיל. קיין זכר איז פון פייסקען ניט געבליבן. נאר איין ווארט איז מיר גלונגען אויפכאפן: נקמה!" ביי סיאמקען האט זיך "צערסן" אין דער ברייט, ביי פייסקען -

און ארום דער באמבע און מורמלט: 8 ק"ג אויפרייס-מאטעריאל... "מיר זענען דאך דא כדי נעמען נקמה!" זאגט ער צו אונדז מיט א קינדערשן שמייכל און מיט אן ערנסטקייט פון א פאכמאן. געזאגט - און זיך אוועקגעקערט אין א זייט. נענטער צו דער באמבע. ס'ניט אריבער קיין סך צייט ווי ס'האט זיך דערהערט א שטארקער אויפרייס, און פייער-און-פלאם און רויך. מיר האבן דערהערט סיאמקעס קול: "מאמע, וואלוויש... ראטעוועט!".

ארום אונדז ברענט דער אויפרייס מאטעריאל וואס מיר האבן ארויסגעבראכט און קילט זיך און די פארמעס. דער מאיאר איז געקומען צעלויפן און שרייט: "אנטלויפן!..." מיר שרייען: "א שאד דער מאטעריאל!" "טוט ואס איך ווילט" שרייט מוחמד. וואלוויש איז געלאפן רופן הילף. מיר האבן דערווייטערט דעם מאטעריאל און איבערגעקערט די פאס וואסער און שנעל אויסגענומען די באמבעס פונעם זודיקן קעסל... ערשט דערנאך האבן מיר אנגעהויבן לעשן די שריפה.

סיאמקע איז געלעגן אויף דער ערד מיט זינע קישקעס אין דרויסן. ער איז אינגאנצן צעריסען און זיינע אויגן בליאסקען. א שטיק פלייש אן הענט און אן פיס, נאר זיין מויל בעט זיך: "ראטעוועט... מ'האט מיך געשאסן... נעמט נקמה! שמע ישראל..." דאס איז געווען זיין לעצטער געשריי. דער מאיאר האט ארויסגענומען זיין מאוזר און געבעטן קאסטינען דערשיסן סיאמקען. קאסטיין האט אוועקגדרייט זיין קאפ און געשאסן! ס'איז געווארן שא-שטיל... נאר סיאמקעס לעצטע ווערטער האבן ווי אפגעקלינגען אין וואלד און ביז היינט - צו טאג אין אונדזערע אויערן: נעמט נקמה! שמע ישראל...

סיאמקען האבן מיר געבראכט צו קבורה נאך מיטיק. אונדז, זיינע צוויי חברים, האט מען ניט געלאזן גיין אויף זיין לוויה. מיר האבן באדארפט האבן דרינגענד אויפרייס -

באמבע, און מיר זענען שיעור-ניט פארסמט געווארן. אונדזערע פנימער זענען געווארן גרין-בלאס ווי קאלך און אונדזערע ליפן זענען געווארן אינגאנצן בלוי... מ'האט אונד קוים אפגעראטעוועט.

פלאש האט ממשיך געווען ארבעטן אינעם ווארשטאט. ער האט זוכה געווען דערלעבן דעם ניצחון, אבער באלד נאכדעם איז ער געשטארבן פון שווינדזוכט, פון זיין ארבעט מיט די באמבעס.

זאב ראבינאוויטש און זאב אברוך

אין דער לענג צוזאמען א מין "שתי וערב" (א תלמודישער אויסדריק וואס מיינט אין דער לענג און אין דער ברייט [חולין קט"ז]), די רעשטלעך זענען צענויפגעזאמלט געווארן און געבראכט געווארן צו קבורה...

די גרופע האט ווייטער געארבעט. מ'האט אונדז צוגעשטעלט א 20 יעריקן: ישראל-הירש פלאש. אויך פון מאניעוויטש. מיך האט מען איבערגעפירט אין וואלווישעס איינהייט, פריער, געדענק איך, האבן מיר געפרווט ארויסבאקומען מאטעריאל פון א דייטשישער

שלמה רוזמן ז"ל

בסוף שנת 1942 הצטרף שלמה לפרטיזנים בפיקודו של הגנרל מיור פידורוב. השתתף בכל מיני פעולות במיוחד ידוע לי על קרב גדול בו השתתף בסביבות הכפר אובלפי, בו נהרגו הרבה גרמנים.

לאחר השחרור נשאר שלמה עם הפרטיזנים ולא ידעו איפה הוא.

יום אחד בקיץ הוא הופיע פתאום בבית. בא בריצה מהרכבת שעצרה בתחנה, בדקות ספורות הספיק לספר לנו שברכבת נוסעים פרטיזנים לשעבר שמעסיקים אותם בעבודות שחרות ביחד עם שבויי מלחמה גרמנים.

כעבור זמן-מה ברח שלמה מקבוצת העבודה והתנדב לצבא האדום. הוא נשלח לחזית לקו הקדמי.

נפל בקרב בסביבות קרקוב בכפר גולובינקה ונקבר בקבר אחים (בנובמבר 1944).

אחותו אסתר קוטלר

נולד ב-9.9.26 ונפל ב-11.1.1944

היה זה באוגוסט 1942. גטו רפלוברקה עמד לפני החיסול. שלמה היה אז בן 16, נער יפה תואר גבוה וצנום. נבון ומוכשר. במיוחד אהב מוזיקה.

מהגטו נשלח לעבודת כפייה במנסרה בבלסקו-ווליה. לפני חיסול הגטו אספה המשטרה האוקראינית את כל היהודים שעבדו שם והחזירו לגטו.

שלמה הצליח להתחמק מהם.

עם יתר בני משפחתי, ביוזמת אמי האמיצה, הצליח לצאת מהגטו ולברוח ליער. מספר שבועות אחר-כך התאחדנו עם שלמה.

נדדנו ביערות. נתקלנו פה ושם באיכרים אוקראיניים טובים שעזרו לנו וניסו להקל עלינו.

שלמה עבר כרועה באחד המשקים ובכל יום ראשון בא לבקר אותנו ביער ולהביא לחם ועוד מיני מזונות.

זליג קויפמן ז"ל

גויס ליחידה ללוחמה בטרור ובכנופיות
אוקראיניות למיניהן.

בשנת 1945 עזב זליג את בריה"מ בדרך
לפולין ומשם עלה בין המעפילים לישראל.

בארץ התקבל לסולל-בונה, עבד ולמד
נגרות. עם קום המדינה התגייס לצה"ל השתתף
בהרבה קרבות.

עם שחרורו חזר לעבוד בסולל-בונה,
במשך השנים התקדם לדרגת ניהול ופעל רבות
בשיפור תנאי העבודה של הפועלים.

עסק בזמנו הפנוי באירגון וניהול ועד יוצאי
העיר סרניק.

דאג ופעל להנצחת בני העיר שניספו בידי
הנאצים.

עם פרישתו לגימלאות חלה והלך לעולמו
(בכ"ד מ. אב, 1995).

זליג היה איש משפחה מסור לאשתו,
לילדיו ולנכדיו. זכרוננו ישאר חרות עמוק
בלבנו.

רעייתו מרים.

יליד סרניק
ב-1923, להוריו
אהרון ושרה.

כשהופצו
שמועות על
חיסול הגטו,
התארגנו צעירים
בקבוצות וברחו
ליערות. זליג

ושתי אחיותיו היו בין הבורחים. האחיות
נתפסו, הוחזרו לגטו וניספו ככולם...

ביערות המצב היה קשה ממש. האיכרים
סרבו לתת מזון ואף הסגירו את היהודים לידי
המשטרה הגרמנית-אוקראינית.

סיפורי גבורה ופעולות נקם מפי זליג
מופיעים בספר "כאורנים גבהו" ועוד.

כעבור זמן מה התארגנה קבוצת פרטיזנים
בפיקודו של מסורה. צעירים מסרניק וביניהם
זליג, התגייסו. הם השמידו תחנות משטרה
אוקראיניות, פוצצו מסילות ברזל ועוד.
בתחילת 1944 השתתף זליג בשחרור העיר
רובנו בחסות הצבא האדום. מאוחר יותר

האירגון העולמי של יהודי ווהלין בישראל

וחברי המערכת וועדת ילקוט ווהלין

משתתפים בצערם של נשיא הפדרציה הווהלינית במונטיראול

מר משה ווייסמן ובנו דב ווייסמן

על מותה בטרם עת של הרעיה והאם האהובה

דבורה (דורה) ווייסמן ז"ל

מזכירת הפדרציה במשך 30 שנה

תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

משה גורלניק הנפח הפרטיזן האמיץ ממז'יריץ'

בשוטרים האוקראינים קיצוניים וכך הגיעו לביתו של אנדרי בילאושקה בכפר חריטשע והוציאו להורג.

ידו היתה גם באחת הפעולות הנועזות של הפרטיזנים, שהרגו את ה"לנדווירטשאפט", קצין גרמני.

שמו של משה הנפח ממז'יריץ' יצא לתהילה בקרב הלוחמים כאחד שידע והכיר את הצוררים במעשיהם הנפשעים.

למרבה הצער מצא את מותו הטראגי מידי אויבים בוגדניים ששרצו בקרב המחנות של הפרטיזנים.

יהא זכרו ברוך.

ישראל זינמן

חורף 1942, ימי כפור ושלג.

מדי יום עם עלות השחר יצאו 40-50 מיהודי העיירה מז'יריץ' לעבודה, באסם התבואות של הצבא הגרמני בכפר נבירקוב. באחד הימים ארבו שוטרים אוקראינים ליהודים החוזרים מהעבודה ופקדו על חמשה לצאת מהשורה והובילו אותם בדרך שלא שבו ממנה. בבוקר מצאו את גופותיהם מתחת לערימות השלג. רשימת הנרצחים נקבעה על-ידי מפקד המשטרה האוקראינית אנדרי בילאושקה, הידוע לשימצה.

באקציה השניה, ב-23 בספטמבר 1942 נמלט משה גורלניק הנפח ליערות שבסביבה והצטרף לפרטיזנים. פעל רבות לנקום

ספרו לנכדיכם על השואה ועל הגבורה ועל ההישרדות כי הדרך להבין מה שעברתם, ארוכה מאוד

העובדה שכדי להבין באמת מה היה שם ומה קרה שם, כל החושים לא יעזרו. תמונות, קולות, צלילים וריחות - בליל של חושים - כל אלה לא יגרמו לי להבין באמת.

וככל שהתעמקתי בספר, נפערו עיני בבעתה. לפתע, דברים שנלמדו בבית הספר. דברים שידעתי ולמדתי. פרטים שנחרטו במוחי. הפכו לממשות, ויותר מזה - נאלצתי להתמודד עם העובדה שסבי, האדם שאני כל כך אוהבת. היה חלק מזה. חלק מהמושג הגדול הזה שנקרא "שואה" וגבורה בצידה.

ולפתע, המלה "שואה" מתפרקת לרסיסים. "שישה מליון יהודים", ביטוי שהפך, לצערי,

ישבתי מול הספר הגדול והשחור. עליו מודפסות באותיות מוזהבות המילים: "ספר ולאדימרץ". ישבתי וסערה בי תערובת של רגשות. עוד לפני שקראתי את כל מה שכתוב. כשקראתי - תמונות, מחזות וקולות התערבלו בי. תמונות מהספר. מסרטים שראיתי ומספרים אחרים שקראתי. תמונות מדמיוני שניסו, איכשהו, להעביר לי את התחושה של מה שהיה שם. קולות שניסו להעביר לי את הפחד. האימה והכליון. מחזות, שבעזרת חושי ניסו להמחיש לפני את התמונה הכוללת של כל מה שקרה שם.

אך מהר מאוד נאלצתי להשלים עם

וסבתי נסעו חזרה לולאדימרץ לפני מספר שנים. שוב ניקר אותו פחד. אותו חשש שהפגישה עם העבר תהיה חזקה מדי ומכאיבה מדי. אבל היום אני מבינה שזו היתה חזרה הכרחית. שחייבים לחזור. לראות ולהתמודד.

ואני, בדרכי שלי. מנסה להעביר לכם את מה שאנחנו, הנכדים שלכם, מרגישים. כמה קשה לנו לתפוס את המשמעות הכואבת, המהממת, של כל מה שעברתם. אנה מכם, ספרו שוב ושוב. כדי שכלנו נדע וכולנו נבין. כי לקרוא בספר את כל מה שעבר עליכם היתה חוויה כואבת וחזקה במיוחד. אבל לשמוע את הכל מכם יהיה הרבה יותר משמעותי. חשוב שכולנו נבין וכולנו נדע שבצד הזכרון המקנן בנו כל הזמן, תהיה גם, מפעם לפעם, שיחה שתגרום לנו לאותה מערבולת ואותה סערת חושים. ישנה דרך ארוכה עד שנבין כל מה שעברתם. וכל נסיון כזה להבנה מהווה צעד אחד קדימה. אני לא יודעת ולמען האמת אני לא רוצה לדעת. איך הייתי מתגברת על הפרעות הללו. אני לא יודעת איך אפשר לשרוד. אבל אני יודעת בתוכי שאפשר. כי אתם עשיתם את זה. ונותר לי להסתכל בעיניכם בהערצה ובהערכה. ולומר תודה.

תודה שניצלתם ושרדתם. אך לומר "תודה" ושוב "תודה", זה לא מספיק. אני חושבת שבמקרה הזה אתם מבינים כמה אלפי משמעויות טומנת בחובה המלה הזאת. תרשו לי איפוא לסיים ולומר שוב: תודה על הכל.

ליעד מודריק

תלמידת תיכון.

שגור בשפתנו, התפרק לשמות. פרצופים ותיאורים. תכונות של אנשים. חבורות, ממש כמו החברים שלי, הפכו לשמות של הרוגים ונרצחים וגבורים, כאמור.

לפתע השואה איננה טקס ביום הזכרון לשואה ולגבורה. השואה איננה ביקור ב"יד ושם". איננה דפדוף בספר "עמוד האש". איננה הרצאה של המורה להיסטוריה על אנטישמיות. והיא איננה העבודה שעשיתי בכיתה ט' על השואה.

"השואה והגבורה" אינן יומנה של אנה פרנק; אינן "6,000,000 יהודים נספו", היא חלק בלתי נפרד מחייו של סבי ופועל יוצא מכך - מחיי שלי.

ההיקף של הדבר המבעית הזה, שאינו ניתן להגדרה, מדהים. מספר כזה של נרצחים הוא מעבר לתפיסתנו. מלחמה בקנה מידה כזה היא דבר שכיום כמעט שלא יעלה על הדעת. וככל שהרגשתי שהמראות הללו קורמים עור וגידים, כן פחדתי להמשיך ולקרוא. פחדתי כי אי אפשר לתאר את הזוועות שקרו שם במילים. ולעתים אפילו לא במחשבות. פחדתי, אבל המשכתי לקרוא. המשכתי, מכיוון שאנחנו חייבים. כי ללא ספורים שכאלה, ללא הספרים הללו, ללא שיעורי הסטוריה וימי זכרון - אנחנו מאבדים את הכל. אף על פי שזה כל כך קשה וכל כך פוגע. אנחנו חייבים לזכור ולנצור ולעולם לא לשכוח. והמשפט הזה, שגם הוא הפך למין ביטוי שגור, מקבל עכשיו כל כך הרבה משמעויות חדשות.

ואני רוצה לבקש מכם לעולם לא לחדול. לא להפסיק לקיים הזכרות ממין זה. לא להפסיק לזכור ולהזכיר. לא להפסיק להוציא ספרים. לא להפסיק לנסוע ולחזור. כשסבי

ספור פשוט של פרטיזן

חזרנו שנית לאותו מקום כדי להניח את המטען שלנו.

לא הספקנו לקיים תצפית לפני הפעולה עצמה, כי הרכבת היתה כבר קרובה מאוד. הנחנו את המטען ונשארנו בחיפוי. כשנראו אורות הקטר התרחקנו מהמקום. הפיצוץ אירע כשהיינו בקרבת מקום. הרכבת ומסילה ניזוקו כהוגן, בבוקר חזרנו לבסיס שלנו.

ידעתי, כי אחי ישראל אמור להיות בבסיס, חיפשיו ולא מצאתיו. הספקנו עוד לחטוף תנומה קלה, כשהתעוררתי ראיתי לפני את אחי. לשאלתי היכן היה - השיב לי "כשיצאת לפעולה, העדפתי לצאת שוב לפעולה בהתנדבות במקום אחר".

כעבור ימים קבלנו הוראה לחזור לבסיס - האם ליד פינסק ולהתאחד עם הצבא האדום הלוחם בחזית.

חזרנו לסביבות פינסק ובינואר 1944 נפגשנו עם סיור של הצבא הרוסי. השמחה היתה הדדית אך הסיפור הוא בכל זאת רגיל ופשוט. שמחתי שלי היתה כפולה: אני ואחי נשארו בחיים.

אלחנן שטיינגרטן

יחידת הפרטיזנים שלנו חנתה בסביבות פינסק בדצמבר 1943. קבלנו הוראה לצאת לפעולות חבלה בתעבורת האספקה של הגרמנים לחזית אי-שם באוקראינה המערבית.

יצאנו מחלקה של 30 פרטיזנים וביניהם אחי ישראל ז"ל ואני. התמקמנו במרחק של כמה קילומטרים ממסילת הברזל בקו בריסק-קובל, מספר היוצאים לכל פעולה נע בין ארבעה לחמישה. הקבוצות היו מתחלפות ויצאו לפעולה יום אחר יום.

אחי חזר לאחר המתנה של כשבועיים מפעולה של פיצוץ רכבת בקו בריסק-קובל, ובאותו ערב שהוא חזר יצאתי אני עם קבוצה אחרת לחבלה ברכבת. היינו מבצעים תצפית, כי הגרמנים היו מפתרלים לאורך המסילה והיינו מחכים עם חומר-הנפץ עד לדקה האחרונה לפני שהרכבת התקרבה.

הנחנו את חומר הנפץ כשהרכבת היתה במרחק כמאה מטרים מאתנו. מיד אחרי שהנחנו את החומר נשמע קול פיצוץ, התברר כי יחידה אחרת הניחה חומר נפץ דקה אחת לפנינו. נאלצנו לפרק את המטען שלנו, עשינו חניית לילה באחד הבתים בסביבה, בינתיים הצליחו הגרמנים לתקן את המסילה ואנחנו

הועד ואירגון יוצאי רטנה בישראל

אבלים על פטירת החברים בשנים תשנ"ה-תשנ"ו (1995 - 1996)

חנה אברך אלי-בר ברק אליעזר הלד
אליהו פפיר שלמה הורוביץ

יהי זכרם ברוך

פרקי חיי במהלך המלחמה

להימצא בחוץ מן הרעש הנורא של התותחים, המרגמות והקטיושות. ב-12 בספטמבר יוצאים מאיזור ורקה אל השכונות של ורשה - ובר-אנין וגוצלבק (רח' גרוכובסקה). המקום שחנינו בו היה קרוב לצומת והיה כל הזמן בטווח הכלים הגרמניים. ואנו היינו עסוקים בכיבוי כשכל הזמן מפגיזים אותנו. ב-25 בספטמבר יצא הגדוד שלנו למנוחה. ליד הכפר בז'יני קרולבסקה. היהודים המעטים מסרו זה לזה, ב-27 לחודש, שהיום יום כיפור. היו בינינו שצמו. זה היה יום של מועצה קשה. ב-13 באוקטובר סילקו אותי מן הגדוד הארטילרי. על שהתישבתי לרגע בשעת השמירה. בסופו של דבר חנינו בשכונה הגדולה של ורשה פרגה.

באותה תקופה פרץ המרד הפולני בורשה. הדעות חלוקות עד היום על מטרות המרד ובעיקר על התועלת שבו. רבים מעריכים אותו כהרפתקאה נוראה. הגרמנים הרסו את כל העיר, הרוסים לא התערבו אלא בירי לא קבוע, מכיוון שהמרד נשא גם אופי אנטי-קומוניסטי. כל העיר בערה לעינינו. כמה וכמה פעמים שהינו בשדות קרב שהיו שוממים לחלוטין. האדמה היתה ממש חרושה מהפגזים וכל העצים מושחתים, וחללי אדם התגוללו כדומן על פני האדמה. לעתים גם חללים לא היו, אלא שרידי גופות בלבד.

לא רציתי למות על אדמת פולין. זכרתי את הכתוב בספר עמוס "ואתם על אדמה טמאה תמותו".

ב-18 בינואר 1945 עברנו דרך ורשה החרבה והבווערת. מולנו ולצידנו התקדמה שיירה ארוכה של פולנים-אזרחים - מי ברגל, מי בעגלות, מי בעגלות תינוק וכיוצא באלה. כולם עמוסים בחפצים. נודע לנו שאלה הם הבוזים - אלפי בוזים - שפשטו על הדירות החרבות ובזזו ושידדו מכל הבא ליד, לפעמים

הגעתי אל ריכוז הצבא הפולני - בכפר סילצה ליד ריזן. נכנסתי אל המפקדה של הדיביזיה הראשונה ע"ש קוסציושקו. נשאלתי ללאומיות. השבתי "יהודי". ניסו ללחוץ עלי: "פולני בן דת משה?" עמדתי על שלי - ולא נתקבלתי. לא הסכמתי לוותר על לאומיותי היהודית. רק בראשית ינואר 1944 נתקבלתי לצבא הפולני כשאני נרשם כיהודי. שירתתי בדיביזיה השלישית ע"ש רומואלד טראויקוט בגדוד ה-3 של ארטילריה קלה - PAL 3 מפלוגה טופוגרית הועברתי לגדוד הרגלים ה-9 למרגמות 120.

באפריל 1944 התחלנו להתקדם לעבר החזית - מערבה. נשלחתי מטעם הפלוגה שלי לשמש כרץ, מקשר - בין הפלוגה למפקדי הארטילריה הגדודית.

בראשית מאי 1944 הגענו לחבל ווהלין - ארץ מולדתי. שהינו בסופיובקה-טרוכימברוד. באחד הימים התאספנו קבוצת יהודים על-יד שרידי בית הקברות המקומי ואמרנו "קדיש". הרבה ישובים היו לגלי חורבות. רק ארובת העשן נשארה עומדת שלמה. חנינו בכפר מרינובקה. ב-12 ביוני היינו בסביבות טריסק - בחזית. ב-18 ביולי 1944 החל הקרב. ב-5 בבוקר - מה שמכונה "הכנה" ארטילרית - הפגזה מרוכזת של כל כלי הארטילריה על העמדות הגרמניות. זה היה מחזה אימים.

לאחר שבוע שוב התקדמנו. שהינו בסביבות גרבולין (איזור ורשה). ב-11 באוגוסט חצינו את הויסלה והתמקמנו ליד ורשה-נובה ז'ליזנה. כאן היה ריכוז עצום של הצבא האדום ושל הצבא הפולני בשטח מצומצם. הרבה מאוד תותחים מכל המינים. הרוסים קראו לריכוז כזה שממנו יוצאים לקרב המכריע "שדה-הקרב" ב-14 וב-19 לחודש התחילו כל הכלים לפעול. אי-אפשר היה

ללחם ורבים ביקשו מהחיילים מזון. היו שנענו והיו שפגעו בהם בגסות ובאלימות. אני זוכר שתי זקנות גרמניות שבכוחות אחרונים כיתו רגליהם והשתרכו לאט-לאט. הן ביקשו, ממש התחננו שיהרגו אותן. רוב החיילים לא רצו לשמוע, חלקם גם לא הבינו, אבל סוף-סוף נמצא האחד שהרגן. לא הייתי מסוגל אז לשנוא סתם גרמנים ובוודאי שתי זקנות אומללות.

ב-16 באפריל התחילה ההפגזה הארטילרית לשם "ריכוך" האויב. אחר-הצהרים כל היחידות נעו קדימה. עברנו את האודר בעקבות יחידות החזית הראשונה ע"י קוסטריין, והתקדמנו מערבה וצפונה מברלין, היינו קרובים לשכונות הצפוניות של ברלין, המסעות נמשכו לסירוגין כל חודש אפריל עד ה-8 במאי. ואז נודע לנו על קץ המלחמה 8 במאי 1945. ואז התחיל המסע בחזרה לפולין.

משה אוריון (מז'ריץ')

הלך לעולמו לפני שהילקוט הופיע, תנצב"ה

גם בנוכחות הבעלים שעדיין ישבו בבתייהם. הפולנים קראו להם "שברובניקים". הבוזזים שרצו בכל פולין.

ב-31 בינואר 1945 היינו כבר על אדמת גרמניה, ב-7 בפברואר הגיעו במקרה, קרוב למחנה שלנו, כמה יהודיות ממחנה ריכוז בסביבה. אחת מהן היתה צעירה מאוד, אבל כולה שיבה, מזעזע היה לראות את הנערה "הזקנה". יהודים מפלוגות שונות העבירו זה לזה את "הבשורה" על הניצולות. ארגנו בינינו מגבית כספית ומעט בדים. עברו לידינו ניצולים וניצולות גם לא יהודים. בלט מאוד ההבדל - המראה החיצוני של היהודים והלא-יהודים. רוב הלא-יהודיים היו מפועלי החוות הגרמניות, הם נראו בריאים והרבו לשיר ושמחו לחזור הביתה. לאן יחזרו היהודים?

מתקרבים לקולברג ב-14 במארס. חנינו ליד תחנת גז, שקרבות קשים התחוללו בסביבה. הרבה הרוגים במצבי תנוחה שונים ומשונים ומזעזעים בתוך בוך ודם. ב-18 לחודש נכבשה קולברג. גרמנים בעיר רעבו

בצבא האדום, בצבא הפולני - ארצה!

הבודדים מבני המשפחה שהצלחנו להימלט. ביער פגשנו עוד בודדים שהצליחו לברוח. התארגנו. בנינו בתוך היער מקלט. לימים השגנו וגם קנינו נשק. אוכל היינו משיגים בלילות אצל האוקראינים ואצל הפולנים, וכך עברנו את חורף 1942 וקיץ 1943. ובחורף 1943 בחדש דצמבר, לפנות בוקר, פשטו על מקום האוקראינים, רצחו את אחי יוסף ז"ל ועוד 4 מתוך קבוצתנו.

הצבא האדום שחרר את האזור שלנו בפברואר 1944. גויסתי לצבא ונשלחתי לחזית לנינגרד, נפצתי באחת ההתקפות ואושפזתי

בסלישץ-זוטא לא היה ג'טו. השלטון הנאצי התייחס אלינו כאל יהודים חקלאיים, לקחו מאתנו את הכל: פרות, תכשיטים ועוד, ואת התוצרת החקלאית, כולל פרות לבשר. נלקחנו לעבודות כפיה ולעבודות שונות ומשונות.

ביום י"ג באלול 1942 ריכזו את כל היהודים למגרש שליד הנפחיה ומשם הובילו אותם לחוטנקה, שליד קוסטופול שם היו מוכנים מבעוד מועד בורות שהוכנו על ידי אוקראינים. מי שהצליח ברח ליערות שבסביבה, אני ואחי הגדול יוסף ז"ל היינו

פשטתי את המדים ועברתי את הגבול פולין-צ'כוסלובקיה והסתננתי לצד האמריקאי בסביבות פילזן וכך המשכתי בדרך-לא-דרך עד קפריסין ומשם-ארצה. בארץ הקמתי משפחה בעה"ש.

שמואל לידרמן

בבית החולים, לאחר כחודשיים נשלחתי למקום איסוף.

הצבא הפולני התארגן כבר על אדמת פולין ונשלחתי ללובלין למחנה השמדה מידנק לאחר שכבר שוחרר.

כחייל בצבא הפולני הגעתי לדרגה חזיתית להגיע עם הצבא הפולני עד ברלין.

אליהו שליטא ז"ל

הספיק לביים מחזה ביידיש. הוא לא מצא את מקומו בעירה ונסע לביאליסטוק, בתחילת 1941 זכה במינסק בתחרות לכשרונות צעירים במקום הראשון, על קול הטנור הנפלא שלו. במאי 1941 גויס לצבא האדום כטנקיסט, והוצב בוורוניז'. לא ידוע לנו מתי, איך ואיפה נפל. יהי זכרו ברוך.

אחותו שרה שפטריק שליטא

בן פנחס ומינדל נולד בדומברוביצה ב-1919. הילד ה-12 במשפחה. כשאליו היה בן שנה נפטר אבינו ששימש כחזן בעיירה.

אליהו גדל וחונך על ברכי האם והאחים המבוגרים ממנו. היה ילד כשרוני. בגיל 12 סיים בהצלחה את ביה"ס "תרבות" בעיר. ב-1933 נשלח ללמוד בביה"ס מקצועי בבריסק. סיים את ביה"ס כמסגר וחרט. ב-1938 נסע ללודג'. שם השתלם בדרמה ובמוסיקה. כשפרצה המלחמה ב-1939 חזר לדומברוביצה בה

יצחק שפטריק ז"ל

יצחק קיבל משרה ממשלתית בכירה, כמנהל מחסני התבואה של המחוז. למחסנים אלה נדרשו איכרי הסביבה לספק מכסות מיבולם, יצחק עבד במשרה זאת עד נסיגת הסובייטים בשלהי יוני 1943. גויס לצבא האדום ונפל בחזית נגד הנאצים. יהי זכרו ברוך.

אלמנתו שרה שפטריק - שליטא

בן אפרים, נולד בדומברוביצה ב-1916. בן שנה נתייתם מהוריו, אומץ על ידי דוד אמו. עד גיל 12 למד בבית הספר דתי "יבנה" בעיירה, מאז החל לעבוד בחנות של מיטיביו. בגיל צעיר ניהל בצורה עצמאית את החנות, היה חרוץ, טוב-לב וישר-דרך. כשנכבשה דומברוביצה על ידי ברית המועצות הולאם רכוש המשפחה שנחשדה כעשירה.

חיילים יוצאי ווהלין אשר לחמו ונפלו במלחמה נגד הצורר הנאצי

נחום (איגנאץ) שץ, נולד בלוצק, התנדב לצבא האדום ועל-פי מקורותינו נפל בעת חדירת הדיביזיה, אליה השתייך, למזרח פרוסיה.

חיים סופר, נולד בקזמניץ. נפל ב-2.9.1944 (לפי אישור רשמי של המטה הראשי של הצבא האדום).

עמה ודוד פריטל

אולשנסקי צבי ז"ל

למחייתם ולבטחונם.

חבריו הרוסים והאוקראינים לא ראו בעין יפה את מעשיו ויחסו למחנה המשפחה. יהודים במחנה שמרו עליהם. הוענק לו אות ההצטינות הגבוה ביותר - גבור ברית המועצות. עלה לישראל בסוף שנות הארבעים, נפטר ערירי. יהי זכרו ברוך!

גבור ברית המועצות.

נולד בכפר דרוזדין ליד רוקיטנה ב-1939 גויס לצבא האדום. נפל בשבי הגרמני, ברח והצטרף לקבוצת פרטיזנים ע"ש "פלסקונוסוב", צורף ליחידת החבלנים (דיברסיה) בהנהגתו הורידו כ-20 רכבות, עמוסות צבא, ציוד מלחמתי, בחסות היחידה הלוחמת, התקיים מחנה משפחה של זקנים נשים וילדים. צבי דאג

טרוסמן יחיאל ז"ל

שחרור האיזור, חזר לרוקיטנה עמד בראש קבוצה לוחמת לביעור כנופיות בנדרובצים. דאג לילדים ולזקנים שנשארו. נפל בקרב איתם בשנת 1944.

נולד בכפר דעכט בשנת 1903. עם תחילת חיסול יהודי ווהלין יצא ליערות בראש קבוצת יהודים שהצטיידו בנשק, הצטרפו ליחידת פרטיזנים רוסית ע"ש "פלסקונוסוב" אחרי

אייזנברג אברהם

שם חוסלו.

השתתף בחיסול בנדרובצים ושריפת הכפר רקפילובקה שתושביו התנכלו ליהודים - שרידים שברחו מהשחיטה.

נולד ברוקיטנה בשנת 1920.

הצטרף ליחידת פרטיזנים ע"ש "שיטוב". השתתף בכיבוש העיר רובנה בשנת 1943. חיסל 20 גרמנים שהתבצרו בבית החרושת לזכוכית. פוצץ אותו והגרמנים הובלו ליערות -

בינדר אשר

קיבל אות הצטיינות "מלחמת המולדת" באותה יחידה פעלו גם הפרטיזנים היהודים נחמן בליזובסקי, ברוך פרלוביץ, יהודה גרמפלר ואחרים.

נולד בשנת 1920 ברוקיטנה. לחם ביחידת הפרטיזנים ע"ש "קרמלוקה". השתתף במיקוש ובפיצוץ 12 רכבות בין אולבסק, רוקיטנה, קלוסובה וסכנו.

נ.ט. קונישצ'וק (קרוק)

"הם היו רבים"

*מתוך "פרטיזנסקאיה דרוז'בא" ההוצאה הממשלתית, מוסקוה, 1948

וולודיה צוויבל היה פארטיזאן-חבלן מצויין. הוא מת מות-גיבורים, במלאו משימה שהוטלה עליו.

מות-גיבורים מת גם **ליסאק** - יהודי מחבל רובנו. רציחתו עלתה לגרמנים במחיר יקר - בקרב האחרון הוא הספיק לחסל ששה פאשיסטים.

אבא קלורמן עם קבוצתו הפציצו 8 רכבות בהשמדם כמאתיים גרמנים, שפניהם היו אל החזית. מלבד זאת הם שרפו שנים-עשר טאנקים ולא מעט מכוניות. הוא היה סייר זריז ומפקד מצויין של מחלקה.

איציק קופרברג עם מחלקתו פוצצו שבע רכבות שהובילו ציוד צבאי וחיסלו כשמונים גרמנים.

ברל לורבר היה מפקד מחלקה מורכבת מפארטיזאנים יהודים בלבד. מחלקה זו השמידה עשרים וארבע רכבות גרמניות, שמונה-עשר קטרים, ארבעים קרונות, ארבעה גשרים גדולים, שלוש-מאות גרמנים. לורבר עם לוחמיו השחיתו את קו הטלגרף והטלפון לאורך עשרים ושמונה קילומטרים.

עד המלחמה הייתי יושב-ראש של מועצת כפר באיזור קאמינקושינסק שבחבל ווהלין. ב-28 ביולי 1941 התחלתי בהקמת יחידת פרטיזנים. עד מהרה קשרתי קשרים עם היהודים מגריווה ומהעיירה מנייוויץ'. הפרטיזנים היהודים הצליחו להוציא מהעיירה ומהיישובים הקרובים כמאתיים יהודים, גברים ונשים, שהצטרפו לאחר מכן אל האוטריאד שלי.

אספר על אחדים שהצטיינו במיוחד:

אברהם בליישטיין, סייר. נתקל בקבוצה של עשרים גרמנים. הוא נלחם בהם עד שנפל מפציעה קשה. הגרמנים תפסו אותו והביאוהו שותת דם לגסטאפו בקאמינקושינסק, עינו אותו עינויים אכזריים - תלשו עורו ושברו צלעותיו. הגרמנים תבעו ממנו להצביע על מקום הימצאה של "היחידה היהודית". אברהם נשא את יסוריו בגבורה עילאית ולא גילה מאומה. הוא מת כפרטיזן אמיתי, כבן נאמן ומסור למולדת הסובייטית. אחיו של אברהם הרשל בליישטיין, נפל גם הוא בקרב עם הגרמנים.

אחיהם של אברהם והרשל בליישטיין שנפלו, הפציץ אחת-עשרה רכבות גרמניות, השניד שמונה מכוניות וטאנקים אחדים.

חנן וולפר

דב לורבר

אלכסנדר אגס

משה פלאש

מישה אדלשטיין

הירש גרינברג, עסק בדומה לוובה

אברוך, בחילוצ פיקות מפצצות-אוויר שלא נתפוצצו. בדרך זו קיבלנו חומר-נפץ, שהיה בו מחסור. גרינברג המציא מפתח מקורי, שבעזרתו הוקלה והוחשה עבודה זו. לא מעט פצצות-אוויר של גרמנים נעשו למקור של מוות לגבי גרמנים עצמם.

ב"בית-החרושת למוקשים" שלנו עבדה גם **ליינה בלישטיין**, אשר הכינה בשבילנו כאלף מוקשים באמצעים פרימיטיביים ביותר. העלמה אמיצת-הלב יצאה לפעולות סיור עם נשק ביד. היא נפלה בהתקפת-אוויר על פלוגתנו.

לייב פליאש היה המשדר שלנו. הוא

ריכו בידיו את הקשר עם פלוגות פרטיזנים אחרות וכן עם מוסקבה. עבד במרץ גם בתעשיית המוקשים שלנו ולקח חלק בהרבה מבצעי קרב.

יוסף צוויבל היה מפקד מחלקה. יחד

עם פרטיזנים אחרים פוצץ רכבות עם גרמנים והעיף גשרים. גם יענקל צוויבל היה מפקד מחלקה. הוא ואנשיו השמידו כעשר רכבות של גרמנים.

שמעון ואלפר היה אחד ממארגני

הפלוגה שלנו. פעם הטלתי עליו משימה - ללכת למאניוויץ' כדי להציל את היהודים שעוד נשארו שם. ואלפר חזר משם עם שלושים ושנים גברים ושלוש נשים, כולם היו לוחמים פעילים בפאשיסטים.

ציינתי רק שמות ספורים מבין הפרטיזנים היהודים, לוחמים ומפקדים של פלוגתי. רשימה מצומצמת זו אפשר להרחיב פי עשרה ויותר. היו רבים כאלה, נוקמים עממיים. במשפחות שלמות ובקבוצות גדולות חמקו יהודים משיני הטרף של האויב, חדרו אל היערות ונלחמו בכובשים לחיים ולמוות.

מרים בלישטיין פעלה כפרטיזנית

משנת 1943, היא לקחה חלק בהרבה פעולות-חבלה, בהן פוצצו כמה רכבות גרמניות, שיצאו אל החזית. מרים בלישטיין היתה גם סיירת נועזת.

איציק זפרן, יליד 1928. הפרטיזן הצעיר

השתתף במידה שווה עם כולם בהתקפות על חיל-המצב והרכבות של הכובשים. היה ממלא את המשימות הקשות והמסוכנות ביותר שהוטלו עליו.

את שעייה זרועקי ראינו תמיד בגזרות

המסוכנות ביותר בעת הקרבות. כאשר היה צורך למלא משימה חשובה מאוד, אשר דרשה מהאדם מאמץ ללא שיעור והיתה כרוכה בסכנת נפשות, נענה זרועקי מבין הראשונים. לא אחת הלך לסיור למרחק של שלוש מאות קילומטרים, כדי לבדוק את המקומות, בהם ניתן להשיג נשק וציוד מלחמתי.

אייזיק אברוך נמנה עם הפרטיזנים

המסורים והיותר נאמנים, אשר קיבלו על עצמם כל משימה קשה, ללא כל אבחנה. הוא השתתף בהרבה פעולות-חבלה נגד הכובשים הגרמניים.

וובה אברוך היה הטכנאי שלנו. הוא היה

מריק את הפצצות הגרמניות שלא התפוצצו, כדי לצייד את הפלוגה בחומר-נפץ. בדרך זו הפיק וובה אברוך חומר-נפץ רב מהפצצות הגרמניות שנפלו שלל בידינו.

עם נשק משלו הופיע בפלוגה ישראל

פוכטיק, אשר הרג במו ידיו גרמנים אחדים ונטל מהם את הרובים. אצלנו הוא נתמנה למפקד מחלקה ועם חבריו לנשק פוצץ שמונה רכבות גרמניות. הרבה פעמים יצא לפעולות-סיור, התקיף מיפקדות של גרמנים והעיף גשרים.

די וואלינער פעדעראציע אין לאס אנדזשעלעס

האט דעמלט געמאכט די וואלינער פעדעראציע אין לאס אנדזשעלעס. די איבערגעגעבענע ארבעט פון חברים האט אפגעשפיגלט די פאזיטיווע רעזולטאטן. ס'איז איבערגעשיקט געווארן געלט קיין ישראל פאר "בית הלוחם", בית יתומים, "הועד למען החייל", אאז"וו. אין דער זעלבער צייט האט אויך דער איגוד "יוצאי ווהלין" אין תל-אביב זיך געווענדעט צו אונדז מיט אן אויפרוף העלפן בויען א "היכל" אויפן נאמען און אנדענק פון די טויזנטער יידישע קדושים אין וואלין, תיכף ומיד האט אונדזער פעדעראציע איבערגעשיקט די ערשטא 16,000 \$.

גאנצע 8 יאר האט ח' יעקב סטאלאר ז"ל אנגעהאלטן אינעם אמט פון פרעזידענט און נאר אין יאר 1972 איז געווארן אויסגעוויילט ח' שעי קיפניס. ח' קיפניס, א גרויסער פאטריאט פון מדינת ישראל, האט זיך אריינגעווארפן מיט לייב-און-לעבן אין דער ארבעט פאר דער פעדעראציע. ער איז געגאנגען פון שטוב צו שטוב, אגטירט און געפאדערט וואס מער געלט פאר ישראל.

דא איז כדאי צו דערמאנען דעם העלדישן וואלינער פארטיזאן שמעון פייקאו ז"ל, וואס האט א סך מיטגעהאלפן. וועגן אים האט געשריבן ה' יהודה קערצמאן פון ישראל. אין "ילקוט ווהלין" 151-152 און אויך אין איצטיקן ילקוט "א פארטיזאן וואס האט געראטעוועט הונדערטער יידן". ס'איז ממש צו שטוינען.

אין יאר 1980 נעמט איבער דאס פירערשאפט ח' ליטוואק. אלס נייער פרעזידענט האט זיך ח' ליטוואק אויסגעצייכט א דאנק זיינע פעיקייטן און גוטע ארבעט (ליידער צוליב פארשידענע פריוואטע סיבות האט ער געמוזט דעמיסיאנירן).

אין 1985, אויף אן אלגעמיינער פארזאמלונג, איז געוויילט געווארן אלס

ווען די ערשטא וואלינער, נאך דער צווייטער וועלט-מלחמה, זענען אנגעקומען קיין לאס אנדזשעלעס האט געדויערט א שיינע פאר יאר ביז א קליינע גרופע פון די וואלינער, ח' יעקב סטאלאר ז"ל, סעם שעכאטאו און שמחה שלאכטמאן. האבן באשלאסן עפעס אויפטון כדי זיך אנשליסן און זיך פאראייניקן מיט כלל ישראל אין דער וועלט. ס'הייסט מיט ישראל. דעמלט זענען שוין געווען אין לאס אנדזשעלעס א היפשע צאל וואלינער מענטשן. ס'איז שוין געווען 1963. די 3 האבן באשלאסן - און געטון. מיט מסירות נפש ממש האבן זיי זיך אריינגעווארפן אין דער ארבעט וואס האט געשאפן דעם פונדאמענט פון דער וואלינער פעדעראציע אין לאס אנדזשעלעס. די קליינע גרופע חברים האבן אנאנסירט אין דער יידישע צייטונג דעמלט, "פארווערטס", אז "ס'קומט פאר, אין הויז פון ח' יעקב און העללא סטאלאר אין דעם און דעם טאג און שעה, די ערשטע פארזאמלונג פון וואלינער".

איז קאן מען זיך פארשטעלען וויפיל מענטשן זענען געקומען און וואס פאר א שמחה איז געווען ווען וואלינער האבן זיך געטראפן נאך איבער 20 יאר ניט זעען זיך און זיך דערמאנט אין די יארן פון דער אלטער היים. ס'האט זיך געשאפן א זייער ווארימע אטמאספערע. מענטשן האבן זיך געהאלדזט און געקושת. מיט גרויס ענטוויאזם איז געוויילט געווארן די ערשטא פארוואלטונג מיט חבר סעם שעכאטאו בראש (פרעזידענט). אין א יאר ארום, אין 1964, אויף אן אלגעמיינע פארזאמלונג, איז געוויילט געווארן אלס פרעזידענט חבר יעקב סטאלאר און אלס סעקרעטאר - חבר שעי קיפניס, וואס האט גלייך פארעפנטליכט א שיין ארטיקל אין "ילקוט ווהלין". א גרויסער שריט פאראויס

פאר גמילת-חסדים-קאסע (ביים איגוד ווהלין אין גבעתיים) פאר נייע עולים \$5,000. פאר יערליכע סטיפענדיעס פאר וואלינער קינדער אין ישראל. און אנדערע אנשטאלטן אין ישראל אאז"וו. א דאנק קומט אויך די חברים פון דער פארוואלטונג וואס האבן ענערגיש מיטגעארבעט: פיינבלאט, מגיד, יטקין, ביסמאן, האבערמאן און אנדערע. א יישר כוח להם ויעמדו כולם על הברכה.

משה האקמאן

וויצע פרעזידענט, לאס אנדזשעלעס

פרעזידענט ח' סימא מגיד, זי האט ממשיך געווען מיט דער גוטער ארבעט גאנצע 2 יאר. אויף אן אלגעמיינער פארזאמלונג אין 1987 איז געוויילט געווארן אלס פרעזידענט ח' זינא נאדבארני. ביי זינאן האבן זיך אנטפלעקט גאר גרויסע פעיקייטן און אקטיוויטעט וואס האט ניט אויפגעהערט וואקסן. א דאנק איר האט אונדזער פעדעראציע געקאנט שיקן מער הילף פאר ישראל למשל \$30,000 פארן שפיטאל אין תל-השומר (הארץ אפטיילונג); א וועלדל פון 2000 ביימער (קרן קיימת) צום אנדענק פון די וואלינער קדושים; \$40,000 פאר מגן דוד אדום (אמבולאנס אין נתניה);

האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל
ועדת ההנצחה של הפרטיזנים והלוחמים בווהלין,
וארגון יוצאי מניביץ והסביבה בישראל ובחו"ל
מודיעים בצער רב על פטירתו של
מפקד הפרטיזנים ביחידת קרוק
דב לורבר (מלינקה) ז"ל
ומשתתפים בצער המשפחה

איגוד יוצאי ווהלין בישראל
הועדה להנצחה פרטיזנים וחיילים מווהלין,
ארגון יוצאי קמין-קושירסקי
מודיעים בצער רב על פטירתו של חברנו
אהרון סוקול ז"ל בארה"ב
מבין התורמים העיקריים להקמת האנדרטה
ומשתתפים בצער המשפחה

באירגונים

אוסטראה

באוגוסט 1995 יצאה משלחת בת 40 חברים לאוסטראה, לשם גילוי המצבה. את המשלחת, ביניהם ניצולי שואה, לוחמים בנאצים, וכן נציגי הדור השני והשלישי - הנהיג יוסף גליצקי, היושב ראש הנמרץ של ארגון יוצאי אוסטראה בישראל. למשלחת הצטרפו גם 15 בני עיר מארה"ב ומרוסיה. המצבה הוקמה מתרומתם הנדיבה של יוצאי אוסטראה בארץ ובחו"ל.

המשלחת התקבלה בחמימות רבה על ידי ראש העיר מר ניקולאי גרישצ'וק ונציגי אירגונים שונים בעיר. הם ארחו את המשלחת במספר אירועים חגיגיים, כולל קונצרטים מיוחדים, בהשתתפות בני העיר בריקודים ובשירה וכן הובאה להקה מיוחדת מקייב ששרו גם שירים בעברית.

גולת הכותרת של הביקור היה טכס גלוי המצבה, שתוכנן על ידי האדריכל זלמן שוחט, בן עירו. ליד קבר האחים, בו קבורים אלפי יהודים, נערכה אזכרה, נאמרו תפילות, כולל קדיש בציבור. "התקוה" והנפת דגלי ישראל. רבים מתושבי העיר, על זקניהם וטפם, כיסו את המצבה בעשרות זרי פרחים. הטלוויזיה הממלכתית צילמה והקליטה את האירוע והוא שודר במסגרתה. חויה בלתי נשכחת לחברי המשלחת ובמיוחד לדור הצעיר היה הביקור בעיר בה נולדו הוריהם.

חיים זוסמן

רטנה והסביבה

ביולי 1995 נסעו 9 חברים לרטנה. להשתתף בטקס הסרת הלוט מעל המצבה, שהוזמנה בביקורנו הקודם (אוגוסט 1994), בגבעת פרוכוד - מקום קבר יקירינו שנרצחו. בטקס השתתפו ראש המחוז, פרנסי הכפרים מהסביבה וכ-300 אוקראינים. בצידי המצבה התנוססו דגלי ישראל ואוקראינה והתזמורת העירונית פתחה בהמנון שלהם. נשאו דברים: ראש המחוז, 3 אוקראינים, ילדה בת 10 ואני הח"מ וחונא שטיינגרטן, דברנו עברית ודברינו תורגמו לאוקראינית.

אוקראיני אחד אמר בין השאר: "בושה לאוקראינים שעזרו לגרמנים לרצוח יהודים..." הונחו עשרות זרים. הדלקנו נרות נשמה, נאמרו "אל מלא רחמים" ו"קדיש" ושרנו "התקווה".

בן - ציון קמינצקי

רוקיטנה

אשתקד יצאה משלחת של 30 מיהודי רוקיטנה מישראל, קנדה, ארה"ב כשביניהם בני דור המשך, "לקברי אבות" ברוקיטנה ובסביבה.

בנוסף למצבה ברוקיטנה, הוקמה גם מצבה בכפר ברזוב, שם נרצחו 400 יהודים. כמו-כן שוקם בית הקברות ברוקיטנה שם הוטמנו עצמותיהם של יהודי רוקיטנה והסביבה שנאספו ע"י חברי המשלחת.

ישכר טרוסמן

מנייביץ וקולקי

הוקמו מצבות ליהודי עיירות אלה.
בגילוי המצבות השתתפו משלחות מבני מנייביץ וקולקי בישראל.
לאחרונה הוקמו מצבות גם בעיירות טראיאנובקה ופובורסק, הסמוכות למנייביץ.

ארגון יוצאי אולבסק

כ-250 איש, שעלו לאחרונה מחבר העמים, התכנסו באשדוד ובחרו בהנהלה מצומצמת במטרה להצטרף לאגוד יוצאי ווהלין בישראל.

יהודה מרין

בקמין - קושירסק והסביבה

לפני כמה שנים הוקמו בעיירות 3 מצבות, על הגברים, שם נרצחו משפחותינו:
(א) במקום הרצח של 100 הראשונים (במפעל הסיליקא בי"ח אלול תש"א - 23.8.41.
(ב) בבית העלמין היהודי (שלא נותר זכר ממנו) שם נרצחו ונקברו כ-3000 נפשות ב-2 האקציות:
בכ"ז מנ' אב תש"ב - 10.8.1942, ובכ"ב מר-חשון תש"ג - 2.11.1042.
(ג) בכפר חוטישובי, שם הוצאו להורג יהודים שנתפסו בכפרים וביערות, לאחר חיסול הגיטו. כן הוקמה אנדרטה בכניסה לגיטו, ברח' קובל.
מדי שנה מבקרת קבוצה מבני העיר והסביבה באיזור. השנה לא נסענו, אך מתוכנן לנסוע בשנה הבאה (בערך ביוני-יולי 1997), אנו עומדים בקשר עם יוצאי עירנו, שחיים עדיין באוקראינה וברוסיה ותומכים בהם במידת האפשר, לייבל בן ישעיהו כשר עומד לעלות בקרוב.
כיום אנו עוסקים בפרוייקט של הקמת אנדרטה בגינה שליד היכל יהדות ווהלין לזכר פרטיזנים ולוחמים מיהודי ווהלין שנפלו בקרבות או נפטרו. יזמיה ומממניה הם יוצאי עירנו: מש' שמואל-אבא קלורמן ז"ל ויבדל"א: מש' ישעיהו זרזקי ומש' אהרון סוקול.
תודתנו נתונה להם על מימוש פרוייקט זה שביניהם כ-60 לוחמים ופרטיזנים יוצאי קמין-קושירסק והסביבה. לטכס גלוי האנדרטה הוזמן גם יו"ר איזור קמין-קושירסק מר קומטרי, שסייע רבות להקמת המצבות בעיר.
עם פטירתו של שמואל-אבא קלורמן ז"ל, הלך מאיתנו חבר וידיד, יוזם פעילויות בארגון ותורם נכבד לפעילותינו. יש לציין בסיפוק שרעייתו זיסל תבדל"א, ממשיכה במסורת זו.
אנו פונים לדורות ההמשך לבוא וליטול מאתנו את ה"שרביט" שחס ושלום לא תנותקנה השרשרת והפעילות.

ועד האירגון

והגדת לבנך

כיום אתמול, שאין בו כדי למחוק מזכרונך את הפרט הקל ביותר.

•

מאמרותיו של ר' ישראל בעל-שם טוב: בזכירה טמונה הגאולה. כיום יש באימרה זו משום מוחשיות-יתר. אין הזכירה באה דווקא להפכנו למקוננים, או לזרוע פחד בלבבות או - להחיות בלבנו את זכר הקדושים - ותו לא. היא באה בראש וראשונה להזכירנו כי שומה עלינו לגבור ולהיות חזקים יותר, ויש בכך משום בשורה המשתמעת ממותם המחריד של קדושינו, מעין צוואת "חזק חזק ונתחזק" כדרך שיהודים מסיימים קריאת פרשה. או, כדברי המשורר, "ובמותם ציוו לנו את החיים".

ומתחשק מאוד לפרש אימרה זו, כדרך שצדיקי החסידים היו עושים זאת. מדי זכרנו את קדושינו - ויותר משאנו זוכרים אותם - באים הם להזכיר לנו דרכי גאולה מה הן, וזה שאמר הבעש"ט: בזכירה, וכו'.

לפיכך, כאשר אתה מנסה להעלות זכרונות מעמק הבכא ההוא; כאשר אתה יושב ומעלעל בדפי ספר לזכרם, קורא על אנשים קטנים, כביכול, חסרי אונים, שלעיתים היו אנשים גדולים ונעלים; אתה קורא על מעשיהם הקטנים, שלעיתים היו גדולים וחשובים ואנושיים לאין-ערוך, פרי אהבת ישראל נפלאה שעוד הרבה שנים ויובלות נתברך בה - דע לך, כי לא ספר-בכי ומספד אתה מחזיק בידך; הרבה מאוד מקורות עמך מקופל בו, ואפשר שזהו גם מאותם הספרים אשר ישפיעו על הדורות הבאים בישראל; אשר מהם ישאבו עוז ואמונה והידע להתקיים ולחיות "עד דור אחרון".

•

מאז הושמדו קהילות-קדושות דוהלין בידי הנאצים ועוזריהם עברו כחמישים ושלוש-ארבע שנים. שנים סוערות, שתחילתן בבכי וחרדה וסייג-ליל בחיי השרידים, אנשי הקהילות החיים עמנו כיום הזה, כבחי רבים מאוד מאתנו. תקופה הרת אימי-מלחמות ושואה מכאן ומאורעות היסטוריים כבירים - תבוסת הנאצים והקמת מדינת ישראל והנצחון על הקמים עלינו לכלותנו - מכאן. ובמשך כל השנים האלו ולאורך כל דרך ההתחזקות הזאת לא שכחו בני הקהילות את יקיריהם, כשם שהאומה כולה לא שכחה את קדושיה ואת לוחמיה וגיבוריה. כאילו היה זה רק אתמול. העיירות והאנשים והיערות. השרשיות והביתיות האלו. והמעגל הצר סוגר גם עליך. והחלומות והשאיפות והתקוות של דור צעיר אחרון בערי ועיירות ווהלין, ועל כולם - החיים העלובים והמוות האיום.

אכן, היה זה כאילו רק אתמול, אך תמול המביע אומר גם להיום. משל עבר והווה נשקו. אפשר שמלים אלו מבטאות הווי ומציאות של דורות. שחייב כל דור ודור ללמודם מקודמיו. שכן כל דור בישראל חוליה היא בשרשרת אחת ארוכה. ולעיתים כה דומות החוליות זו לזו. אולי מפני שבכל דור ודור קמים עלינו לכלותנו וכו'. זה מקרב אותך אל העבר הקרוב או הרחוק. משל אתה חי את חייו, פחדיו, לעיתים גם מת את מותו. ללמדך כיצד להעמיק שורשים ואיך לא למות.

מטעמים אלה ואחרים אין ערך לזמן העובר. יש ואתה רואהו כמסכת אחת של חולשה - צורך גבורה; של מחדל-צורך. מעש. אפשר שאם נשכיל להבין זאת, נבין גם את המשמעות של "נצח ישראל" - וחמישים וארבע שנים שעברו, נראות לך לפתע, באור זה,

ישראל עולים חדשים, כיום הזה - לו נפגשו פנים - אל - פנים, עם אהבת ישראל שכזאת?... איכם, האנשים הקטנים - הגדולים של קהילות - קדושות דוהלין? הו, מי יתן וירבו כמותכם בישראל של היום!

מצבות קטנות אנו מנסים להקים בזה לזכרכם. יהי רצון שרוחכם תהא שורה בקרבנו וצרורה בצרור חיינו לעד.

•

והגדת לבנך את כל הדברים האלה, על השואה ועל הגבורה כאחד. לבנך ובני בנך והבאים אחריהם. צוררים ניסו להשמידנו, עד האחרון שבנו, על היותנו יהודים - עם בגולה "עם חסר שורשים ללא תקנה". לשרשים אלה חזרנו וחוזרים. לא עוד ה"יהודי הנודד" - טרף לאויביו בארצות גלותו. והגדת לבנך את כל הדברים האלה - למען ידע הוא ובניו אחריו. אין אנו יכולים לפרש כאן את כל מגילת היסורים והזועות האלו ומחובתך לעשות זאת. לפיכך - - והגדת אותם אתה לבנך, חובתך היא, כי מחובתו הוא לדעת.

נתן ליבנה

קהילות מופלאות היו עירות ווהלין הקטנות ומופלאים היו האנשים בה, צדיקים, מגדולי מנהיגי החסידות מכאן - ומשוררים וסופרים גדולים ומשכילים ומפיצי תרבות וקידמה מכאן; נושאי דגל יידיש ונושאי דגל העברית ומצויים בהן כל השמאל שבקרבת יהדות ווהלין (ופולין) התוססת, הדואגת לשיפור מצבם הכלכלי, החברתי והתרבותי של יהודים בכל מקום בו הם חיים - והציונות הענפה על מחנותיה ודגלה, המאמינים שאין תקומה לעם אלא על אדמת מולדתו, ועושים במרץ רב בכיוון זה. לכאורה, אלה ואלה - גורל עמם הדאיגם, אך מי חכם וידע את הבאות? טבעי שכל צד ביקש למשוך את העם אליו, לדרך בה הוא הלך והאמין, ועל כך הקטטות המרובות, ממש כאבנים ההן של יעקב אבינו שרבו ביניהן "עלי ינוח צדיק את ראשו" עד שהפכן אלהים לאבן אחת גדולה...

אשר לדידי - הריני מעמיד בשורה ראשונה כל אותם יהודים ונשים צדקניות, רחמנים בני רחמנים, אשר עשו כמיטב יכולתם - אם לא למעלה מזה - בכדי לקיים "וחי אחיך עמך". ואין לסופרם מרוב, ומתגנבת המחשבה בלב: איך היו מרגישים, כאן במדינת

על הנצחת פרטיזנים ולוחמים של יהודי ווהלין

שנקבעו בוהלין ע"י הגרמנים. לאחר האקציה הגדולה (כז' מ' אב תש"ב - 10.8.1942) שבה רצחו אל פי הבורות כ- 2,400 יהודים מתוך 3,000 שהיו בגיטו, החלו בהתארגנות לבריחה ולחימה ביערות. הקשיים היו עצומים, הן בהשגת נשק והן בדרך בה ילכו וזאת לאור העובדות שביערות שרצו כנופיות אוקראיניות שעסקו בשוד ורצח יהודים. אחת הקבוצות הראשונות בראשות האחים צווייבל

חבל ווהלין משתרע בצפון מערב אוקראינה בין הנהרות בוג במערב, הפריפט בצפון והטרטוב במזרח. בצפון משתרעת שפלת פולסיה מלאה אבנים, ביצות ויערות. היהודים היוו בוהלין את הקבוצה השלישית בגודלה לאחר האוקראינים והפולנים, כ- 250,000 נפש בעת הכיבוש הגרמני בשנת 1941. העיירה קמין קושירסקי, בצפון-מערב ווהלין היתה אחת מ-12 הגביטים

בישראל שאימץ רעיון זה והוחלט במו"מ עם עיריית גבעתיים על הקצאת שטח למטרה זו ליד "היכל יהדות ווהלין".

עיקר מימון הפרוייקט הובטח ע"י שמואל-אבא קלורמן ז"ל וישעיהו זרועקי. כן צורף למימון חבר נוסף, גם הוא מיוצאי קמין-קושירסקי; אהרון סוקול מארה"ב (ששני אחיו נפלו בקרב נגד הנאצים).

הוקמה ועדה להנצחה הכוללת את החברים: אפלבוים סנדר (ולדימירץ), אפרת שמואל (רפלוברקה), ביבר אברהם (ק. קושירסקי), מרין יהודה וניר עזרא (נציגי איגוד יהודי ווהלין בישראל) רווה זאב (מניביץ).

הפרוייקט "יצא לדרך", אולם נתקלנו במכשולים רבים ובמיוחד בנוגע למקום של הנצחת הלוחמים והפרטיזנים.

כיום נמצאת האנדרטה בשלב סופי (פרט לקיר השמות), אך אנו מקווים שנושא כאוב זה יבוא גם הוא על פתרונו בהקדם ונוכל לערוך טכס גילוי האנדרטה בהקדם - להנצחתם ולזכרם של הפרטיזנים והלוחמים מיהודי ווהלין.

אברהם ביבר

(3 במספר) כללה גם את שמואל-אבא קלורמן ז"ל, חיה קשטן שנרצחה מאוחר יותר וכן לחיש-משה פלוט-פלטיאל, יבדל"א.

לקבוצה זאת הצטרפו עם חיסולו הסופי של הגיטו - עוד כמה צעירים: ישעיהו זרועקי, לייבל סגל, חיים כל ועוד.

ביער הם נפגשו עם קבוצה אחרת של יהודים יוצאי מניביץ והסביבה והקימו אוטריאד (גדוד) ע"ש מפקדו קרוק, אוקראיני מהאזור.

בקרבות הרבים שניהלו נפלו חברים יקרים שנקברו אי-שם. במקום שנפלו. ביניהם ישעיהו צוויבל.

רוב הלוחמים והפרטיזנים עלו לארץ, היכן שבנו את ביתם ואילו חלק היגר לארה"ב ועוד, ששם בנו את ביתם ואף הצליחו מבחינה כלכלית.

בארץ נפגשו הח' שמואל אבא קלורמן ז"ל וישעיהו זרועקי עם החברים - פרטיזנים אליושה צבייבל וזאב רווה (כולם מיוצאי "קרוק") ועלה הרעיון של הנצחת הפרטיזנים והלוחמים שנפלו ו/או נפטרו. הרעיון נתקבל והח' אליושה וזאב החלו במגעים למימוש הרעיון.

הם יצרו מגע עם יו"ר איגוד יוצאי ווהלין

ארגון יוצאי לודמיר בישראל
מודיע בצער רב על פטירתם של חבריו

יעקב בליזורסקי ישראל בירמן
חנה לסקר (לבית וינר)

בתשנ"ו 1966

ומשתתף בצער המשפחות

יישר כוח!

שייצרו כלי מלחמה, כרתו עמדי טלפון וכך שיבשו את הקשר בין היחידות הגרמניות וכו'. הלוחמים בצבא האדום לחמו בגבורה עילאית שהסבה לגרמנים אבדות כבדות, הצטיינו בקרבות העקובים מדם ולקחו חלק בהגנת סטלינגרד, מוסקבה וסמולנסק. היו מראשי המפקדים שנכנסו לברלין במאי 1945. "החטיבה היהודית הלוחמת" מארץ ישראל התארגנה, תחת הדגל הבריטי, כצבא עברי והועברה לחזית האיטלקית. לוחמים אלה השתתפו בקרבות כמובילי נשק לחזיתות, בחרוף נפש. רבים מהם נפלו. לקראת טכס הסרת הלוט מעל האנדרטה ומעל לוחות השמות החרוטים, אנו מוציאים "ילקוט ווהלין" מוגדל, המוקדש ברובו ללוחמים ולפרטיזנים. יישר כוח לכל אלה שטרחו ונתנו יד לבצע פרויקט מרשים ומכובד זה והתודה והברכה לעורך הילקוט, על העריכה הנאה והמיוחדת.

בן ציון קמינצקי

יו"ר ועדת "ילקוט ווהלין"

לוחמים פרטיזנים, חיילים בצבא האדום וב"חטיבה היהודית הלוחמת" מארץ ישראל ציונו לפני מותם "לזכור ולא לשכוח".

לא לשכוח את הלוחמים שקמו בעיתות אימה וכליון וגילו רוח קוממיות; לא לשכוח את אלה שלחמו בגבורה עילאית בנאצים והצילו את כבוד עמם, וקיימו את הנדרים שנדרו והשבועות שנשבעו לנקום באויב.

ברוח זו, הגתה קבוצת פרטיזנים יוצאי ווהלין בישראל לאמץ את הרעיון להנציח את זכרם של הלוחמים במלחמת העולם השנייה, ועל כך יבורכו! הם הציעו לאיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל לאמץ את הרעיון של הקמת אנדרטה בשטח "היכל יהדות ווהלין" בגבעתיים וחריטת 1000 שמות לוחמים יוצאי ווהלין שהשתתפו בקרבות ותרמו תרומה נכבדה בנצחון על גרמנים, ואכן התכנית התקבלה.

הוקמה האנדרטה שתספר לצעירים ולדורות הבאים את ספורם של הלוחמים. הפרטיזנים ניהלו קרבות עזים נגד האויב הנאצי. לזכותם - השמדת המשלוחים על פסי הרכבת, פיצוץ תחנות חשמל, גשרים, בתי חרושת

הועד וארגון יוצאי אוסטראה בישראל מתייחדים עם זכרם של בני

אוסטראה שנפטרו בשנים תשנ"ו-תשנ"ז (1995-1996)

אביגור אהרון	גכמן מלכה	יסונובסקי שרה	קרייטבורד משה
אוצר סוניה	וינר אפרים	סימס משה	שביט אסתר
בלר יוכבד	כץ משה	פישביין משה	שטיינברג משה
גירשטין הרץ	ליכטיקמן טוביה	קורצקי פרידל	שמוקלר בתיה

תנצב"ה

חברי הנהלת האיגוד בישראל

צבי רזניק - סיו"ר

עזר"ד שלמה זיסקינד - יו"ר

סימון חייצ'וק - סיו"ר

בן-ציון קמינצקי-
יו"ר וו. הילקוט

יהודה מרין - מזכיר

חיים זוסמן - גזבר

בוריס בריק

אליהו מנדל

רות ברנר

עזרא ניר

יוסף גליצקי

חיים חרבש

קרפוס יוסף

זאב שטרקמן

יעקב צביב

סנדר אפלבאום

זאב רווה

אברהם ביבר

יחזק צצ'יק

יהושע צוינגל

ישראל בירמן

יעקב גולנסקי

נתן לבנה

צבי ספקטור

שלמה ניר

גיבורי היערות בוואלין

דב לורבר (מלינקה)

שמעון פייקוב

אלכס אבוגוב

דיאדא מישה

Edited by: **Nathan Livneh**

Sekretary: **Yehuda Merin**